ISSN 2707-3017

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Карпатського університету

імені Августина Волошина

Збірник наукових праць

◊ Психологія ◊
◊ Педагогіка ◊
◊ Богослов'я ◊
◊ Філософія ◊
◊ Історія ◊
◊ Економіка ◊
◊ Інформаційні технології ◊
◊ Право ◊

Карпатський університет ім. Августина Волошина

Україна, м. Ужгород

НАУКОВИЙ ВІСНИК
КАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені Августина Волошина

2022
Випуск 4

КАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Августина Волошина

НАУКОВИЙ ВІСНИК

КАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені Августина Волошина

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 4, 2022

Ужгород – 2022

УДК 001.89 (477.87)

Збірник наукових праць «Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина» висвітлює зміст авторських наукових доробків (статей, повідомлень, рецензій) учених, педагогів, дослідників-практиків, докторантів, аспірантів, студентів різних типів навчальних закладів за спеціальностями «Історія», «Право», «Економіка», «Політологія», «Менеджмент», «Педагогіка», «Психологія», «ІТ-технології», «Філософія», ін.

Засновник та видавець: Карпатський університет імені Августина Волошина
(рішення Вченої ради КаУ імені Августина Волошина *31 жовтня 2019 року, протокол № 3).*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Віктор БЕДЬ, проф., д-р. богослов. наук, д-р. юрид. наук, єпископ (голова редколегії)/Україна;
Михайло БАСАРАБ, проф. кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук КаУ ім. Августина Волошина, д-р. філософії в галузі історії (відповідальний редактор)/ Україна;
Олена ШИМКО, проф., д-р. богослов. наук, д-р. філософії в галузі філософії
(відповідальний секретар)/ Україна;
Валерій БЕБИК, проф., д-р. політ, наук/Україна;
Віктор Вк. БЕДЬ, доц., д-р. філософії в галузі права, д-р. філософії в галузі богослов'я/ Україна;
Юліан Бедь, доц., д-р. філософії в галузі права, д-р. філософії в галузі богослов'я/ Україна;
Майя АРТЬОМОВА, проф., д-р. філософ. наук/ Україна;
Антоніна ВЧОРАШНЯ, проф., д-р. пед. наук/Україна;
Микола ГЕЛЕТЮК, доц. д-р. богослов. наук/ Україна;
Володимир ГРЕХ, проф., богослов. наук., д-р. філософії в галузі географічних наук/ Україна;
Марина ДУБ, проф., д-р. педагог. наук/ Україна;
Марія ЖАБЛЯК, проф., д-р. пед. наук/ Україна;
Андрій КИЧ, проф., д-р. юрид. наук/Україна;
Василь КУТ, проф., доктор філософії в галузі технічних наук/ Україна
Януш КОВАЛЬЧИК, проф., д-р. філософії в галузі політології/Україна;
Євген НІКОЛЬСЬКИЙ, проф., д-р. філолог. наук, д-р. богослов. наук/Україна;
Юрій ЛАВРЕНТЬЄВ, проф., д-р. юрид. наук/Україна;
Лариса ЛУГОШ, проф., д-р. економ, наук/ Україна;
Ольга МАДЯР, доц., д-р. філософії в галузі економіки/ Україна;
Володимир МАРТИНЮК, проф., д-р. наук з держ. управл./ Україна;
Василь МАЦОЛА, проф., д-р. економ, наук
Наталія МІЩЕНЮК, проф., д-р. психолог. наук/Україна;
Роман МОЛДАВЧУК, проф., д-р. економічних наук/ Україна;
Дмитро ОНУФРІЙ, доц., д-р. юрид. наук/ Україна;
Юрій ОСТАПЕЦЬ, проф., д-р. політ, наук/ Україна;
Роман ОФІЦИНСЬКИЙ, проф., д-р. іст. наук/ Україна;
Олексій ПАЙДА, проф., д-р. юрид. наук/ Україна;
Віктор ПЕТРЕЦЬКИЙ, проф., д-р. філософії в галузі історії/Україна;
Галина САГАЧ, проф., д-р. пед. наук, д-р. теології/Україна;
Наталія СИВНІЙ, проф., д-р. психолог, наук/Україна;

Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина: збірник наукових праць. Випуск 4

Карпатський університет імені Августина Волошина; Редкол.: гол. ред. проф. В. Бедь, відп. ред. проф. М. Басараб, чл.: проф. В. Бебик, проф. Р. Офіцинський, проф. Я. Ковальчик (Польща) та ін. Ужгород, 2022. 152 с.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Карпатського університету імені Августина Волошина 2*1 квітня 2022 року, протокол № 4.*

Реєстрація в міжнародній базі даних періодичних видань: ISSN 2707-3017
(Paris, December 12, 2019. Certificate of ISSN assignment by the ISSN International Centre) Відповідальність за точність і достовірність інформації в журналі несуть виключно автори матеріалів.

© Карпатський університет імені Августина Волошина, 2022
© Редколегія, автори, упорядники статей, 2022

ЗМІСТ

► ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ НА РІВНІ ІННОВАЦІЙ ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Віктор Бедь, Наталія Сивній, Олена Ярема. Вплив пандемії COVID-19 на формування психологічного стану особистості та її мотивів 6

В. Горлинський, В. Ананьїн. Фактор свідомості в умовах військової служби 15

Людмила Клос. Дистанційне навчання – відповідь на виклики цивілізації 17

Даніела Вайнагій. Особливості початкової освіти в провідних країнах Європи 19

Євген Нікольський, Марія Жабляк. Необхідність формування релігієзнавчої грамотності у підростаючого покоління 22

Валентин Петрик, Анастасія Камінська. Щодо створення та використання програмного продукту для моніторингу інформаційної агресії російської федерації проти України 31

Валентин Петрик, Владислав Кудико, Олександр Шевченко. Поширення штучної думки у соціальних платформах (астротурфінг) 35

Василина Хайруліна. Шлях до духовного преображення людини 38

► БОГОСЛОВ'Я, ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ

Василь Андрійцьо. Микола Чирський – палкий провідник української державності (1902-1942 рр.) 42

Катерина Демченко. Безпосередня демократія як форма здійснення народного суверенітету в Україні 46

В. Димитров. Концепція України як «брами Європи» в парадигмі філософії історії 49

Оксана Лабінська. До 100-річчя створення Українського вільного університету 55

В. Михайлов. Деякі аспекти формування філософської антропології 58

Євген Нікольський. Специфіка монархічної державності (відмінність монарха від президента) 62

Наталія Синицина, Вадим Романенко. Інструменти для визначення компетенцій майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони 73

Ілля Шманько. Юрій Бадзьо – науковець, дисидент, громадсько-політичний діяч 76

► ЕКОНОМІКА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Яна Ігнатко. Креативний менеджмент як запорука успішного функціонування підприємства 81

► ПРАВОЗНАВСТВО ТА КАНОНІЧНЕ ПРАВО

Віктор Бедь, Олексій Пайда, Віктор Бедь, Юліан Бедь. Правові тенденції розвитку інституту адвокатури в Україні: аналіз чинного законодавства та адвокатської практики.....84

Максим Волошенюк. Міжнародні стандарти прав та свобод людини і громадянина 88

Марія Коленікова. Аспекти адміністративно-правового статусу судів.....91

► НООСФЕРНИЙ ГЕНІЙ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПОЗА ЧАСОМ І ПРОСТОРОМ

Майя Артьомова. Філософська концепція ноосферного велета духу і слова Г.С.Сковороди щодо вчення про три світи і дві натури, визначення морально-світоглядного осердя Сковородинства.....94

Михайло Белень. Образ духовного генія Г.С.Сковороди у віршованому творі, графічних роботах, медальєрному мистецтві автора 105

Євдокія Голобородько. Філософія щастя Г. С. Сковороди в життєтворчості людини 110

Наталія Крупа. Навчально-просвітницька лабораторія «Сковородинівська світлиця» Сиваського ліцею № 2 Новотроїцької селищної ради – осередок дієвої роботи з вивчення світлоносної творчості християнського поета, Велета Духу і Слова Григорія Сковороди.....113

Тетяна Кузьміч. Дружба-філія Григорія Сковороди та Михайла Ковалинського як приклад духовного зростання 116

Валентина Полякова. Творча спадщина геніального українського письменника та філософа Григорія Сковороди – невичерпне джерело для вивчення та дослідження 119

Галина Сагач, Тетяна Кузьміч. Методичний конструктор проведення «Року Сковороди» в освітньому закладі.....123

Галина Соломахіна. Учитель Вічності. Наш духовний апостол.....130

Галина Сагач, Володимир Мартиненко. Космічна свідомість ноосферного генія Григорія Сковороди.....133

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ ГАЛИНИ САГАЧ
«Благословенний Григорій Сковорода в освітньо-просвітницькому просторі».....136

Ю.О. Кисельов. Географічні аспекти російсько-Української війни.....143

Василь Омельчук, Тетяна Ніколаенко. Значимість філософії Г.С. Сковороди для сучасного сприйняття цінності людини та її прав і свобод 148

Карпатський університет ім. Августина Волошина
Україна, м. Ужгород

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ НА РІВНІ ІННОВАЦІЙ ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

=======================================

УДК 159.9.019.4:[316.6:616-036.21COVID-19]]

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІЇ ТА ЇЇ МОТИВІВ

Віктор БЕДЬ
Наталія СИВНІЙ
Олена ЯРЕМА

Період пандемії COVID-19 пов'язаний із постійними ситуаціями невизначеності особистості. Люди у всьому світу зараз не мають точного уявлення про те, що відбуватиметься у їхньому житті найближчим часом. Ситуація посилюється за рахунок дефіциту достовірної інформації про хворобу, способи лікування та профілактики, у той час як у засобах масової інформації та соціальних мережах транслюється величезна кількість різних фактів, що не завжди викликають довіру. Стаття присвячена проблемі дослідження мотивації особистості та її психологічного станув умовах COVID-19, зокрема, акцентовано увагу на емоційний інтелект, саморегуляцію і пильність, самопочуття та настрій, рефлексію та контроль. Розглядаються проблеми мотивації у сучасній психології, пов'язані, перш за все, з аналізом джерел активації людини, спонукальних сил її діяльності та поведінки. Розкриваються

процеси формування мотиву залежно від властивостей особистості. Зазначено, що, пандемія сприяє прояву «деструктивних психічних реакцій» у здорових людей, серед яких – тривога, страх, фобія, нав'язливість і депресія, а також спотворене сприйняття реальної ситуації. У статті інтерес спрямований на дослідження змісту мотиваційної галузі особистості та її психологічного стану, як складної організованої структури. З цією метою, проведено онлайн-опитування у Карпатському університеті імені Августина Волошина, у зв'язку з пандемією COVID-19. Для підведення підсумків проведеного опитування, автором прокоментовано деякі результати тестування за шкалами. За результатами опитування, приблизно у половини респондентів отримано низькі показники «Гнучкості» саморегуляції, а також активності та високі показники тривожності, низької мотивації, що цілком зрозуміло ситуацією епідемії та самоізоляції. Для профілактики та подолання стресу актуальності запропоноване мотиваційне інтерв'ювання, яке варто використовувати в різних ситуаціях взаємодії з людиною у кризовій ситуації (у тому числі під час карантинних заходів) оскільки цей підхід дозволяє активізувати внутрішню мотивацію особистості до змін. Зазначено, що роль мотивації особистості та її психологічного стану у часи пандемії COVID-19аж ніяк не зменшується, а навпаки: набуває нових обертів та надає йому різнихінтелектуальних, соціальних та психологічних відтінків.

Ключові слова: *мотивація, мотив, особистість, психологічний стан, розвиток, COVID-19.*

The influence of the covid-19 pandemic on the formation of the psychological state of personality and its motivations

The COVID-19 pandemic period is associated with invariable situations of personality uncertainty. People all over the world now have no exact idea of what is going to happen in their lives in the near future. The situation is aggravated by the lack of reliable information about the disease, treatment and prevention, while the media and social networks broadcast a huge number of different facts that are not always credible. The article is devoted to the problem of research of personality motivation and its psychological state in COVID-19 conditions, in particular, the emphasis is put on emotional intelligence, self-regulation and vigilance, self-feeling and mood, reflection and control. The problems of motivation in modern psychology, related primarily to the analysis of the sources of human activation, the motivating forces of his activity and behavior, are considered. The processes of motive formation depending on personality properties are disclosed. It is noted that pandemic contributes to manifestation of "destructive mental reactions" in healthy people, among which are anxiety, fear, phobia, obsession and depression, as well as distorted perception of the real situation. In the article, the interest is aimed at investigating the content of the motivational branch of the personality and its psychological state as a complex organized structure. To this end, an online survey was conducted at the Augustin Voloshin Carpathian University, in connection with the COVID-19 pandemic. To summarize the results of the survey, the author commented on some of the test results on the scales. According to the results of the survey, about half of the respondents have low indexes of "flexibility" of self-regulation, as well as activity and high indexes of anxiety, low motivation, which is quite understandable by the situation of the epidemic and self-isolation. Motivational interviewing was suggested to prevent and overcome relevance stress, which should be used in various situations of interaction with a person in a crisis situation (including during quarantine measures), as this approach allows to activate the inner motivation of a person to

change. It is noted that the role of personal motivation and its psychological state during the pandemic COVID-19 does not decrease in any way, but on the contrary: it acquires new turns and gives it various intellectual, social and psychological shades.

Key words: *motivation, motive, personality, psychological state, development, COVID-19.*

Постановка проблеми. Період пандемії COVID-19 пов'язаний із постійними ситуаціями невизначеності особистості. Люди у всьому світу зараз не мають точного уявлення про те, що відбуватиметься у їхньому житті найближчим часом. Ситуація посилюється за рахунок дефіциту достовірної інформації про хворобу, способи лікування та профілактики, у той час як у засобах масової інформації та соціальних мережах транслюється величезна кількість різних фактів, що не завжди викликають довіру. У результаті у багатьох виникає страх, розгубленість, пригнічує невизначеність у можливості продовжувати роботу, знижується мотивація. Пандемія COVID-19 є першою у світовій історії пандемією, яка розгортається в умовах існування Facebook та інших соціальних мереж і тому супроводжується небувалою панікою, наслідки якої можуть значно погіршити власні наслідки COVID-19. Погоджуємося з думкою В. Бочелюка та М. Панова, що хвороби, пов'язані із COVID-19, набули характеру епідемії з кінця 2019 року і їх наслідки повністю ще невідомі людству, то надзвичайно важливою віхою поточного моменту є можливості людини щодо реалізації власної особистості в тих умовах, що склалися [2, с.197]. Завдяки дослідженням різних груп населення можлива оцінка соціально-психічного стану товариства та подальше використання отриманої нформації з метою надання психологічної допомоги. Пандемія COVID-19 може призвести до різних соціально-психологічних наслідків. Більш того, важливо відзначити, що найбільш актуальним для психологічної науки та практики залишається питання психічного стану та поведінки людей в ізоляції у зв'язку з карантином (тривога, втрата контролю, панічні атаки, страхи, невротичні порушення, зловживання психоактивними речовинами; зниження здатності до критичного мислення та віра у «надприродне»; недовіра до соціальних інститутів, влади, ЗМІ та ін.). Фактори нестабільності та невизначеності, а також унікальність самої ситуації глобального «локдауну» викликали необхідність кардинальної перебудови життєвих стратегій, усталених способів життєустрою сучасної людини. Тривожне інформаційне поле стало тлом підвищення психоемоційної тривожності населення, що також позначилося на всіх буттєвих аспектах: людям довелося відкрито зустрітися з базовими даними існування: свободою, смертю, ізоляцією, самотністю, відсутністю сенсу у житті. Відсутність можливості прогнозувати своє життя і впливати на те, що відбувається, високий рівень невизначеності економічної ситуації, викликають стрес і, як наслідок, емоційне виснаження, які позбавляють людину впевненості в собі, призводять до появи почуття життєвої нестабільності та втрати перспективи майбутнього, що супроводжуються зниженням мотивації особистості. Мотивація, в тому числі й мотивація особисті, є полем дослідження багатьох вчених. Дослідженням проблем особистості та її психологічного стану в умовах COVID-19 приділяли увагу Н. Мазаєва та А. Головіна. Про професійний стрес та професійне вигорання особистості в умовах пандемії йдеться в наукових розвідках М. Єлесіної. Формування мотивації особистості в умовах COVID-19 досліджували

А. Заліпаєва, Т. Нестік, І. Охріменко, Н. Лигун.

Мета статті – дослідити стан формування мотивації особистості з метою визначення її психологічного стану (емоційний інтелект, саморегуляція і пильність, самопочуття та настрій, рефлексія та контроль) що проявляється в умовах COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотивація є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної, і зарубіжної психології. Розробка проблеми мотивації у сучасній психології пов'язана, перш за все, з аналізом джерел активації людини, спонукальних сил його діяльності, поведінки, з пошуком відповіді на питання, що спонукає людину до діяльності, який мотив, «заради чого» він її здійснює. У наукових розвідках науковців та вчених існує безліч підходів до визначення поняття «мотивація». Проаналізуємо детальніше поняття «мотив» і «мотивація».

Нині мотивація як психічне явище трактується по-різному. За С. Рубінштейном, «мотивація – це суб'єктивна детермінація поведінки людини світом, опосередкована процесом її відображення». Із цього трактування терміну виходить, що індивід заломлює дійсність через свій внутрішній світ, відбиваючи її через мотивацію [8].

Р. Нємов пояснює це поняття наступним чином: «Мотивація – сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її початок, спрямованість і активність» [7]

З погляду української вченої О. Христук, «мотивація – система спонукань, які зумовлюють активність організму і визначають її спрямованість» [9, с. 116].

Слід зазначити, що термін «мотивація» використовується в психології для опису та пояснення причин поведінки людини в різних обставини життя, спрямованості та механізмів здійснення активності. Важливо в аналізі поведінкової активності людини розрізняти феномени «стимул» та «мотив». Стимул є зовнішнє спонукання, а мотив – внутрішнє спонукання, пов'язане з необхідністю задоволення актуальної потреби. Потреба «пробуджує» людину на дії, на активність, на вчинки, створені задля пошуку рішень життєвих завдань, здійснення вибору. Актуальними в людини можуть бути фізичні, пізнавальні, соціальні, духовні потреби. Їх виникнення та необхідність задоволення багато в чому пов'язано з особливостями виховання, специфікою дорослішання, способом життя людини, активністю/пасивністю життєвої позиції особистості. Психологію мотивації цікавлять причини та регулятори поведінки, а не саме її перебіг. Відмінність між регуляцією і детермінацією – це різниця між тими факторами, які просто впливають на протікання процесу, зрушуючи його в той чи інший бік, і тими факторами, які його породжують, без яких би його не було.

Поняття «мотив» розглядав і відомий вітчизняний вчений Є.Ільїн, який розглядає його як інтегральне психологічне утворення, а мотивацію, як динамічний процес формування мотиву [6].

Відомий вчений і виокремлював компоненти, які відніс до певних блоків, які можна розглядати і як стадії формування мотиву: блок потреб, який містить біологічні та соціальні потреби; блок «внутрішнього фільтру», який включає в себе моральний контроль, оцінку зовнішньої ситуації та своїх можливостей; цільовий блок, або блок постановки цілей, компонентами якого є образ предмету або того, що може задовольнити потребу, опредметнена діяльність та опредметнена ціль [6, с.118]. Мотиваційна сфера чи мотивація у широкому сенсі в людини включає всі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки чи диспозиції, ідеали

тощо». Мотив на відміну мотивації це те, що належить самому об'єкту поведінки, є її стійкою особистісною властивістю. Аналіз наших наукових розвідок, дав зробити висновок, що найбільш поширеними визначеннями мотиву у вітчизняній і зарубіжної психології є такі: мотив – те, що спонукає до діяльності, як і мотив – це те, що спрямовує цю діяльність. Мотив – це остання заключна дія у структурі діяльності. Під час дії мотиву об'єкт потреби «споживається» суб'єктом, тобто та дія, заради якої робився весь ланцюжок дій, що становить діяльність. Підсумовуючи вищесказане можна сказати, що мотивація в одному випадку, це сукупність факторів підтримуючих та направляючих, що визначають поведінку, або ж це сукупність мотивів, у другому – як спонукання, що викликає активність організму та визначає її спрямованість. Окрім того, мотивація розглядається як процес психічного регулювання конкретної діяльності, як процес дії мотиву та як механізм, визначає виникнення, напрям і способи здійснення конкретних форм діяльності, як сукупна система процесів, як відповідають за спонукання і діяльність. У процесі дослідження поняття «мотивація» особистості, вважаємо, що важливо і розглядати її психологічний стан. Поняття «стан» увійшло у широкий психологічний словник порівняно недавно, з інших галузей науки (фізики, біології, психофізіології). Стани характеризують різні рівні людини: фізіологічний, психофізіологічний, психічний. Перелік можливих станів людини дуже великий: релаксація; оптимальний робочий стан; стомлення; стан нервово-психічної напруги; стрес; прикордонні психічні стани, викликані порушенням як соматичної, і психічної сфери та інших. Але завжди стан – це реакція організму та психіки на зовнішні впливу. Незважаючи на загальнометодологічне значення, поняття «психічний стан» набуло розвитку, головним чином, у вузьких колах дослідженнях, таких як «стани оптимальної працездатності», «втома», «монотонія», різні «форми депресивного та психологічного стресів», «екстремальні стани» тощо. В. Бодров вважає, що «конкретний психічний стан може стати причиною порушення працездатності та зниження надійності, так і може призвести до розвитку певних форм психічної дезадаптації і зниження професійної придатності» [1, с.138]. Така думка дослідника наштовхує на думку про необхідність (і можливості) розгляду психологічного стану людини у праці з погляду фізичного, психологічного та професійного здоров'я [5]. Слід зазначити, що у зарубіжних дослідженнях та відповідних вимірах психологічного здоров'я досить часто фігурують такі показники, як переживання щастя (індекс щастя), задоволеність життям, енергійний і життєвий індекс, життєстійкість та ін, що операціоналізуються як окремі концепти, або включаються до структури психологічного здоров'я як суттєві складові. Важливим для нашого наукового пошуку є дослідження проблеми формування мотивації особистості та її психологічного стану психологічного стану, де акцентуємо увагу на емоційному інтелекті, саморегуляції і пильності, самопочуття та настрій, рефлексію та контроль в умовах пандемії COVID-19. У період пандемії COVID-19 все більше людей потребують психологічної підтримки. При цьому у них все менше можливості її отримати – такою чи іншою мірою програми психологічної допомоги згорнуті у 93 % країн, які взяли участь в опитуванні, проведеному Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) з червня до серпня цього року. Більшість людей, які перебувають на карантині, мають як короткострокові, так і довгострокові проблеми з психічним здоров'ям, включаючи стрес, безсоння,

емоційне виснаження та зловживання психоактивними речовинами, що знижує мотивацію особистості. Більшість людей, зрозуміло, не перебувають на карантині. Але, за словами дослідників, і менш жорсткі форми соціальної ізоляції, наприклад, необхідність дотримуватися дистанції за кілька метрів від інших людей або тривале перебування вдома, обов'язкова вакцинація можуть призводити до неприємних наслідків. На нашу думку, пандемія сприяє прояву «деструктивних психічних реакцій» у здорових людей, серед яких – тривога, страх, фобія, нав'язливість і депресія, а також спотворене сприйняття реальної ситуації. При цьому значна частина українців частіше говорить про нудьгу на самоізоляції, ніж про тривогу та страх.

Вплив пандемії на психологічний стан особистості може бути довгостроковим. Тобто, йдеться про кілька років. Дуже багато при цьому залежатиме від співвідношення між страхом і співпереживанням, адже саме співчуття підвищує нашу здатність використовувати конструктивні стратегії власності (зі стресом) і дозволяє нам далі заглядати у майбутнє, дбаючи про себе та інших. Штучне нагнітання тривоги, що спостерігається під час пандемії, підвищує у людей шаблонність мислення і знижує здатність до довгострокової оцінки заходів, що вживаються владою. Проте вихід із кризи, як у випадку з потопаючим, залежить від самої людини, тому що сприйняття пандемії залежить від «картини світу». Наш інтерес спрямований на дослідження змісту мотиваційної галузі особистості та її психологічного стану, як складної організованої структури. Особливу увагу ми приділяємо виявленню та аналізу проявів мотивації досягнення продуктивності діяльності особистості, що супроводжується її психологічним станом та акцентуємо увагу на емоційний інтелект, саморегуляцію і пильність, самопочуття та настрій, рефлексію та контроль. З цією метою, нами було проведено онлайн-опитування у Карпатському університеті імені Августина Волошина у зв'язку з пандемією COVID-19. У дослідженні взяли участь 54 особи віком від 22 до 45 років, у більшості випадків психологи та студенти психологічних факультетів, а також студенти та викладачі інших факультетів, які цікавляться психологією. Специфіка вибірки полягала в тому, що у психологів ті ж проблеми, що й у інших людей, але усвідомленіші, і вони частіше звертаються за допомогою. У силу такої специфіки вибірки, а також її обмеженого обсягу це дослідження можна розглядати як пілотажне для подальшого опитування на розширеній вибірці. Учасники пройшли тестування за 8 опитувальниками, які включали 24 шкали: шкала толерантності до невизначеності Є. Луковицький; опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанової; шкала загальної самоефективності Р. Шварцера, М. Єрусалема, адаптації В. Ромека; опитувальник тривожності Д. Спілбергера; опитувальник емоційного інтелекту Д. Люсіна; Мельбурнський опитувальник ухвалення рішення, шкала впевненості в собі з опитувальника з оцінки соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда; опитувальник САН (самопочуття, активність, настрій). Для підведення підсумків проведеного опитування, прокоментуємо деякі результати тестування за шкалами. За шкалою толерантності до невизначеності середнє значення за вибіркою: 1,52 – виявилося на середньому рівні, за нормами опитувальника (σ = 10,45). Нейтральне ставлення до невизначеності виявлено в більшості опитаних: у 83%, з незначним розмахом варіації: 25 одиниць, причому кількість відхилень у сторони дискомфорту при невизначеності є практично однаковою. В інших 17% опитаних виявлено значний розмах варіації: 28-74

одиниць. У цілому, ставлення учасників опитування до невизначеності можна назвати нейтральним, що викликає відчуття дискомфорту і напруги в окремих випадках. Прийняття ж всієї складності та неоднозначності ситуації також зустрічається відносно рідко. За опитувальником саморегуляції поведінки, дані отримані високі, за нормами опитувальника, середньогрупові показники за шістьма шкалами з семи: загальним рівнем саморегуляції (44,13), планування (7,9), програмування (8,6), моделювання (10,6), оцінка результатів (10,1), самостійності (8,2). Це свідчить про здатність більшої частини вибірки самостійно планувати та коригувати поведінку, досягати своїх цілей. Однак у 41% анкет найнижчі результати в даній вибірці отримані за шкалою «Гнучкість»: середньогрупове значення становило 5,76 (проте воно відповідає середньому рівню, за нормами опитувальника), σ = 4.42. Це підкреслює той факт, що людям при організації своєї діяльності найважче буває підлаштуватися під несподівані зміни обставин. Отримані дані особливо значимі за умов пандемії, коли більшість подій у житті відбувається несподівано. Швидка та різка зміна епідеміологічної ситуації та наступні за ним обмежувальні заходи, мабуть, є найбільш стресогенним фактором та зниженням мотивації для опитуваних. Ефективність своїх дій, за шкалою загальної самоефективності, як середня, 25-29 балів і вище, до 40 балів, оцінюють 87% опитаних. Слід зазначити, що свої дії як найменш ефективні оцінюють люди, які не мають в даний момент роботи, або їхня робота стала значно менш зручною і продуктивною у зв'язку з переходом до на дистанційну форму навчання. За опитувальником Д. Спілбергера було встановлено, що 48% опитуваних, які взяли участь в анкетуванні, мають високий рівень тривожності, 45-59 балів, з яких 31% – украй високий рівень, понад 60 балів. Середньогрупове значення для осіб із вкрай високим рівнем тривожності становило 65,5 балів з розмахом варіації 15 одиниць. Як не дивно, ці показники виявлені у людей молодших 40 років. У будь-якій ситуації, особливо небезпечній, особистості необхідно вміти розуміти свої емоції та емоції інших людей, уміти стримувати емоції та керувати ними. Для аналізу цих характеристик використано опитувальник емоційного інтелекту. Результати, отримані за 9 із 10 приватних шкал цього опитувальника виявилися на середньому рівні, за нормами опитувальника, а за однією шкалою (ВП: Розуміння своїх емоцій) високі: середньогрупове значення становило 22,06, σ=6,89. Ці показники свідчать про те, що переважна більшість респондентів не має труднощів в управлінні своїми емоціями, їхньому коректному вираженні, у розумінні своїх та чужих емоцій. В епідемічній ситуації особливо важливо розуміти, що відчуває інша людина, керувати своїми емоціями, висловлювати їх без наслідків для оточуючих та конфліктів із ними. Адже жорстке придушення та накопичення почуттів можуть призвести до стресу та значних проблем як для самої людини, так і для її близьких. Мельбурнський опитувальник ухвалення рішення спрямований на визначення профілю індивідуальної регуляції ухвалення рішення (ПР) за умов невизначеності, де головною характеристикою є пильність. Вона дозволяє приймати раціональні рішення, вибираючи при цьому коректні стратегії залежно від умов. Відхиленням є «надпильність», яка виявляється у невиправданому виборі між альтернативами, причому цей вибір не включає інтелектуальний, аналітичний пошук рішення. «Надпильність» як переважна стратегія була відзначена в 7% анкет. Інші результати були поділені на 2 групи відповідно до виявлених профілів

індивідуального регулювання ПР: у першій переважали показники пильності – 76%, у другій показники уникнення та прокрастинації – 17%. Отже, більше ¾ опитаних здатні самостійно уточнювати цілі та завдання, шукати оптимальні рішення, приймати на себе відповідальність та чітко коригувати стратегії ПР при зміні ситуації. Проте ¼ опитуваних воліє відкладати прийняття рішень чи зовсім уникати їх, прагне перекладати відповідальність на когось іншого чи використовує неадекватні стратегії прийняття рішень. Проведено факторний аналіз оцінок респондентів [4], з огляду на обмежений обсяг вибірки (54 респонденти) та велику кількість шкал (24), проведене опитування можна розглядати як пілотажне для подальшого опитування на розширеній вибірці. Те саме стосується факторного аналізу. Практика проведення факторного аналізу показує, що при великих обсягах вибірок часто виходять низькі коефіцієнти кореляцій (20-30%) через типову неоднорідність таких вибірок, яку важко уникнути. Однорідність вибірок більш досяжна за їх менший обсяг, що підвищує коефіцієнти кореляцій. Саме така однорідність більшої частини нашої вибірки, і тому результати факторного аналізу можна вважати інформативними. За результатами опитування, приблизно у половини респондентів отримано низькі показники «Гнучкості» саморегуляції, а також активності та високі показники тривожності, низької мотивації, що цілком зрозуміло ситуацією епідемії та самоізоляції. Факторний аналіз оцінок респондентів за 24 шкалами 8 опитувальників дозволив виділити чотири незалежні фактори: емоційний інтелект, саморегуляцію і пильність, самопочуття та настрій, рефлексію та контроль, що проявляється у мотивації особистості в умовах пандемії.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах пандемії багато подій відбуваються несподівано, швидко та різко змінюється ситуація та наступні обмежувальні заходи. Це викликає у людей стрес, і в результаті їм важко підлаштуватися під зміни обставин для організації свого життя та діяльності. Однак таке підлаштування необхідне при пандемії, тому людям слід звернути на це увагу і намагатися бути готовими до термінового реагування на появу нових умов. Людям, які постійно відчувають тривогу та страх, слід застосовувати вправи для самозаспокоєння та відновлення душевної рівноваги. Для профілактики та подолання стресу актуальності пропонуємо мотиваційне інтерв'ювання, яке варто використовувати в різних ситуаціях взаємодії з людиною у кризовій ситуації (у тому числі під час карантинних заходів) [3, с. 12], оскільки цей підхід дозволяє активізувати внутрішню мотивацію особистості до змін. Серед переваг такого підходу, на наш погляд, можна виокремити: визначення рівня мотивації особи до змін загалом та до продовження взаємодії з фахівцем чи відвідування групи, зокрема; робота спрямована на сприяння прийняттю рішення особи щодо зміни власної поведінки (що передбачає роботу з внутрішніми та зовнішніми вчинками); психологічний супровід клієнта відповідно до стадій його готовності до змін.

Отримані дані мають високу практичну значущість, оскільки можуть бути використані для розробки психологічних рекомендацій щодо покращення психологічного здоров'я, як для вразливих груп населення, так і осіб, які належать до групи умовної норми, час пандемії COVID-19/ Консультативна робота заснована може дати суттєві результати у зниженні рівня тривожності, стресу, симптомів депресії з метою формування мотивації особистості. Також отримані дані відкривають перспективи щодо подальших досліджень у цій галузі, викликають необ-

хідність перевірки отриманих результатів на інших вибірках тощо. Отже, значення, роль мотивації особистості та її психологічного стану у часи пандемії COVID-19 аж ніяк не зменшується, а навпаки: набуває нових обертів та надає йому різних інтелектуальних, соціальних та психологічних відтінків. Безумовно, ця проблема є значущою для визначення напрямків психологічної допомоги у практичній роботі психолога та виявлення факторів, які варто враховувати під час побудови психотерапевтичної та консультативної роботи. Проблеми, що були порушені у нашій науковій розвідці, вимагають подальшої розробки та досліджень як теоретичного, так і практичного напрямків.

Джерела:

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Москва: ПЕР СЭ, 2001.
2. Бочелюк В., Панов М. Роль самоактуалізації особистості в умовах пандемії COVID-19. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 3(3). С. 197
3. Гридковець Л., Вебер Т., Журавльова Н. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Київ., 2018. 236 с.
4. Гусев А.Н., Уточкин И.С. Психологические измерения. Теория, методы. Москва.: АСПЕНТ ПРЕСС, 2011.
5. Дружилов С.А. Экология человека и профессиональное здоровье трудящихся: психологический подход. *Международный журнал экспериментального образования*. 2012. №. 12. С. 15-18.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2011. 512 с.
7. Немов Р.С. Общаяпсихология: учеб. пособ. Москва: Владис, 1997.
8. Рубинштейн С.Л. Проблемы способностей и вопросы психологической теории. *Вопросы психологии*. 1960. № 3. С. 3-15
9. Христук О. Л. Особливості переживання стресу під час пандемії COVID-19 у студентів в процесі дистанційного навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Вип. 2. С. 116-122.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІЇ ТА ЇЇ МОТИВІВ

Віктор Бедь доктор богословських наук, доктор юридичних наук, професор, ректор Карпатського університету імені Августина Волошина (Україна м. Ужгород).

Олена Ярема доктор психологічних наук, професор кафедри психології, педагогіки та соціальної роботи Карпатського університету імені Августина Волошина.

Наталія Сивній доктор психологічних наук, професор кафедри психології, педагогіки та соціальної роботи Карпатського університету імені Августина Волошина.

ФАКТОР СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

В. ГОРЛИНСЬКИЙ,
В. АНАНЬЇН

Необхідність дослідження процесів свідомості як фактору поведінки і професійної діяльності особистості військовослужбовця, зумовлено сучасним військово-політичним станом, в якому опинилася Україна, проведенням операції об'єднаних сил.

Актуальність проблеми зумовлена потребою в науковому обґрунтуванні напрямів морально-психологічного забезпечення підрозділів сил безпеки і оборони України, реформуванням військової освіти в інтересах національної безпеки в умовах проведення операції об'єднаних сил.

Одним з ефективних шляхів впливу на професійну і службову діяльність в структурних підрозділах сил безпеки і оборони України, є формування засобами освіти, просвіти, психологічної підготовки і комунікаційної роботи, структур свідомості, що визначають адекватне мислення, поведінку і способи діяльності людини в умовах бойових дій та утворюють підстави формування і підтримання належного морально-психологічного стану військових колективів.

Аналіз праць, присвячених питанню формування морально-психологічного стану військовослужбовців, надає підстави говорити про певну обмеженість застосованого в працях методологічного підходу, що вимагає подальшої розробки і обґрунтування методологічних підстав дослідження. Отже, метою роботи є обґрунтування значущості застосування знання про формування ментальних структур у свідомості військових фахівців як концептуальних засад для подальшої розробки форм і засобів впливу на морально-психологічний стан військовослужбовців сил безпеки і оборони.

До науково-теоретичних основ розробки поставленого питання авторами віднесено: концепт ментальності, обґрунтований представниками школи «Анналів»; концепції колективного несвідомого Е. Фрома і К.-Г. Юнга; ідеї, закладені засновниками гештальтпсихології М. Вертхаймером, К. Кофкою і В. Келером, в подальшому розвинені П. Бурдьє в концептах «габітусу» і «патерну»; концепції «смислових структур» життєвого світу Е. Гуссерля, «ментальних структур» К. Леві-Стросса.

Вивчення наведених джерел надає підстави зауважити, що внаслідок інтенсивної й тривалої динаміки психологічних процесів в свідомості людини відбувається формування певних психологічних структур – патернів свідомості. Патерни являють собою відносно стійку, динамічну, розвинену структуру, що зумовлює форми осмислення, реагування та поведінки особистості в кризових і надзвичайних ситуаціях в умовах бойових дій. Структура ментального патерну конституюється внаслідок взаємодії свідомого і підсвідомого рівнів психіки, зумовлена потребами і ступенем рольової і статусної включності особистості в соціальну, службову і професійну діяльність та відповідними компетенціями. Структура ментального патерну являє собою єдність когнітивного, емотивного та поведінкового компонентів. Це відкрита структура, конфігурація якої зумовлюється професійним обов'язком, компетентностями, особистісними якостями, формою мотивації поведінки в екстремальній ситуації. Системоутворювальним ядром ментального патерну є ціннісна складова, що функціонує на ґрунті сформованих життєвих смислів і вищих цінностей, як пріоритетів поведінкових кодів, що визначають спрямованість поведінки і діяльності, сприяють формуванню на-

лежного морально-психологічного стану особистості військовослужбовця.

Як висновок, необхідно зазначити, що знання особливостей формування ментальних патернів у свідомості військовослужбовців, дозволяють застосовувати їх як концептуальну основу для визначення напрямків, форм і засобів формування і підтримання належного морально-психологічного стану особового складу підрозділів сил безпеки і оборони України, застосовувати в системі військової освіти і навчання.

ФАКТОР СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Горлинський В.В., к. філос. н., доцент,
Ананьїн В.О., д. філос. н., професор
Інститут спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Людмила КЛОС

Стратегія нашої держави в останні роки спрямовується на неперервну трансформацію та входження до світового освітнього простору.

Інтеграційні процеси у напрямку входження України до європейської наукової спільноти, розвиток технологій та освіти, виникнення пандемії COVID-19, що викликана розповсюдженням коронавіруса SARS-CoV-2, в останні роки потребують перегляду та оновлення процесу підготовки фахівців різних галузей. Їх професійний рівень повинен бути ідентичним тенденціям, які спостерігаються в суспільстві. Вагомим складником системи освіти нашої держави є вища педагогічна освіта, сутність якої спрямована на якісне формування кадрового потенціалу для галузі освіти і науки України.

Ззнання у формуванні загальних та фахових компетентностей працівників освітньої галузі та їх використання в професійній діяльності є надто важливими. Зокрема розвиток таких загальних компетентностей як: знання і розуміння сучасних тенденцій розвитку освіти, критичне та системне мисленя, здатність логічно обґрунтовувати та довести свою позицію, здатність комунікувати з учнями, студентами та науково-педагогічними працівниками, а також професійних – професійно-педагогічна, інформаційно-комунікаційна, інноваційно-дослідницька, методична, компетентності з інформаційної освіти та професійно-особистісного розвитку, мовленнєва, цифрова, емоційно-етична компетентність; андрагогічна компетентність – уміння визначати освітні потреби і запити, ураховувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; володіти новітніми технологіями науково-вометодичного супроводу освітнього процесу в умовах реформ і соціальних трансформацій; здатність оцінювати рівень професійної компетентності.

Фахова підготовка педагогічних працівників потребує відповідності нормам, положенням та стандартам Європейського простору вищої педагогічної освіти. Провідною ціллю можливих перспективних інновацій в освіті вбачається підготовка висококваліфікованих фахівців – працівників, які, окрім професійних якостей, будуть мати такі як мобільність та конкурентоздатність не тільки на національному, а й світовому ринку праці.

У період розвитку високих технологій у світовому товаристві спостерігається зростання ролі та статусу працівників освіти та науки. Зазначене можна пояснити, по-перше, певними прогресивними лініями розвитку у освітній галузі, по-друге, відповідними демографічними тенденціями, пандеміями та епідеміями, по-третє, розвитком інформаційних технологій (ІТ).

Одним з досягнень, який в значній мірі вплинув на освітній процес у всьому світі, став розвиток дистанційного навчання. Дана форма навчання є досить актуальна в нашому сьогоденні.Впровадження дистанційного навчання відкриває широкі перспективи як для науково-викладацького складу, так і для тих, хто ортимує знання. Суттєво новим в педагогічній діяльності є те, що контингент, який навчається, стає активним членом комунікації: вони самі приймають участь в комунікаційних процесах, взаємодіють ресурсами. Наразі уже всі розуміють, що дистанційне навчання надає широке коло інформа-

ційних можливостей і не менш важливих послуг. Відповідно роль викладача, тьютора, фасилітатора при дистанційному навчанні кардинально змінюється. Вони набувають ролі консультантів і кураторів навчальних груп. При цьому від них вимагаються більш глибокі знання, уміння і навички з організації роботи в телекомунікаційному середовищі.

Відповідно ми можемо виокремити організаційно-педагогічні умови дистанційного навчання: сукупність засобів, методів, дій та технологій, яка забезпечує досягнення результативних змін у цілісну систему професійної підготовки в навчальних закладах та відкриває можливість підвищення рівня сформованості компетентностей як реціпієнта навчальної інформації так і його донатора.

Джерела:

1. Биков В. Ю. Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. Вип. 29 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. С. 32–40.
2. Радкевич В.О. Компетентнісний підхід до забезпечення якості професійної освіти і навчання. Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали звітної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 березня 2012 р.). Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. К.: ІПТО НАПН України, 2012. Т. 1. С. 5–12.
3. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях: наук.-метод. посіб. НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К. : А.С.К., 2013. С. 312.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Даніела Вайнагій

Стандарти суспільно-економічного розвитку Європейського Союзу сьогодні проходять процес уніфікації, що дає можливість мати для більшості країн однакові погляди на концептуальні засади змісту шкільної освіти, виробляються універсальні ідеї, які подаються в системі курикулумів. І відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти початкова освіта є першим рівнем базової освіти. Її завданням є впроваджувати в систему навчання та виховання змістовий контент ключових компетентностей. Згідно європейських стандартів початкової ланки освітніх стандартів навчання розпочинається не раніше п'яти та не пізніше семи років.

Аналізуючи зміст освітнього процесу початкової школи країн Європейського Союзу, у нашому науковому дослідженні можемо зробити висновок, що у курикулумі закладений науково та методично розроблений напрямок трансляції молоді суспільного досвіду в контексті проблем сьогодення. Такий напрямок організації освітнього процесу є найефективніший для формування в кожної особистості базових компетентностей, необхідних для сучасного життя в конкурентному середовищі, а формат, в який цей досвід структуровано в закладах початкової освіти є оптимальним для досягнення мети, яку суспільство кладе перед освітою.

У попередньому розділі нашого дослідження ми розглядали ті процеси, які відбуваються в управлінській сфері європейської початкової ланки, зокрема, зміни у напрямі децентралізації спрямовані на збільшення рівня автономії початкових шкіл, отримання школами певного обсягу повноважень, які можуть здійснюватися директором навчального закладу у контексті ухвалення рішень стосовно організації повсякденних питань життєдіяльності, менеджменту фінансових та інших ресурсів закладу освіти, затвердження навчальних планів, навчальних програм, науково-методичних матеріалів.

У процесі аналізу наукової літератури та нормативних документів з питань оптимізації організації процесу навчання та виховання як складової змісту початкової освіти в провідних країнах Європейського Союзу, можемо виділити наступні особливості:

- реструктуризації навчального тижня з метою вивільнення субот за рахунок збільшення навантаження на інші п'ять днів тижня;

- реструктуризації навчального року у напрямі рівномірнішої тривалості семестрів та канікул;

- розподілу терміну початкової освіти на окремі проміжки (цикли, етапи), що уможливлює чіткіше структурування цілей навчання, змісту, окреслення освітніх результатів й розробки відповідних оцінних інструментів, які є дієвими для певного часового проміжку.

Коли ми сьогодні говоримо про особливості змісту початкової освіти країн Європейського Союзу, то, перш за все розуміємо впровадження курикулум на базі стандартів, де знаходимо певні критерії, що надають уповноваженим структурам і громадськості можливість розуміти ступінь реалізації освітніх програм, у контексті освоєння учнями початкової школи стандартів. У той же час учні мають впевненість у застосуванні здобутих знань, умінь, навичок в конкурентному середовищі сучасного швидкозмінного світу.

Аналіз мети початкової школи провідних європейських країн у законодавчих документах викладено у форматі ключових умінь, що мають бути сформовані у освітньому процесі як окремими навчальними предметами, так і на міжпредметній основі, забезпечуючи інтегрований підхід. У такому випадку відбувається всебічний розвиток учня, де компонентами є формування його емоційної складової характера, інтелектуальний, творчий та фізичний розвиток.

Треба звернути увагу, що уніфікована модель змісту освіти країн Європейського Союзу, пов'язана із необхідністю забезпечення конвертованості результатів про загальну середню освіту в спільному освітньому просторі включає такі компоненти як мовна, математично-технологічна, природнича, гуманітарна, мистецька. Останнім часом ми не можемо уявити сталий розвиток регіону, суспільства без таких сигментів, як освіти про здоровий спосіб життя та освіти про роль особи в суспільному розвитку.

Наукове те методичне забезпечення дидактичної моделі змісту освіти початкової школи провідних європейських країн, як системоутворювального компонента шкільної освіти, направлено на постійне оновлення компетентнісного освітнього стандарту, шляхом розробки навчальних планів, підготовки інноваційних методичних програм і підручників відповідно до цілей освіти і вимог певних освітніх рівнів.

У процесі дослідження нормативних документів та наукових джерел із зазначеної тематики, нами з'ясовано, що педагогічною технологією модернізації змісту освіти є визначення рівня його засвоєння школярами у формі діагностичного зовнішнього оцінювання досягнень учасників навчання відповідності певним стандартам, яке в країнах Європейського Союзу проводиться на державному і міждержавному рівнях. Очевидним для цих країн сьогодні є те, що організація різноформатного оцінювання має на меті, з нашої точки зору, виконувати функції розкриття потенціалу молодої особистості. Такий вимір також визначає сформованість тих чи інших компетентностей учня початкової школи, розвитку його мотивації до досягнення успіху, повсякденного зростання. Не менш важливим для провідних європейських країн є визначення рівня опанування початківцями змісту освіти для вимірювання його ефективності в контексті забезпечення її якості.

Серед провідних напрямів формування змісту початкової освіти провідних європейських країн є визначення індивідуальних здібностей й можливостей кожного учня під час ознайомлення з основними навчальними предметами. У цей період відбувається орієнтація на зміст та форми навчання, розвиток мислення і пізнавальних здібностей початківців. Відповідно аналізу отриманих результатів проходить процес модернізації навчальних планів, програм і підручників, розробляються шляхи засвоєння навчальних програм в позаурочній діяльності, адже таке поєднання є однією з умов формування інтегрованого освітнього середовища і забезпечує вироблення в учасників освітнього процесу універсальних європейських навичок.

У нашому дослідженні хотіли б звернути увагу на тому, що важливим аспектом розвитку стандартів змісту початкової освіти в країнах Європейського Союзу є трансформація процесу навчання та виховання на компетентнісні засади роботи та посилення ціннісного виміру. Це дає змогу перейти в системі освітнього процесу від структурування змісту навчальних програм навколо предметів початкової ланки до об'єднання дисциплін у наукові освітні модулі, інтегровані блоки дисциплін, освітні галузі, що дає змогу вибудовувати глобальні напрямки розвитку суспільства.

Джерела:

1. Коппель О. А. Міжнародні системи та глобальний розвиток : навч. посіб. К. : ВПЦ „Київський університет”, 2004. 314 с.

2. Локшина О. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу (друга половина XX–початок XXI ст.) : монографія. К. : СПД Богданова А. М., 2009. 404 с.

3. Локшина О. І. Модернізація змісту загальної середньої освіти / Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко та ін. / за заг. ред. акад. В. Г. Кременя. К. : Інформ. системи, 2010. С. 132–141.

4. Матвієнко О. В. Розвиток систем середньої освіти в країнах Європейського Союзу : порівняльний аналіз : дис. доктора пед. наук : 13.01.01. К., 2005. 492 с.

5. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинутих англомовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX–початок XXI ст.) : дис. доктора пед. наук : 13.01.01. К., 2004. 681 с.

6. .Філософія освіти : навч. посіб. / за заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

7. Харченко Т. Г. Особливості педагогічних ідей гуманізму Франсуа Рабле : Вісн. Львів. ун-ту. Сер. педагогічна. Вип. 23. Л.: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2008. С. 226–234.

8. Ярова О. Б. Філософсько-педагогічні традиції європейської початкової освіти. Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. 2015. Вип. 29. С. 276-283.

9. Ярова О. Б.Концепт "ключові компетентності" в освітніх документах початкової школи країн Європейського Союзу . Молодий вчений. 2015. № 2(4). С. 155–158.

10. Aims and Values in Primary Education: England and other Coun- Shuayb M. tires. Primary Review Research Survey ½. Interim Report / Maha Shuayb, Sharon O’Donnell. Cambridge : The Primary Review, 2008. 38 p.

11. Richards C. Primary Education. Ata Hinge of History / Colin Richards. Psycholog Press, 1999. 150 p.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Вайнагій Даніела – студент IV курсу.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Зоряна Ваколя.

УДК 37.012

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ГРАМОТНОСТІ У ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Євген НІКОЛЬСЬКИЙ,
Марія ЖАБЛЯК

Релігієзнавчу грамотність в даній статті ми розглядаємо як соціально-педагогічне явище, визначаємо шляхи її формування в соціально-освітній (позасімейній) сфері. Автори спеціально зазначають, що даний аспект формується в світоглядному ключі та включає в себе розуміння сутності і типології релігій, їх історичного генезу та сучасного стану, а також наявність толерантності по відношенню до осіб з іншими переконаннями і здатності до плідної (без насильства над совістю кого-небудь) співіснування та соціальної взаємодії.

Ключові слова: *релігієзнавча грамотність, світогляд, моральне виховання, спадкоємність школа-вуз, молодь.*

The need for the formation of religious literacy among the younger generation

In this article we consider religious literacy as a socio-pedagogical phenomenon, determine the ways of its formation in the socio-educational (non-family) sphere. The authors specifically note that this aspect is formed in the worldview and includes an understanding of the nature and typology of religions, their historical Genesis and current state, as well as the presence of tolerance towards persons with different beliefs and the ability to fruitful (without violence against the conscience of someone) coexistence and social interaction.

Key words: *religious literacy, worldview, moral education, school-University continuity, youth.*

Необходимость формирования религиоведческой грамотности у подрастающего поколения

Религиоведческую грамотность в данной статье мы рассматриваем как социально-педагогическое явление, определяем пути её формирования в социально-образовательной (внесемейной) сфере. Авторы специально отмечают, что данный аспект формируется в мировоззренческом ключе и включает в себя понимание сущности и типологии религий, их исторического генеза и современного состояния, а также наличие толерантности по отношению к лицам с иными убеждениями и способности к плодотворному (без насилия над совестью кого-либо) сосуществования и социального взаимодействия.

Ключевые слова: *религиоведческая грамотность, мировоззрение, моральное воспитание, преемственность школа-вуз, молодежь.*

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, спонукають викладачів вищої школи не просто вдосконалювати лекційно-семінарські курси, а й розробляти нові аспекти в них. Це обумовлено і специфікою соціалізації сучасного студентства, і різким (внаслідок різних факторів) падінням загальнокультурного рівня, а також і викликами, які епоха кидає в обличчя і педагогам і студентам.

Одним з таких явищ можна вважати посилення ролі релігії в житті українського суспільства, що проявляється і в розвитку соціальної діяльності як традиційних конфесій (переважно православ'я, в меншій мірі – Католицтва і протестантизму, буддизму, а також старого і нового язичництва), так і появою завдяки багатоманітним по своїй природі і генезисом нових релігійних течій і сект, часто носять яскраво виражений деструктив-

ний характер. Це одна грань проблеми. З іншого боку, ми не можемо не констатувати місцями практично повну необізнаність студентів у світі релігій.

Один з найяскравіших прикладів негативного прояву цієї загальної тенденції став відхід в терористичну організацію релігійного спрямування ІДІЛ студентки філософського факультету МДУ. В якості прикладів наведемо випадки, які ми спостерігали на нашій практиці:

1) студентка одного з провінційних педвузів кинула магістратуру через те, що потрапила під вплив псевдо-Православної секти гуруїстичного типу, в якій якийсь "старець" їй сказав, що вища освіта і вчений ступінь «це " смертний гріх»;

2) через нерозуміння різниці між Християнством і ісламом стали більш частотними шлюби представниками цих релігій, що саме по собі, завжди було проблемним, але в нашій часом призводить до яскравою вираженою деградації особистості слов'янської сторони, що уклала подібний союз [8];

3) вульгарні насмішки студентів з невизначеними релігійно-філософськими поглядами над їх одногрупниками, чий світогляд носить в цьому відношенні більш розвинений;

4) одна журналістка, кандидат філологічних наук, випускниця МГУ робила репортаж про громаду неоязичників в Західному Підмосков'ї, в ході ознайомлення вона по своїй наївності була залучена в якийсь обряд, зняла з себе хрест. Пізніше вважала себе віровідступницею, впала у важку депресію. Завдяки допомозі друзів, які підказали їй хорошого православного священника, їй вдалося відновити психологічний баланс.

5) магістранти (технічної спеціальності) на заняттях з педагогіки, висловлюючи свої міркування з виховання власних дітей, зазначили, що метою для них стане вберегти майбутнє покоління від релігії. В ході обговорення з'ясувалося, що під релігією вони мають на увазі виключно деструктивні культи і секти, а про етичну, естетичну та культурну спадщину традиційних конфесій та її позитивної ролі у становленні особистості вони взагалі не мають жодного уявлення.

Подібних небажаних наслідків можна було б уникнути при наявності знань зі сфери релігій. Але, як показує практика інформаційний голод у цьому відношенні відчувають і люди з вищою гуманітарною освітою, які працюють не в тиші архівів і бібліотек, а в гущі соціальної сфери.

Спеціально відзначимо, що на протязі всієї історії розвитку людства інформація була і залишається найважливішим засобом боротьби між людьми, народами, державами і військово-політичними блоками. Інформація є дуже потужною зброєю впливу на людину, оскільки вона здатна впливати на формування її світогляду, пріоритетів, поглядів і т. д.

Окремі факти здійснення інформаційного впливу на широку аудиторію можна виявити на всіх етапах існування людської цивілізації. Природно, що в різні періоди інтенсивність застосування тих чи інших засобів впливу, як і їх дієвість, дуже відрізнялися. В даний час в Україні відбувається активне і масове освоєння інформаційного і духовного простору різними асоціальними і підозрілими особами і релігійними культами. Сьогодні вже для багатьох стало очевидним, що за допомогою інформаційного контролю можна керувати людиною і змінювати його поведінку, фактично зробити його заручником будь-якої системи. Розвиваються деструктивні процеси в нашому суспільстві, які різко посилюють нестійкість соціально-політичного становища в державі, на превеликий жаль, залишаються практично безконтрольними з боку владних структур.

Загроз безпеці людині дуже багато-це і війни, і злочинність, і геноцид, духовна (а точніше релігійна) і психічна агресія, хвороби, незворотні біологічні процеси, катаклізми. Правова свідомість, відданість Україні і

повага до влади у громадян виробляється багатьма факторами, що розрізняються за своєю соціальною значимістю. До найважливіших з них належать релігійні та світоглядні, так як вони визначають стратегічну позицію не тільки окремих особистостей, але і соціальних структур щодо права, закону, влади, волі, обов'язку, громадянськості, патріотизму, справедливості, щастя, добра, совісті і т. п.

Соціальна психологія зазначає, що світським правом вдається регулювати не більше 50% суспільних відносин. Інше входить в сферу традицій, обрядів, звичаїв, тобто, знову-таки, конкретних релігій, світоглядів або... забобонів, часто вкрай примітивних і руйнівних.

Різні релігії мають неоднакові, часто протилежні погляди на право, державність, владу, моральність. Таким чином, правова свідомість, та й вся культура значною мірою залежать від того, які віровчення і як реально впливають на суспільство і його інститути, на окремі особистості. Безсумнівно, що держава в порядку справедливості і самозбереження має віддавати перевагу традиційним творчим релігій, тобто таким, які внесли і вносять помітний і стійкий позитивний внесок в історію, традиції, культуру, мову і самосвідомість народу, держави, людства

Отже, для блага держави і переважної більшості наших громадян необхідна пріоритетна його співпраця саме з традиційними творчими релігіями за напрямками, визначеними законодавством, в тому числі і в сфері національної безпеки. Це відповідає широкій міжнародній практиці. У свою чергу, прояв протиправної діяльності багатьох неокультів та деструктивних сект становить пряму загрозу соціально-моральної і психологічної безпеки держави і суспільства, так і для окремих громадян.

У зміцненні психологічної безпеки важливо не тільки те або інше правове протидію деструктивним культам, але і відповідне широке інформування та просвіта населення, насамперед студентства (особливо ж гуманітаріїв), а також активне стимулювання культурно-творчих форм релігійності, перевірених історією і часом.

Всі міжнародні правові норми, що мають відношення до проблеми «свободи совісті», передбачають, з одного боку, невід'ємні права особистості на свободу совісті, а, з іншого боку, жорсткі обмеження прав і свобод деструктивних культів (про що намагаються замовчувати захисники сект).

Але якраз саме правдиву інформацію і приховує переважна більшість культів і сект, тим самим порушуючи одне з прав людини. Неокульти при вербуванні приховують про себе повну інформацію, використовуючи ширму конфесійної анонімності. Застосовуючи християнську символіку, вони вводять в оману адептів щодо істинної сутності своїх навчань.

Дуже часто деструктивні секти реєструються під виглядом благодійних фондів, культурно-просвітницьких організацій та центрів. Людину, яка потрапила в таку організацію, піддають без його відома жорсткому контролю, тим самим позбавляючи його свободи вибору. Для нав'язування своєї ідеології багато деструктивні групи, в обхід законодавства, стали активно проникати в освітні установи, порушуючи принцип світської освіти.

З офіційного дозволу адміністрації навчальних закладів під виглядом лекцій про шкоду куріння і наркотиків, про здоровий спосіб життя, про підготовку до сімейного життя, про просунутих методах і формах психічного і духовного самовдосконалення члени неокультів проводять активну пропаганду власних релігійних поглядів. Посягаючи на державну безпеку, члени сект активно прагнуть пробитися в органи влади, лобіюючи вигідні для себе рішення. Як бачимо, діяльність неокультів не сприяє розвитку національної свідомості народу нашої держави, збереженню

та розвитку історичних традицій і культури, а тому існування таких організацій слід розглядати як внутрішньополітичний дестабілізуючий фактор, поширення якого негативно впливає на національну безпеку України і її громадян.

Світ релігій є частиною соціального життя сучасної людини, особливо це стосується тих фахівців, чия діяльність буде виникати в соціально відкритій сфері. У зв'язку з цим відзначимо, що, по-перше, релігієзнавча грамотність сучасного студентства стане необхідною умовою для їх професійного зростання. По-друге, вона стане важливим аспектом їх соціалізації і яскравим фактором у розвитку їхнього світогляду. По-третє, в сучасній ситуації, коли атака релігійної деструктивної все посилюється здатна утримати майбутніх фахівців від важких і фатальних наслідків.

При аналізі даної педагогічної проблеми варто звернути особливу увагу на те, що формування релігієзнавчих уявлень не означає звернення студентів в ту чи іншу релігію чи конфесію, прищеплення їм атеїстичних (як це передбачалося в Радянському Союзі), або окультних (як це може трактуватися в сучасних умовах), або релігійних (як це передбачалося в Російській імперії), а спонукає їх до вільного вибору сповідувати індивідуально або спільно з іншими будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, вільно вибирати, мати і поширювати релігійні й інші переконання і діяти відповідно до них. Однак цей вибір неможливо реалізувати без відповідних знань, гостра нестача яких спостерігається у сучасного студентства. Особливо сумно такий стан речей спостерігати у гуманітаріїв.

Іншими словами, впровадження в практику сучасної освіти релігієзнавчої підготовки носить, по-перше, не місіонерський, а соціалізаторсько -просвітницький характер.

Сьогодні особливо гостро усвідомлюється необхідність формування у підростаючого покоління і в особливості студентства гуманістичного світогляду, формування вміння мислити, оцінювати світ і себе в світі, а також необхідність розвитку здатності приймати рішення і діяти у відповідності з ними на різних етапах свого життєвого шляху, в тому числі і в органічно властивих людині пошуках віри, моральних та інших ідеалів. Без орієнтації на вищі моральні і почасти релігійні ідеали людство вимре "як вимерли в історії переважна більшість коли-небудь існували народів" [6, с. 15].

Адже «кожне покоління має бути підготовлене системою освіти до відповіді на питання: У чому в кожну епоху виражається об'єктивне Добро, здатне формувати безкризовий перебіг життя в руслі Божого Промислу і що є не менш об'єктивне Зло? Яким має бути індивід, щоб мати право називати себе Людиною Розумною? І якщо покоління не помиляється у відповіді на ці питання, підтверджуючи свої відповіді життєвими справами, то суспільство розвивається, вирішує проблеми, успадковані від минулого, долає кризи. Якщо ж покоління йде від цих питань або помиляється у відповіді на них або залишає правильну по суті відповідь в словах, що не підтверджуються справами, то кому проблем наростає, кризи множаться і посилюються. Особливу суспільну небезпеку становлять ситуації, коли об'єктивне Зло нав'язується суспільству як соціальної норми під соусом псевдодемократичних змін і загальнолюдських цінностей. Якщо ця підміна не припиняється суспільством юридично, а наступні покоління не дадуть правильної відповіді на вище поставлені питання вже в свою епоху, то у суспільства є реальні шанси піти в історичне небуття. Така доля спіткала багато цивілізації старовини, чиї культури не змогли відтворювати Людину в спадкоємності поколінь, хоча з відтворенням індивідів, що володіють часом вельми високим професіоналізмом і різнобічною освіченістю, в їх культурах особливих проблем не було» [4, с. 30].

Морально-екзистенціальна складова світогляду у людини з'являється як рефлексивне

осягнення досвіду життя навіть без спеціального формування ззовні. Одним із засобів, підстав, бази згаданих вище пошуків є перманентно розвивається релігієзнавча грамотність майбутнього фахівця. У нашому розумінні це частина світогляду, що дозволяє людині в гуманістичному ключі правильно і раціонально сприймати релігійні явища і факти універсального світу, оцінювати їх і відповідно з цим діяти, не завдаючи соціального, психологічного, морального збитку, як самому собі, так і оточуючим людям. Це є однією з функцій освіти в найширшому його розумінні, стратегічною метою якого є формування високоморальної, культурної особистості, гідного громадянина, людини толерантного, поважає погляди та переконання інших людей. Зазначимо, що і релігійний фанатизм, і атеїстична нетерпимість однаково збиткові і не приносять користі ні окремої особистості, ні суспільству в цілому.

Формування ж сучасного, адекватного і соціалізованого фахівця полягає і в тому, щоб через віру, або зневіру «не вступати один з одним в конфлікт. Такий конфлікт тільки проілюструє одне з положень наукового атеїзму, згідно з яким релігія небезпечна для суспільства, тому що роз'єднує людей і налаштовує їх один проти одного»[10].

При цьому поспішимо зруйнувати один соціально-педагогічний міф про те, що:

1) і самі знання про світ релігій і їх поширення, в тому числі і через викладання сприяє зверненню в ту, чи іншу релігію (конфесію, секту і т. д.);

2) а викладання релігієзнавчих дисциплін є прихованою формою місіонерства або, взагалі, цілеспрямованого прозелітизму.

В якості прикладу наведемо спостереження дослідника – біблеїста і священика Георгія Чистякова: «Одного разу мені довелося зіткнутися з одним вченим-істориком, блискучим фахівцем з історії ранньої Церкви. Під кінець нашої зустрічі я зважився поставити йому запитання: лютеранин він чи католик? Виявилося, що він-невіруюча людина, яка любить цю тему, якого приваблює історія ранньої Церкви. Виявляється, можна навіть бути глибоким фахівцем, але при цьому не бути зачепленим чимось глибоко особистим, що робить людину віруючою» [11].

Цей прецедент показує, що знання можуть бути і найчастіше залишаються нейтральними, вони не завжди визначають релігійну або атеїстичну позицію, але формують особистість людини як спеціаліста та носія морально-культурних цінностей. І насправді, як ми вже відзначали, воно є зважаючи на обставини засобом втамування інформаційного голоду і необхідно для формування стійкості проти негативних соціальних впливів.

Розгляд питань про релігієзнавчу грамотність передбачає детальне вивчення того аспекту, а які ж соціальні інститути беруть або можуть взяти на себе формування релігієзнавчої грамотності у дітей і молоді? Такими масовими соціальними інститутами є сім'я, церква і школа, останні два відокремлені один від одного державою, але апріорі не відділені від суспільства. Освітні установи за своїм призначенням, а церква за своєю суттю покликана займатися такого роду діяльністю. В деякій мірі ці функції можуть на себе брати і недержавні, позацерковні освітні установи.

Священик Георгій Чистяков у своїх спогадах зазначав, що перші знання про релігію він отримав від бабусі та її оточення [12]; так відбувалася просвіта багатьох людей, що народилися в СРСР, поки були живі представники попередніх поколінь, які одержали релігійне виховання і здатні якщо не долучити наступні покоління до віри, то хоча б дати необхідні відомості про релігії, які дозволили б молодій людині орієнтуватися в соціальному просторі.

Нині ситуація кардинально змінилася. В даний час (за нашими спостереженнями) спостерігається той момент, коли сім'я (особливо представники старшого покоління, які

за старою радянською традицією виховують онуків) не формує у молодої людини навіть елементарних уявлень про соціальні функції та загальної типології релігій. Це відбувається тому що епоха войовничого атеїзму хоча і пішла в минуле, але залишила нам у спадок сяючу порожнечу в нашому світогляді, що в свою чергу призводить до дез-адаптації і неможливості прийняти правильне рішення в критичній ситуації. Адже панування атеїзму не сприяло апріорі освіті в даному аспекті.

Розглянемо наступний соціальний інститут-заклади загальної середньої освіти. На жаль, вони не виконують в належній мірі свою основну функцію соціалізації підлітків, часто її випускники так і залишаються інфантильними і необізнаними.

В даний час введено факультативні курси «Основи православної культури» або «Релігійна етика», у вузах вивчаються «Історія релігії» або «Релігієзнавство». На перший погляд, все йде благополучно і добре. І справді на рівні приватному-є " багато позитивних результатів, але це доля ентузіастів, а, загалом – відсутність.....системної концепції» [7, с. 14]. Це одна частина проблеми: відсутність не тільки загальної концепції, але різнобій програм, нерозробленість методик, а головне – практично відсутність педагогічних кадрів, які могли б цей предмет викладати. Причина та ж – інформаційний вакуум після епохи госатеізма. У нас «... на сьогодні практично немає системи підготовки викладачів ОПК в масштабах країни. Адже для того, щоб викладати цікаво, потрібен талановитий професійний вчитель. Таких дуже мало в країні. Їх, можливо, на всю країну людей двісті " [1].

Тут і противники, і прихильники цього курсу сходяться в одному судженні, що відсутні нормальні і здорові кадри. Адже, «згідно думки учнів, в якості викладача повинен виступати педагог зі спеціальною підготовкою, яка поєднує риси світської освіти і обізнаність в питаннях релігії» [3, с.28]. Наведемо думку педагога А. В. Бородіної, однією з головних розробників даного проекту: «Мені доводилося бачити молодих людей, які отримували деяку духовну (церковну) освіту в Москві і починали, як їм здавалося, викладання ОПК. Мене вражала зарозумілість і запал, з якими вони засуджували директорів, нібито не пускають курс ОПК в школу. Коли починаєш з'ясовувати, з якою програмою і якими посібниками їх не пускають, чи є у них педагогічна освіта, виявляється, що освіти педагогічної немає, програми немає, є деякі начерки, не отримали ні відповідної форми, ні рецензій, ні експертиз, і не ОПК вони викладають, а під назвою, під вивіскою ОПК намагаються вести бесіди, природно, це можливо тільки за рамками освітньої програми, тобто це є формою позакласної роботи. І ніяких образ на директорів шкіл в даному випадку не повинно бути. Такі випадки говорять про те, що має місце нерозуміння специфіки шкільної освіти» [2].

Така найпоширеніша ситуація, якщо цей предмет беруться вести церковні активісти, як правило, не позбулося неофітства і істерії. Інша ситуація складається, якщо за справу беруться світські педагоги, які володіють методиками, але не розуміють суті викладання дисципліни, схильні її «розчиняти» в загальній культурології. Тому експеримент із введенням так званих "Основ православної культури" або еквівалентних їм предметів релігієзнавства і (або) етики просто не відбувся. І це певною мірою непогано: сучасна школа не готова до його введення з причинами, які ми розкрили вище.

Водночас шкільні курси "суспільствознавства" та історії не формують релігієзнавчих уявлень, досвід конфесійних середніх навчальних закладів (в. т. ч. і так званих православних гімназій та ліцеїв) ми не розглядаємо через не значну питому вагу цих організацій у загальному контексті російської середньої освіти.

Хоча слід спеціально відзначити, що зважаючи безперервності традиції (як у християнстві, так і в ісламі та інших релігіях) в даного роду навчальних закладах (як середніх, так і середньо-спеціальних і вищих) не спостерігається позитивного формування особистості. Студентам прищеплюються ізоляціоністські комплекси («синдром хлопчика з гетто»), фанатизм, лицемірство і погано приховане почуття власної переваги над усіма іншими громадянами. У плані ж освіти своїх співвітчизників, і їх залучення до культурної спадщини такі "фахівці" зазвичай вкрай пасивні.

Отже, при уважному дослідженні можна зробити висновок: «немає ніяких ос-підстав для самовдоволення, коли ми говоримо про досягнення в області християн-ського виховання дітей і молоді» [5, с.4].

Розглянемо наступний соціальний інститут, який міг би сприяти формуванню релігієзнавчої грамотності – Російську Православну Церкву. Відразу ж відзначимо, що за своїми соціальними функціями РПЦ МП орієнтована більш на державний сервілізм, ніж на місіонерство, або на загальнокультурну просвітницьку роботу. Однак, протягом останніх чотирьох століть в Росії зміст релігієзнавчої грамотності населення перебувало під егідою Московського Патріархату, авторитет і вплив якого з різних причин коливалися і падали.

Масштаби соціальної роботи за минуле десятиліття церкви вельми скромні: кількість заснованих РПЦ МП лікарень, просвітницьких курсів, притулків і будинків пристарілих дуже мало. Фундаменталісти, консерватори перемогли, дотримуючись своєї лінії (храмобудування, тупе збереження традиції у виконанні обрядів, авторитаризм, неякісна підготовка священників та ін.). Ліберали програли в своїх прагненнях на чільне місце поставити просвітницьку (катехизація) і соціально-філантропічну діяльність.

Остаточні висновки про перспективи розвитку релігієзнавчої грамотності підростаючого покоління вельми не оптимістичні. РПЦ МП все більше втрачає свій шанс органічно вписатися в сучасний світ і стати основним інститутом громадянського суспільства і не виконує своїх просвітницьких функцій.

Наш короткий аналіз показує, що педагогічний досвід формування релігієзнавчої грамотності молоді в церкві не сумісний в процесуальному і в ментальному плані зі світським викладанням як у середній школі, так й у вищій, мало перетинається з ним.

Натепер Міністерством затверджено Типову освітню програму для закладів загальної середньої освіти ІІ ступеня, складовою якої є навчальний план (наказ МОН від 20.04.2018 № 405). Згідно з таблицею 13 Типової освітньої програми у 5 – 6 класах може вивчатись предмет «Етика» або курси духовно-морального спрямування. Тобто предмет «Основи християнської етики» може вивчатись за рахунок інваріантної складової. У початковій школі, а також у 7 – 11 класах курси духовно-морального спрямування можуть вивчатись за рахунок варіативної складової.

Міністерством рекомендовано такі програми: «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Православна культура Слобожанщини», «Біблійна історія та християнська етика», «Школа подружнього життя».

Зазначені курси є дисциплінами світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Вони не є вченням віри, не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії. Викладання предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві. Відповідно до українського законодавства викладати такі курси можуть особи, які мають педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Критерії відбору релігієзнавчого матеріалу повинні включати науковість і об'єктивність розуміння ролі релігії в суспільстві та історії; переконливість і емоційність фактичного матеріалу; доступність вводиться навчального змісту світоглядного і теоретичного характеру; взаємозв'язок навчального матеріалу з іншими навчальними дисциплінами та реальним життєвим досвідом студентів, учнів. Використання релігієзнавчих знань у вузівських курсах історії та дисциплін соціально-гуманітарного, духовно-морального циклів в їх інтеграції та зв'язку з історичними, соціологічними, культурологічними, філософськими, правовими та іншими знаннями в навчально-виховній діяльності університету дозволяє оптимізувати процес громадянського виховання молоді. Це дозволяє ефективніше формувати ціннісне ставлення молоді до суспільства, його історичної та культурної спадщини.

Джерела:

1. Августин (Заярный), игумен. Основы православной культуры: за и против [Электронный ресурс] // Портал слово. Сайт 20.09.2008. URL: http://www.portal-slovo.ru/topic/47047.php].
2. Бородина А. В. Основы православной культуры в системе современного образования // Материалы секции "Основы православной культуры в системе образования" XVI Международных Рождественских образовательных чтений. – (М., 2008.) Электронный ресурс [http://viperson.ru/articles/osnovy-pravoslavnoy-kultury-v-sisteme-sovremennogo-obrazovaniya]
3. Валеева Н. А. Некоторые аспекты введения курса «Основы православной культуры» в число учебных предметов: взгляд школьников (на примере г. Ярославля) // Государство, общество, церковь в истории России: материалы IX Междуна-родной научной конференции (Иваново, 10–11 февраля 2010 г.): в 2 ч. Иваново, 2010. Ч. 2. С. 27-31.
4. Ефимов В.А. Высшее образование и проблемы становления личности // Ректор вуза. М., 2009. № 10. С. 29-36.
5. Куломзина С.С. Наша церковь и наши дети. Киев, 2003.
6. Наклеушев Е.М. Об «атомах» и «индивидах», или как может быть возрождена Россия // Наука и практика воспита-ния и дополнительного образования. М., 2006. № 2. С. 12-18.
7. Петр (Мещеринов), архимандрит. Церковь и дети: поиск новых путей работы с подрастающим поколением в современных условиях. М., 2009.
8. Сысоев Д.А. Брак с мусульманином. М., 2011.
9. Чистяков Г.П., священник. За что надо бы бороться верующему? [http://christ-civ.livejournal.com/510081.html]

10. Чистяков Г.П., священник. Природа религиозного чувства. Сайт http://morgulis.tv/ Электронный ресурс [http://morgulis.tv/priroda-religioznogo-chuvstva-ierej-georgij-chistyakov/]
11. Чистяков Г.П., священник. В городе солнечных старушек … Электронный ресурс [http://www.damian.ru/Svidetelstva_o_vere/chist/gorod_star.html

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЄЗНАВЧОЇ ГРАМОТНОСТІ У ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Нікольський Євген, доктор філологічних наук, доктор, професор кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук Карпатського університету імені Августина Волошина та Ужгородської української богословської академії

Марія Жабляк – д.пед.н., проф. кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук, член.-кор. МАБН, директорка НДІ української духовної культури, методистка кабінету координаційно-методичної діяльності Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, відмінник освіти України (Україна, м. Ужгород).

ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ПРОДУКТУ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Валентин ПЕТРИК,
Анастасія КАМІНСЬКА

Використання інформаційної зброї створює сприятливі умови для загострення конфлікту на сході нашої держави, дозволяє керівництву Російської Федерації заперечувати присутність своїх збройних сил на території України, забезпечувати дипломатичне прикриття військовим заходам і ведення міжнародної політики Російської Федерації. Це підтверджує існування реальної загрози інформаційному простору України. З метою протидії таким загрозам та, пов'язаним з ними, інформаційними впливами використовуються існуючі методи інтелектуального лінгвістичного аналізу тексту. Застосування цих методів дозволяє провести детальне дослідження інформаційної агресії проти України для більш ефективної протидії та розробки власних засобів захисту в напрямі забезпечення національної безпеки держави. Оскільки основним середовищем поширення інформації є Інтернет, то у статті описується використання розробленого програмного засобу моніторингу глобальної мережі на предмет інформаційної агресії Російської Федерації проти України. Тому аналізування інформаційної агресії Російської Федерації у глобальній мережі Інтернет за допомогою спеціального програмного засобу "Support Ukraine" є метою даної роботи. Для досягнення цієї мети проаналізовано існуючі засоби інтелектуальної обробки даних та інформаційного протистояння. Результатами аналізу підтверджується необхідність створення та використання означеного засобу. Його перевагами є зручність використання і можливість створення власного словника. Завдяки цьому можливе розширення його можливостей.

Ключові слова: *інформаційна агресія, пропаганда, дезінформація, спеціальний програмний засіб, інформаційний вплив, інформаційні потоки, контент-моніторинг, агресія Російської Федерації. базою даних.*

Нині інформаційний простір переповнений непотрібною інформацією, яка хаотично розповсюджується. Унаслідок цього пошук глибинних семантичних зв'язків, достовірної інформації та знань ускладнюються. Тому, щоб вирішити цю проблему застосовуються засоби аналізу змісту даних і текстів (Data Mining, Text Mining) [1]. Раніше ці програмні засоби застосовувалися тільки спецслужбами, в особливості Заходу та Радянського Союзу [2]. Проте з розширенням можливостей цивільного сектору, майже кожна компанія, що працює в сфері інформаційних технологій, може собі дозволити обчислювальні ресурси та програмні засоби для реалізації даної задачі. Тим більше, що зі зростаючою інформатизацією, новими відкриттями та знаннями, приватний та державний сектор зіштовхується з проблемою обробки даних [3]. Важливе завдання Text Mining пов'язане з виокремленням із тексту його характерних елементів або властивостей, для технологій, що використовують метадані документа, ключові слова з його анотації. Ці елементи можна використати для віднесення документа до деяких категорій з наперед заданої схеми класифікації. Цим також забезпечується новий рівень семантичного пошуку документів [4]

Програмний засіб має декілька функцій. Перш за все, його використання дозволяє шукати статті в мережі Інтернет за ключовими словами, власноруч введеними користувачем. Наприклад: ДНР, ЛНР, Путін.

Функціонал даного ПЗ на перший погляд схожий з розширенним пошуком від Google,

проте має характерні особливості, зокрема, пошук за словником. Словником в даному випадку вважається особливий набір слів. Даний набір слів задається вручну, мова словника не впливає на працездатність ПЗ. Особливість даного набору полягає в тому, що в переліку слів обирається основне слово, наприклад “ДНР”, з яким пов’язані додаткові слова, наприклад “Захарченко, Гиркин”. Таким чином, якщо в словнику буде записано: “ДНР + Захарченко Гиркин”, то програма буде шукати статті в Інтернет зі згадкою на слово “ДНР” зі словами “Захарченко та/або Гиркин”. Ці слова заносяться користувачем до окремого текстового файлу “словник.txt”, наступним чином: (Сепар + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Украина). При цьому словник повинен мати такий вигляд:

Сепар + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Укра
Повстанц + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Укра
Минские договоренности + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Украи
Мінські домовленості + Донбас, Донецьк, Луганск, Новорос, Україї
Бендеровц + майдан, Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Обстрел + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Украи
Ополчен + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Освободительная армия + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Кисёльев + Крым, Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Путин + Украин, Донбас, Крым, Донецк, Луганск, Новорос, АРК
Жириновский + Украин, Донбас, Крым, Донецк, Луганск, Новорос
Дугин + Украин, Донбас, Крым, Донецк, Луганск, Новорос
ФСБ + Крым, Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Украи, АРК
Донские козаки + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Росси + Крым, Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Украи
Референдум + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Стрелков + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос
Захарченко + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос, Украи
Гиркин + Донбас, Донецк, Луганск, Новорос

Словник подано у скороченому вигляді та неоновленому вигляді. Словник повинен періодично доповнюватися та мінятися залежно від змін соціально-політичній обстановці. Наприклад це зміна лідерів (Стрелков, Захарченко та ін.)

Наступною відмінною від пошуку Google важливою функцією даного програмного засобу – є взаємодія з базою даних (БД). Користувач має можливість формування власної БД, до якої може додавати електронні посилання на статті, що зацікавили, та відкриту в мережі інформацію про конкретних осіб.

У подальшому користувач може здійснювати пошук потрібної йому інформації, використовуючи власну БД. Для формування запису в БД потрібно вказати всю наявну інформацію про особу: ПІБ, телефон, e-mail, ким працює, організація, адреса, тощо та підтвердити збереження натисненням кнопки “Добавити”.

Завдяки цьому можливим є реалізація пошуку даних про особу в БД за трьома критеріями: ПІБ, організація, номер телефону. Вибір цих критерії базується на тому, що вони є найбільш вживаними та менш прихованими ідентифікаторами особи та забезпечують отримання точного результату пошуку, кожним наступним критерієм виключаючи можливі співпадання. Кількість критеріїв є оптимальною, за затраченими ресурсами для виконання пошу-

ку. Останньою операцією з базою даних є пошук, попередньо доданих користувачем до бази даних, статей за їх назвою.

Перспективи подальших досліджень. У перспективах подальших досліджень планується модернізація програмного засобу за рахунок додання функції "Пошук із виключенням", що дасть можливість отримувати більш точні результати пошуку. Наприклад, при введені ключового слова "сепар", потрібно обов'язково виключити з пошуку слово "сепаратор", так як "Сепаратор" – апарат, призначений для розділення певного продукту на фракції з різними фізичними або хімічними характеристиками. Або ж при введені ключового слова "Новоросія", потрібно обов'язково виключити з пошуку фразу "Приморский край", так як Новоросія – це не тільки терористичний союз угруповань ЛНР та ДНР, але і село у Шкотовському районі Приморського краю РФ.

Ще однією корисною функцією буде автоматичне встановлення зв'язків між даними в БД. Щоб не витрачати час та ресурси на аналізування даних, програма буде сама будувати схему, в якій всі елементи будуть пов'язані певними параметрами. Це дасть можливість встановлювати та візуалізувати зв'язки між людьми та організаціями, які введено в БД. Не менш важливим для підвищення ефективності застосування даного програмного засобу буде його доопрацювання в напрямку лінгвістичного аналізу статей в мережі Інтернет, на основі використання змістовних ознак маніпулятивності інформаційного впливу через ЗМІ: кількість повторів ключових слів, посилання на інший ЗМІ, використання негативних штампів, кількість прикметників стосовно обсягу тексту, використання метафор, гіпербол, порівнянь, псевдонаукових термінів, неологізмів, ідеальних понять.

Висновки. Розроблений програмний засіб має широку сферу застосування. По-перше, він може застосовуватись силовим сектором, в тому числі спецслужбами та іншими силовими структурами для моніторингу подій і осіб в мережі Інтернет, створення своєї бази даних та для аналізування зв'язків між ними, що є вкрай важливим в умовах сучасної інформаційної війни. Застосування даного ПЗ сприяє вирішенню завдань з забезпечення національної безпеки держави, шляхом своєчасного виявлення засобів інформаційного впливу на суспільство шляхом його дезінформування та пропаганди.

По-друге, програмним засобом можуть користуватися державні та приватні компанії для конкурентної розвідки. Організації мають змогу шукати згадки та потрібну інформацію про конкуруючу організацію одразу по мережі Інтернет. Такий функціонал сприятиме підвищенню конкурентної спроможності наших вітчизняних підприємств задля зменшення імпорту продукції з РФ, тим самим припинити "підживлювати" її економіку, що створить умови для збільшення експорту українського товару.

Джерела:

1. Методы и стадии Data Mining. [Электронный ресурс]. Доступно: http://www.intuit.ru. Дата обращения: Март 12, 2017.
2. "СССР. На страже завоеваний Октября". [Электронный ресурс]. Доступно: https://www.ereading.club/chapter.php/1025953/3/Degtyarev-Enciklopediya_specsluzhb.html. Дата обращения: Март 12, 2017.
3. "Пять ступеней цифровой трансформации". [Электронный ресурс]. Доступно: http://www.computerworld.ru. Дата обращения: Март 12, 2017.
4. "Data Mining". [Электронный ресурс]. Доступно: https://www.coursehero.com. Дата обращения: Март 12, 2017.

ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ПРОДУКТУ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Валентин Петрик – кандидат наук з державного управління, доцент, член-кореспондент Міжнародної академії богословських наук, доцент спеціальної кафедри № 4 Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ)

Анастасія Камінська – курсант Військового інституту телекомунікацій та інформатизації (м. Київ)

ПОШИРЕННЯ ШТУЧНОЇ ДУМКИ У СОЦІАЛЬНИХ ПЛАТФОРМАХ (АСТРОТУРФІНГ)

Валентин ПЕТРИК,
Владислав КУДИКО,
Олександр ШЕВЧЕНКО

Сьогодні в епоху стрімкого розвитку технологій існує можливість застосовування засобів та методів прямого і не прямого впливу задля маніпулювання суспільною свідомістю, що здійснюється за замовленням зацікавлених суб'єктів. Однією із загроз подібного впливу є використання технологій створення штучної суспільної думки (астротурфінгу) з метою схилення окремих осіб до прийняття потрібних рішень. Саме тому, інтерес до питань маніпуляції суспільною свідомістю через Інтернет серед науковців зростає.

Ключові слова: *астротурфінг, Інтернет, маніпулювання суспільною свідомістю, суспільна думка.*

Процеси глобалізації світу стимулюють боротьбу держав за світове і регіональне лідерство, створюють нові загрози цивілізації, зокрема, з боку організованої злочинності й тероризму. У сучасних умовах це все частіше пов'язане із збором, вивченням, використанням персональних даних осіб. У зв'язку з цим зростає активність використання різними суб'єктами Інтернету у своїй діяльності, що обумовлено розвитком обстановки в конкретних регіонах світу та цифрових (нових) технологій. У той же час, вище наведені дані слугують досить вагомими аргументом для дослідження даної проблеми, насамперед тим, що кількість зареєстрованих користувачів у соцмережах світу збільшується з кожним днем.

Звертаючись до історії, слід зазначити, що цей термін сформувався нещодавно. Він походить від слова «AstroTurf» і є зареєстрованим товарним знаком компанії зі створення штучного трав'яного покриття для стадіонів. Вперше його було вжито у 1985 році, американським сенатором Ллойдом Бентсеном. Таким чином, він описав величезну кількість листів, скарг та звернень громадян США, що були спрямовані на схилення органів державної влади до прийняття вигідних рішень в інтересах провідних страхових компаній. З цього часу термін «Астротурфінг» почали широко застосовувати у правовій та політичній думці [1].

На початку 1998 року, термін став популярним серед хакерів після того, як компанія Microsoft намагалася використовувати таку тактику, щоб запобігти антимонопольним санкціям з боку департаменту США [2].

«Astroturfing» – є однією з форм пропаганди на підтримку політичних, організаційних або корпоративних програм, розроблена для створення (низового) «раптового масового» руху. Зокрема, метою таких кампаній є маскування зусиль політичної або комерційної організації, як незалежної громадської реакції, на окремі політичні об'єднання, продукти, послуги або події тощо.

При цьому, астротурфери здійснюють маніпулювання громадською думкою, за допомогою як явних, так і прихованих (дезінформація, пропаганда, контрпропаганда) способів (методів). Астротурф компанії, як правило, проводиться високоорганізованими професійними групами на кошти зацікавлених корпорацій, союзів, некомерційних або активістських організацій, спецслужб. Серед них є і політичні консультанти, які також спеціалізуються на дослідженнях опозиції [3].

Отже, не менш важливо поряд із визначенням астротурфінгу слід розглянути його форми. Під формами діяльності астротурферів будемо розуміти зовнішній вираз цієї діяльності, спрямованої на створення штучної думки у

відповідній сфері, з притаманними їй ознаками і особливостями.

Виходячи з вище наведеного визначення, можна умовно виділити такі форми астротурфінгу: індивідуальну, групову.

Форма індивідуальна полягає у створенні особою множину ідентичностей та штучної думки в Інтернеті. По-перше, коли одна людина створює велику кількість електронних скриньок для надсилання певних скарг, вимог або підтримки певного продукту. По-друге, коли одна людина створює множинну профілів у соціальній мережі з метою коментування відповідних тем. По-третє, розвиток програмного забезпечення «Persona Management», що дозволяє навіть середньому користувачеві керувати кількома персонами з одного комп'ютера з набагато більшою легкістю і ефективністю. «Persona Managemen» створює комплект з електронних скриньок та профілів соціальних мереж інтернету метою довести, що бот є «реальною людиною».

Групова форма астротурфінгу виражається у вигляді груп, форумів, інтернет-спільнот, об'єднань, публічних сторінках, веб-команди. І все ж таки, наведений перелік є не вичерпним. Йдеться про те, що утворені в соціальних інтернет сервісах масові спільноти спочатку були продовженням традиційних соціальних співтовариств (користувачі інформаційно-аналітичних, фінансових, комерційних, науково-виробничих структур). Потім стали виникати нетрадиційні співтовариства, які йменуються «кіберсоціумами», «віртуальними», або «онлайн-співтовариствами». Використовують також поняття «кібергромада». Природно, що вони стали предметом досліджень соціологів насамперед у країнах, де вплив нових співтовариств найвідчутніший: США, Англії, інших державах Західної Європи та РФ.

Слід зазначити, що РФ активно проводила та проводить астротурфінг для розповсюдження ідей сепаратизму, автономізму, посягання на територіальну цілісність України, розпалювання міжконфесійної і міжнаціональної ворожнечі, а також для іншого деструктивного впливу на населення нашої держави. Саме це зумовлює актуальність дослідження.

Висновки. «Астротурфінг» – це створення штучної громадської думки окремими організаціями, групами та особами, що використовують програмне забезпечення або наймають представників засобів масової інформації, блогерів, інтернет-коментаторів, спеціалістів, веб-групи з метою витіснення думки реальних людей і створення враження, наче спонтанно велика кількість людей вимагає чогось конкретного або виступає проти чого-небудь. Наприклад, просування товарів, ідей або прийняття певних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування у політичній, соціальній, економічній та інших сферах.

Джерела:

1. Інтернет-спільноти у новій хвилі інформаційних війн Андрій Журавльов [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2009/01/blog-post.html
2. By James Murray Greenpeace uncovers «Astroturf» campaign to challenge US climate bill, Peopleb [Електронний ресурс] / 17 серпень 2009р. – Режим доступу: http://www.businessgreen.com/bg/news/1806738/greenpeace-
3. Mapping the Spread of Astroturf in Microblog Streams : Proceedings of the 20th international conference companion on World wide web,WWW 2011: (March 28–April 1, 2011, Hyderabad, India) [Електронний ресурс] / Jacob Ratkiewicz, Michael Conover, Mark Meiss, Bruno Gonsalves, Snehal Patil, Alessandro Flammini, Filippo Menczer Truthy // New York – USA. : ACM – С. 249. – Режим доступу : http://www.www2011india.com/proceeding/companion/

ПОШИРЕННЯ ШТУЧНОЇ ДУМКИ У СОЦІАЛЬНИХ ПЛАТФОРМАХ (АСТРОТУРФІНГ)

Валентин Петрик – кандидат наук з державного управління, доцент, член-кореспондент Міжнародної академії богословських наук, доцент спеціальної кафедри № 4 Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ)

Владислав Кудико ст. викладач спеціальної кафедри № 2

Олександр Шевченко– курсант Військового інституту телекомунікацій та інформатизації (м. Київ)

ШЛЯХ ДО ДУХОВНОГО ПРЕОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Василина ХАЙРУЛІНА

Розгляд виховання як духовного Преображення особистості вихованця під впливом особистості вихователя і виховного середовища, створюваного й одухотворюваного ними, вимагає з'ясування суті Преображення як процесу і результату кардинальної й незворотної зміни особистості. Значення слова «Преображення» розкривається в Тлумачному словнику Ушакова як «дія щодо зміни» [1].

Сьогодні найбільшою небезпекою, яка насувається на наше суспільство, є не розлад економіки, не зміни політичної системи, а руйнація особистості.

Як врятувати людину? Як зберегти людське в людині? Саме тому потрібно плекати нове покоління, сподіваючись, що шкільний освітянський і виховний простір повернеться до традиційних засад високої моралі й духовності. Справді, потрібна інша школа – із новою філософією освіти, новою педагогікою, новим змістом, новими стосунками, новими учителями – школа олюднена, яка не призводить до руйнації особистості.

Ми маємо усвідомити й допомогти зрозуміти, що без любові до людини і до життя не буде ані здорових стосунків, ані здорового суспільства, ані суспільного прогресу, ані моральної орієнтації у пізнанні добра й зла. Любляча людина – це сильна людина, і школа починається з любові. Досвід шкіл Ушинського, Рачинського, Сухомлинського, це підтверджує. На традиціях цих шкіл, виховання на основі любові, а не примусу, ми переконані необхідно здійснювати виховання молоді сьогодні. Якщо ми створимо атмосферу, в якій у дитини виникне бажання сприймати життя з благоговінням, стверджуючи у своїх діях Радість Буття, то з'явиться впевненість у майбутньому. Оскільки, з розвитком цивілізації, у всі сфери діяльності людини впроваджуються нові технології, це стосується також і сфери освіти, значно знижується роль особистісного компоненту. Відсутність нормального традиційного емоційного життя учня нерідко призводить до майже повної байдужості до зовнішнього світу, до пізнання взагалі. І розбудити свідомість, його активність, розбудити спрагу пізнання може тільки людина, а не тестові системи самі по собі і не дистанційне навчання на комп'ютері. На нашу думку шлях до нової школи лежить не у впровадженні нових різноманітних технологій, пов'язаних з ідеологією глобалізації, що перетворить людину на керовану біосистему, а у вихованні високодуховної особистості. Єдиною умовою й надією на побудову сучасної цивілізації на соціально-справедливій гуманістичній основі залишається мораль – головний показник людяності у людині.

Щасливим, вічним буде той народ, де відбувається діалог церкви і суспільства, держави і народу, який усім серцем, душею, розумом, волею живе за Євангелієм, прагне соборності –духовно-моральної єдності, свято зберігаючи красу й унікальність кожного чистого серця, яке б'ється в унісон із серцем Держави, яке прагне добра, протистоїть пропаганді гріха. Виховання людини, що поважає себе, виховання любові, довіри, віри, поваги, заохочення, самооцінки в класі, де – багатство індивідуальностей, а не залежність і покора. Колектив і особистість у ньому виховується у спільній діяльності! Всі уроки – це стимулювання до спостереження дітей над подіями життя, в текстах, матеріалах підручників, відео-сюжетах, дитячі роздуми, пошуки, висновки, успіхи, й помилки. Ми

тільки на порозі, але «будемо стукати і нам відкриється».

Пам'ятаймо: виховання на декілька порядків складніше ніж навчання. Одинадцять років ми навчаємо дитину математиці, а нам не можуть надати одну годину на тиждень для розгортання у вихованця роботи душі. Підкреслимо: сьогодні два світогляди повинні накладатися один на одного. Хай духовний світогляд супроводжує наш світський світогляд. Це найкраща форма нашої виховної взаємодії. За такої умови ми створимо не просто духовну людину, а людину одухотворену [2, с.105].

Педагогіка, в основі якої лежить християнська любов до людини, ніколи не розглядає вихованця як доброго або поганого. В кожному є схильність як до добра, так і до зла. Тому така виховна система, шануючи гідність дитини, допомагає їй переборювати у собі зло шляхом виховання почуттів і волі, допомагає сформувати моральні цінності й стосунки:

- навчити любити людей і життя через залучення до духовних, національних і загальнолюдських цінностей;
- сформувати готовність і здатність захистити себе, своїх близьких, свою віру, свій народ і Батьківщину;
- індивідуально виховувати характер кожного, з урахуванням природо відповідності та за допомогою програми духовного й морального вдосконалювання;
- сприяти розвитку пізнавальних інтересів.

У педагогічну систему школи Добротворення – Українського колежу імені В.О.Сухомлинського, з 1999 по 2016 рр., у сукупності ідей виховання входила етика з її духовними засадами, як предмет «Етика: духовні засади» упроваджений у 1–11 класах. Специфіка цього предмету – у світоглядно-формуючій функції, інтегруванні з іншими предметами та особливій дотичності до духовно-душевної сфери дитини. Це спроба в рамках шкільного курсу пробудити інтерес учнів до проблем, пов'язаних з традиційною національною культурою, допомогти їм у визначенні власної життєвої позиції.

Завдання етики – закріпити царювання краси в серці дитини, коли вона спостерігає квітучий сад, ліс і море, коли чує звуки музичних інструментів і відчуває гармонію, коли помічає, що це – краса. Невипадково, за мудрістю християнських педагогів, виховання стоїть на першому місці, вміщуючи в собі навчання. Предмет «Етика: духовні засади» покликаний відновити єдність культури і життя [3, с. 208 (с.179 електронний ресурс)].

Звичайно, позитивний результат у вихованні особистості учня великою мірою залежить і від вчителя, його розуміння психологічних особливостей, саме від учителя залежить і вміння створити ситуацію успіху, яка необхідна кожному вихованцю. Виховання як духовного Преображення особистості вихованця під впливом особистості вихователя і виховного середовища. У основі – ознайомлення з історичною етичною думкою, етичним досвідом, із поглядами на існуючі проблеми сьогодення філософів, педагогів, психологів. На уроках «вирощується» потреба учнів в осмисленні своїх намірів, вчинків, вміння міркувати, бажання аналізувати й спілкуватись на засадах довіри, щирості, поваги до думки іншої людини. Учням пропонується взяти участь у обговоренні питань, пов'язаних не тільки з досвідом історичних етичних шкіл, а й з практичним проживанням в сьогоденні. У шкільному середовищі створюється простір для приймання високих моральних ідеалів, дружби, чистоти перших почуттів, вдячності, мужності. У старших класах провідною темою є сім'я покликана допомагати створювати власну добротворчу, доброчесну програму.

Ми цілком згодні з думкою професора Малахова, що «Етика не колекція повчань, а карта духовних мандрів людини у пошуках іншого Я».

На нашу думку етика в школі повинна бути одним із основних предметів. Оскільки внутрішній світ дитини образний, яскравий, радісний – ми повинні обережно доторкатися до нього, а допоможуть нам – світова художня культура та мистецтво.

Спрямовуймо свою педагогічну діяльність на:

– пізнавання та цілісне сприйняття оточуючого світу;

– виховання учнів як доброчесних громадян, здатних усвідомити абсолютні цінності буття й необхідність втілення їх у своїй поведінці;

–встановлення особистісних зв'язків учня з традиційною культурою;

– усвідомлювати відповідальність за свої вчинки перед людьми й совістю.

Щоб досвід, отриманий дітьми на уроках, став життєздатним, необхідне осмислення дитиною своїх ціннісних орієнтацій на шляху самовдосконалення, що стане можливим, коли особистість вчителя сприймається як старший друг, порадник, цікавий співрозмовник, коли співтворчість учителя й учня відбувається в атмосфері довіри й любові. Бажання вчитися у школяра сьогодні під загрозою. Його поглинає пропагована з усіх боків індустрія розваг, змінюючи мотивацію до навчання і взагалі до пізнання. На нашу думку актуальними є теми: «Дар учнівства», «Дар творчості», «Дари юності».

Учити й учитися мистецтву жити серед людей і для людей, жити у світі, дружбі, злагоді, що може бути прекраснішим і благороднішим від цієї мети! Значення впровадження нового предмета у школі виростає за рамки уроку і потребує іншого наповнення в існуючому виховному процесі шкільного закладу. Це і зміни поглядів на дитину, зміна власних позицій та переконань всього колективу. Існуюча сьогодні потреба захисту цілісності і дитячої природності в дитині, реалізується сьогодні в пошуках багатьох колективів.

Розуміння даної проблеми повинно стати активними роздумами, а горизонт дитини з року в рік повинен ставати все ширше, пам'ять повинна зміцнюватися і збагачуватися... Учитель має повідомляти правила і прийоми мислення, тренувати їх в застосуванні цих правил, виправляти помилки і давати поради на кожному уроці... Талановитий, творчий учитель спонукатиме своїх учнів до спраги пізнання; він додасть у викладанні свого предмету стільки щирого вогню, цікавих завдань, роздумів, пошуків дива, спонукатиме їх до перегляду своїх власних смаків, поглядів і переконань, що учні, самі того не помічаючи, почнуть жити активною силою мисле-діяльності та новими судженнями.

Узагальнення ідей та підходів педагогів минулого і сучасності до проблем одухотворення середовища й процесу виховання зумовлює висновок, що всі вони знаходяться в проблемно – змістовному полі аксіологічного та культурологічного підходів і відображають сутність виховання як духовного преображення особистості вихованця під впливом особистості вихователя і виховного середовища, створюваного й одухотворюваного ними.

Метою виховання, з цих позицій, є перетворення «людини освіченої» на «людину культурну, носія морально-духовних загальнолюдських і національних цінностей».

Джерела:

1. Академик. (без дати).Толковий словарь Ушакова 1935 – 1940. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://u.to/-kILFQ
2. Горизонт духовності виховання: колективна монографія / The Horizon of Spirituality of Education: collective monograph. Уклали й підготували Йонас Кевішас та Олена М. Отич. Вільнюс: Zuvedra, 2019. – 584 с.

3. Хайруліна В. М. Педагогіка добротворення: наук.-метод. посіб. – Київ, 2018. – 416 с. Режим доступу: http://vasylyna.kiev.ua/

ШЛЯХ ДО ДУХОВНОГО ПРЕОБРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Василина Хайруліна – д-р філософії у галузі педагогіки, член-кор. НАПН України, член-кор. Міжнародної академії богословських наук, засл. працівниця освіти України (м. Київ).

БОГОСЛОВ'Я, ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ

==========

МИКОЛА ЧИРСЬКИЙ – ПАЛКИЙ ПРОВІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1902-1942 рр.)

Василь АНДРІЙЦЬО

У дослідження розкривається активна творча та політична цілеспрямована діяльність актора, режисера, драматурга, керівника організаційної бригади при Карпатській Січі «Летюча бригада» Миколи Чеського, як складової процесу боротьби за українську державність.

Аналізуються методи та засоби на збудження та закріплення національної самосвідомості нової генерації закарпатської молоді. Через виступи «Летючої естради» в найвіддаленіших містах та присілках краю.

Ключові слова: *театральні вистави, концертна програма, пісня, агітаційне слово, плакат.*

Мета і завдання: розкрити широкий аспект боротьби різних соціальних груп населення Карпатської України за створення незалежної європейської держави.

Предмет дослідження: творче життя однієї із чисельних агітаційних бригад Карпатської Січі, в проведенні широкої пропаганди національних ідей, засобами сценічного дійства.

Методи дослідження: культурно-історичний, біографічний ретроспективний, системний.

Практичне значення: повернення незаслужено забутих імен визначних діячів української культури Закарпаття в контексті новітньої історії українського театру.

Народився М. Чирський в м. Кам'янці Подільському 1902 року. Падіння Української Народної Республіки (УНР) під ударами московського наїзника змусило М.Чирського разом з тисячами патріотів емігрувати на захід, -спершу до Польщі, а згодом у Чехословаччину, до якої на той час під

назвою Підкарпатська Русь входило Закарпаття.

…У серпні 1928 року М.Чирський наказом директора Федора Базилевича був зарахований до складу Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді, першого професіонального українського театру на Закарпаття, на посаду балетмейстера та актора.

Зі сторінок тогочасної преси дізнаємось, Руський театр з нагоди відкриття Народного Дому Товариства «Просвіта» – готує прем'єру драми М. Старицького «Маруся Богуславська». Згодом, газета «Свобода» від 13.09.1928 р. повідомляє, що Руський театр цією прем'єрою відкрив свій 9-й сезон 1928–1929 р.р. в постановці М. Аркаса, диригента Я. Воски (молодшого), балетмейстера М. Чирського в декораціях М. Кричевського. «Бурхливі оплески публіки – чеської руської і російської, яка заповнила до краю театр – були заслуженою моральною нагородою артистам: п.п. Аркасу, Базилевичу, Кирчеву, Ручко… Треба пригадати, ще й про здобуток театру в особі п. Чирського. Його балетна постановка, як і прекрасно проведений танець одалісок (п.п. Морозова і Морозівни), а також такого мурина в котрому виступав п. Чирський, заслуговують повного визнання»

Наступною прем'єрою за участю М.Чирського була оперета В.Валентинова «Жриця вогню». Рецензент газети «Свобод» від 27 січня 1929 року подаючи характеристику на виконавців головних ролей не обходить і епізодичні: «Пан холодний навіть у маленькій ролі сторожа храму, дав закінчений і милий образ. Роль молодого раджі Бангура ефективно виконав М.Аркас, котрому ще як і режисерові цієї оперетти – повне признання. Дуже вдало проведений балет паном Чирським. Оркестром диригував Ярослав Вильгельм. Публіка була дуже задоволена виставою».

Керівник студентського театру «Верховина» (створеного 1927 року в Празі) Ю.-А.Шерегій перебував у постійному творчому контакті з Руським театром.

У дні Великодніх свят 1–2 квітня 1929 року за домовленістю з М.Аркасом Руський театр і Верховина об'єдналися силами в м. Мукачеві показують вистави: «Жриця вогню» та «Маруся Богуславка» – зучастю М.Чирського.

Як відомо, кінцем 1929 року із-за відсутності урядової підтримки, Руський театр припиняє свою діяльність. Микола Чирський від'їжджає до Праги, і тільки 1932 року, коли Микола Аркас здійснив чергову спробу відновити український театр на Закарпатті, повертається в Ужгород і вступає до складу «Дружества Руський театр» де виконує функції актора, балетмейстера та драматурга.

У сезон 1932–1933 рр. першою прем'єрою театру була драма С. Білої «Діти Агасфара » з режисурою М. Аркаса де М.Чирський виконував роль Іцика. У репертуар театру також було включено оперету-ревію М.Чирського «Неофавстіяда» з режисурою М. Аркаса. Рецензент газети «Свобода» за 20.10.1932 р. писав: «Неофавстіада» М.Чирського з музикою М. Аркаса та В. Балторовича є модною штукою ревіяльного стилю. Автор взяв за основу оперного «Фавста» і переселив його героїв у сучасні обставини.

Рецензент з «Українського слова» зазначає: «Була там і сатира на театральну побутовщину, були й пара фрази популярних українських пісень, була там і комедія, були там і поважні заклики, щоб до бою бути готовим, були там речі смачні, були й не смачні… Публіка нагороджувала акторів бурею оплесків».

У сезоні 1932–1933 рр. театр включив до репертуару екзотичну казку-оперету з арабського життя «Місяць і зорі». Лібрето М.Чирського, музика і режисура М. Аркаса. В. Українському слові» (01.06.1933 р.) є така згадка: «Наш театр відіграв прем'єру молодого українського актора М. Чирського «Мі-

сяць і Зорі». Оригінальні прекрасні мелодії зробили сенсацію в Ужгороді і сама мадярська преса цим твором прямо захоплена. Цій живій, бадьорій оперетті критики віщують велику будничину». Екзотичну казку-оперету «Місяць і Зорі», було перекладено на чеську мову.

Окрім названих прем'єр, театр включив також в репертуар комедію-сатиру М.Чирського «Остаман Монарх». Проте даних про прем'єру не знайдено. Така доля послідувана і на наступну його п'єсу «Остання пісня», постановку якої було заплановано в театрі «Нова Сцена». На перших порах, цей театр діяв як аматорський, первісниками якого були драматичні гуртки «Верховина» та «Веселка»,. 3 листопада 1938 року – національний театр Карпатської України, з яким творча доля М. Чирського, як відомо звела ще на початку 30-х років.

В час передвиборчої компанії до Сойму Карпатської України при Карпатській Січі була створена спеціальна агітаційна бригада – «Летюча естрада», що її очолив Микола Чирський, яка організовувала збори концерти, проводила агітацію за кандидатів до Сойму. До її складу входили освітньополітичні вихованці «Січі» «Вже від листопада 1938 року, бригада рейдувала по всій Карпатській Україні, стверджує у книжці «Сойм Карпатської України» – Степан Росоха. «Заїжджаючи із виступами аж до найдальших закутин, неприступних навіть для звичайних возів, щоб і найменший присілок почув голос української правди. Від села до села йшли карпатські січовики, члени і нечлени «Летючої естради» робили віча з рефератами й промовами. Вечорами давали театральні вистави, що промовляли не лише до розуму, а також до чуття і серця та національної честі (Росоха, 1991, С. 35).

Автором драматургічного матеріалу та сценарію програм був М.Чирський. Учасники «Летючої естради» були не лише палкими агітаторами української державності а і палкими її захисниками. З цього приводу Василь Гренджа-Донський пише: «Це був ударний рій мистецької громади, що не тільки на сцені, але і із зброєю в руках мав стати у хвилі загрози до оборони всенародних інтересів» (Гренджа-Донський, С.193).

Коли над Карпатською Україною згустилася чорна ніч угорської окупації в середині березня 1939 року М. Чирський поставив на її захист, а відтак опинився в мадярських катівнях у Тячеві, Криві та Варюлопоші, про що він описує у спогадах «Тюрми і табори». Перебуваючи у Варюлопоші разом із Василем Гренджа-Донським, Чирський дав клятву при першій нагоді розкрити перед Європою злочини мадярської вояччини супроти українських вязнів. В. Гренджа-Донський у «Спогадах» пише: «Поет і естрадний артист Микола Чирський, – обіцяв описати ці наші митарства у закордонній пресі». І свого слова М. Чирський дотримав.

У надії позбутися тортур мадярських наглядачів у Кривій, в'язні чекали на скорішу відправку у Ніредьгазу, на околиці якої був концентраційний табір Валюлопош. М. Чирський зафіксував для потомків («Тюрми й табори») прощання в'язнів з рідної землею: «У вечірній імлі пропливає ген там далеко у сутінку Хустський замок, з яким прощаємося. Прощавай, Хусте, колись такий рідний близький наш Хуст, а тепер далекий і чужий…» (Чирський, 1939.–С.187)

….Ностальгія за рідною землею пронизує хворого на туберкульоз актора і драматурга посилюючи безнадію бути похороненим у рідній українській землі…

2 травня 1939 року групу в'язнів, пожовклих, збіднілих, виснажених, схудлих з синяками від побоїв відправили до Будапешта, а звідти до Відня.

І ось знову, пише у спогадах «Тюрми й табори» М. Чирський: «Нас зустрічають у Відні знайомі і товариші з Карпатської України вигуками «Слава Україні! Слава! – відповідаємо. Ми знову готові! Ведіть нас».

Гасло «Ведіть нас!» не було красивим словом бувшого в'язня, бо в невдовзі в одній з похідних груп ОУН, яка йшла в Україну, він став борцем за її волю і незалежність. Проте, перебування в угорських концентраційних таборах відбилося на його здоров'ї. внаслідок лікування в санаторії біля Вінер Ное Штаут вдалося продовжити йому життя на кілька років. Восени 1941 року М. Чирський їде на Україну в одній із похідних груп ОУН. 26 лютого 1942 року у місті Кам'янець – Подільському, борця за Карпатську, театрального діяча, поета, драматурга і актора Миколу Чирського не стало. І чудовою і незабутньою памятю про нього мають стати постановки українських театрів написаних ним драматичних творів, котрі за певних історичних обставин та і не побачили світ рампи, але за своїми художніми якостями вони на те заслуговують…

Джерела:

1. Росоха Степан. Сойм Карпатської України (в 10-ти ліття проголошення Самостійності).- Львів,1991. – С. 35.
2. Гренджа-Донський Василь. Щастя і горе Карпатської України: Щоденник, мої спогади (Упорядуквання та примітки Д.М. Федаки століття В.І.Ільницького, Д.М. Федаки, – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття» 2002, – 516 с.; іл.
3. Чирський Микола. Тюрми й табори. «Карпатська Україна в боротьбі», Збірник. – Відень, 1939. – С. 166–167.

МИКОЛА ЧИРСЬКИЙ – ПАЛКИЙ ПРОВІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1902-1942 рр.)

Василь Андрійцьо – кандидат мистецтвознавства, доцент, зав. кафедри КВНЗ «Ужгородський інститут культури і мистецтва» Закарпатської обласної ради, член-кореспондент Міжнародної академії богословських наук, лауреат обласної театральної премії Закарпаття імені братів Євгена та Юрія-Августина Шерегіїв, заслужений працівник культури України.

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНІ

Катерина ДЕМЧЕНКО

XXI століття з упевненістю можна назвати століттям демократії. Саме цей спосіб владарювання в державі став домінуючим. Виключно з демократією пов'язуються найвизначніші успіхи людства в економічній та соціальній сферах. Саме демократія надала відповіді на багато проблемних питань, які стояли перед людством, забезпечуючи на сьогодні сталий та більш-менш безконфліктний розвиток. У будь-якому випадку демократія і процвітання – значною мірою синонімічні поняття.

Сучасна Україна переживає складні та суперечливі процеси демократичної трансформації, які неминуче пов'язані з виробленням нової правової ідеології, в основу якої має бути покладена оптимальна модель взаємодії між особою, суспільством та державою, в якій народний суверенітет та права людини є ключовими елементами.

Однією з фундаментальних характеристик демократії є її функціональна складова, яка виражена в теорії «народного суверенітету.

Народний суверенітет – це принцип, згідно з яким народу належить уся суверенна повнота влади на території країни, право самому вирішувати свою долю – безпосередньо чи через представницькі органи, брати участь у реалізації політики своєї держави, контролювати діяльність органів державної влади. Принцип народного суверенітету є одним з основоположних для демократії. Тому забезпечення незалежного народовладдя як відображення ідеї народного суверенітету є не тільки актуальною та дискусійною конституційно-правовою проблемою, але й одним із соціальних та правових пріоритетів сучасної України.

Народний суверенітет в Україні виявляється як прояв державної волі її громадян, яка реалізується через конституційні інститути народного волевиявлення, вибори, всеукраїнський референдум, інші форми безпосередньої демократії, а також через єдиний представницький орган всього народу – Верховну Раду України. Це – основні форми реалізації народного суверенітету, які законодавчо закріплені у розділах III, IV та V Конституції України [1].

Участь народу у виборах — це його традиційне право, що притаманне не лише республіканській формі правління, але й посідає важливе місце у механізмі формування державного апарату монархічних країн.

У врегулюванні суспільних відносин акт виборів виконує наступні функції: важливого інструменту здійснення народного суверенітету (він у сконцентрованому вигляді делегує зібрані в ньому «окремі частинки» народного суверенітету, носієм якого є кожний громадянин, конкретно визначеним суб'єктам для здійснення ними своїх повноважень); забезпечення легітимності, стабільності, наступності законодавчої влади і органів місцевого самоврядування; забезпечення принаймні формальної, відправної, початкової основи для ефективного функціонування державного механізму та виборних органів місцевого самоврядування; формування, концентрації, вираження громадської думки та формування суб'єктів вираження настроїв суспільства [2, с. 11-12].

Дослідивши норми Конституції України необхідно вказати, що положення, які стосуються інститутів виборів, вміщені не лише у третьому розділі Основного закону держави, а й в розділах, присвячених основоположним правам та свободам громадян [1]. Тому це є ще одним підтвердженням, що інститут

виборчого права відіграє важливу роль для народу, здійснення його волевиявлення та підтримання народного суверенітету.

Закцентуємо увагу на тому, що виборче право нашої держави постійно змінюється. Це має ряд як негативних, так і позитивних наслідків. Негатив полягає у тому, що порушуються основні засади правонаступності, стабільності законодавства та правової визначеності. З іншого ж боку, у зв'язку з постійними змінами у змісті нормативно-правових актів, наше законодавство покращується, зникають прогалини та колізії, допущені у процесі законотворчості, що дозволяє наблизити правові норми України до норм провідних демократичних країн світу.

В умовах змін у політичній системі України посилюється інтерес науковців, політиків, значної частини суспільства до конкретних виявів прямої демократії, важливою формою якої є референдум [3, с. 69-71]. Референдум – один з найважливіших засобів прямої, безпосередньої демократії. Він має перевагу перед представницькою демократією, так як народ виявляє свою волю безпосередньо, а не через представників. Оскільки питання, що виноситься на референдум, має, зазвичай, політичне значення, воно має бути доступним для розуміння пересічного виборця. Тому коли референдум з такого складного питання, як, приміром, Конституція, проводиться без попереднього обговорення населенням і без достатнього роз'яснення, то він дає іноді негативні наслідки.

Отже, згідно із Законом України «Про всеукраїнський референдум» [4], всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому цим Законом. За предметом всеукраїнський референдум може бути: про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України (конституційний референдум), про зміну території України (ратифікаційний референдум), щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум), з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум).

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що безпосередня демократія – це така форма народного суверенітету, яка передбачає безпосередню участь громадян в управлінні державою, формуванні органів державної влади та їх складу.

Інститут народного суверенітету відіграє провідну роль у демократичній Україні, адже принципи народного суверенітету та прав людини є основоположними принципами сучасної демократичної, правової держави. В умовах сучасного конституціоналізму в Україні одним із основних завдань є вироблення дієвого конституційно-правового механізму їх реалізації [5, с. 209].

Відповідно до принципів народного суверенітету, народ виступає активним учасником у процесі формування та функціонування публічної влади, тобто є суб'єктом владарювання. Одночасно народ здійснює контроль за владою та усуває від влади тих її носіїв, які втратили довіру громадян, а відтак і легітимність.

Отже, народний суверенітет являє собою принцип, відповідно до якого єдиним джерелом влади є народ, який самостійно та незалежно ні від кого має право вирішувати свою долю через представницькі органи, або безпосередньо – завдяки інститутам виборів та референдуму.

Закріплення в Конституції суверенітету народу говорить про побудову системи дер-

жави і права в нашій країні на основі доктрини природних та невідчужуваних прав людини. Саме український народ делегував частину своєї природної свободи на користь державної влади та наділив державу повноваженням вимагати від кожного індивіда виконання дій та рішень органів державної влади в межах, встановлених українським народом в Конституції України. Цим зумовлена визначальна роль народного суверенітету для конституційного принципу народовладдя.

Джерела:

1. Конституція України: Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Голос України. – 1996. – 13 липня. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Мурашин О. Г. Акти прямого народовладдя у правовій системі: автореф. дис. доктора юрид. наук / О. Г. Мурашин. — К., 2001. 24 с.
3. Маркітантов В. Референдум як форма прямої демократії: зарубіжний і вітчизняний досвід / В. Маркітантов, В. Нечитайло // *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку.* 2015. Вип. 27. С.69-74.
4. Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012р. № 5475-VI. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text
5. Богів. Я. І. Народний суверенітет та права людини як два основоположні, взаємопов’язані принципи конституціоналізму // *Вісник Нац. Унів-ту "Львівська політехніка*": зб. наук. праць – Львів: Львівська політехніка. 2014. № 807. *Юридичні науки*. 255 с.

БЕЗПОСЕРЕДНЯ ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УКРАЇНІ

Катерина Демченко студентка IV курсу спеціальності «Право».

КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНИ ЯК «БРАМИ ЄВРОПИ» В ПАРАДИГМІ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

В. ДИМИТРОВ

В системі гуманітарного знання значну роль відіграє історія, яка попри свою певну парадоксальність та ірраціональність, здійснює спробу виокремити певні ключові, доленосні етапи та події в розвитку суспільства, держави, етносу і за допомогою аналітичних процедур певною мірою передбачити подальший хід подій. Згідно концепції американського автора українського походження С.Плохія, викладеної ним у програмній книзі «Брама Європи», процеси націотворення міцно пов'язані з географічними та ландшафтними факторами, окрім того, ці процеси відбуваються в річищі геополітичних змін. На жаль, на сьогодні ми не можемо впливати на цілу низку системоутворюючих факторів. Але в ментальній сфері варто визначити принаймні головні завдання, які лежать у сфері процесів сучасного державотворення, та, зрештою, збереження буття, самого існування нашої держави.

Ключові слова: *Україна, філософія історії, геополітика, гібридність, методологія, національне самоусвідомлення*

Ukrainian conception as «brama of europe» in paradigm of philosophy of history

In the system of humanitarian knowledge essential role makes history as in its paradox and irrational, tries divide keys and periods in development at society, states and ethnos with help of analytic procedure in order to understand events. In order to conception of American author of Ukrainian origin S.Plokhiy who introduced it in programme book "Brama of Europe" the processes of nations creating is very closed with geography factors and also such processes are together with geopolitical changes. Unfortunately, by today we can not effect to self creative factors. Never the less in mental sphere there are paying attention for main tasks, which stay at sphere of process of contemporary state creating and saving our being as our country existing.

Key words: *Ukraine, philosophy of history, geopolitics, hybrids, methodology, national self minding*

Прагнення України посісти належне місце у світовій спільноті вимагає переоцінення реалій сучасності і минулого. Виникає ціла низка завдань, які формуються в умовах викликів сьогодення. Ці завдання охоплюють весь спектр, всі сфери суспільного життя – економічну, політичну, соціальну, галузь міжнародних відносин, культурну, моральну тощо.

Всі ці фактори спричиняють звернення до засадничих констант буття української держави. Таким чином, виникає колізія, притаманна поворотним реперним точкам в ґенезі розвитку, становленні та укріпленню держави на будь-якому етапі її існування. Особливо ця колізія загострилася в нинішніх умовах фатального співпадіння зовнішніх та внутрішніх загроз та пов'язаних із ними ризиків і небезпек.

У межах соціально-політичного та гуманітарного знання постає питання адекватної щодо поставлених завдань методології дослідження реалій та гіпотетичного шляху подальшого розвитку подій. В системі цих методологій особливе місце посідає єдність історичного і логічного, яка відіграє значну роль у пізнавальному процесі, який уможливлює конструювання картини оточуючого

світу та прогнозування її подальшого розгортання.

Зазвичай в системі гуманітарного знання таку роль відіграє історія, яка попри свою певну парадоксальність та ірраціональність, здійснює спробу виокремити певні ключові, доленосні етапи та події в розвитку суспільства, держави, етносу і за допомогою аналітичних процедур певною мірою передбачити подальший хід подій. «Надаючи поняттю «історія» визначеного смислу і значення, необхідно зазначити, що історією ми називаємо: по-перше, реальний процес розвитку в цілому, його історичних типів, окремих цивілізацій, етносів, країн, а також форм, сфер, виявів життєдіяльності суспільства; по-друге, обґрунтоване, доведене та істинне знання, здобуте історичною наукою,яка досліджує минуле суспільства з метою визначення причинного зв'язку минулого й сучасного,що дозволяє формувати обґрунтоване та розумно визначене відношення до майбутнього» [1, 93].

Історія протягом свого багатовікового існування намагалася відповідати цим поставленим прагматикою суспільного розвитку завданням, прагнула напрацювати та пізнати алгоритми у причинно-наслідковому ланцюзі подій.

«Схема української історії була предметом пильного зацікавлення українських істориків від початку ХХ століття до наших днів. Давно вже склалися певні стереотипи прийняття цієї схеми, в основу якого були покладені думки, висловлені у працях Михайла Грушевського та Дмитра Дорошенка» [1.138].

Сьогодні вкрай актуально звучать слова М. Драгоманова, сказані ним більш як 150 років тому: «Плакати про старовину, бажати вернути її – завжди даремне діло, а особливо для нас, слуг «простого» українського народу. Ми знаємо добре, що того, чого ми хочемо, не було ще ніколи на світі, а тільки буде колись, як люди стануть далеко розумніші, ніж тепер. Одначе оглядатися назад треба, щоб знати, через що тепер стало так гірко, щоб не помилятися знов, як колись помилялись. Українцям треба добре оглянутись назад» [1, 599].

Серед числених факторів, які впливають на сучасний статус кво, реалії в Україні склалися таким чином, що на них деструктивний тиск причиняють відносини з Росією. «Здобувши незалежність та отримавши можливості для свого подальшого розвитку, Україна отримала складний комплекс духовно-культурних і національних проблем, які пронизують собою україно-російські взаємини на всіх рівнях – на національному, суспільному, державному, регіональному, персональному. (2, 37).

Актуальність сучасних проблем, які постали перед Україною, виносять на перший план необхідність дослідження не лише історії в широкому загалі, а й саме поняття української історіографії як спеціальної галузі історичної науки, що вивчає періоди та тенденції розвитку історичних знань, внесок визначних українських істориків до загального ментального і наукового масиву нашої держави. Схематично періодизація процесу розвитку української історичної та національно-історичної думки, згідно праць Д.Дорошенка, М.Грушевського, Д,Багалія, Ш. Крилецького та ін., може виглядати наступним чином:

1. Літописний (11-16 ст.); 2. Козацько-старшинський (кінець 16 – сер. 18 ст.); 3. Історико-антикварний (раціоналізм, просвітництво, критичні тенденції (2 пол.18 ст.); 4. Критично-синтетичний (1 третина 19 ст.); 5. Романтично-народницький, мовно-етнографічний (30-60ті роки 19 ст.); 6. Позитивістсько-народницький, який вже базується на методологічному підґрунті (70 ті роки 19-поч. 20ст.); 7. Державницький у двох варіантах – в еміграційному та радянському; 8. Сучасний (з 90х рр. 20 ст.).

Відтак, можемо зафіксувати багатовіковий процес розгортання історичної думки на

теренах України, але в даному контексті нас цікавлять праці сучасних істориків та їх незаідеологізована і, сподіваємось, неупереджена позиція стосовно ключових моментів минулого і сьогодення нашої держави.

Серед дослідників, які звертаються до історичної спадщини України, протягом останніх років став широко відомий американський вчений українського походження Сергій Плохій, автор низки наукових праць з історії України, Східної Європи, холодної війни тощо, професор української історії в університеті м. Гарвард. Серед його численних книг, виданих в Україні, Канаді, Сполучених Штатах знаковою є праця «Брама Європи», вперше видана в Нью Йорку в 2015р. Кредо наукової діяльності С. Плохія висловлене наступним чином : «Щоб зрозуміти тенденції, що лежать в основі поточних подій в Україні та їхній вплив на світ, потрібно зрозуміти їхні витоки. Це в найзагальніших рисах і є головним завданням цієї книжки, написаної з надією, що історія може допомогти зрозуміти сучасність і в такий спосіб вплинути на майбутнє. Незважаючи на те, що зараз важко «якщо взагалі можливо» передбачити результат та довготермінові наслідки нинішньої української кризи або майбутнє України як держави, подорож у минуле допоможе нам розібратися в потоці щоденних новин і дозволить нам вдумливіше реагувати на події й таким чином формувати їхні результати» [3, 21].

Книга «Брама Європи» отримала значний розголос, більше того, британський часопис «Санді Телеграф» зазначив, що вона написана «чітко й елегантно», адже представлений автором обсяг матеріалу охоплює тисячолітню історію території, на якій формувалася українська нація та українська держава. Саме на цій території відбувалася взаємодія двох порубіжних – землеробсько-кочівницького та християнського (католицького і православного).

Логіка книги «Брама Європи» цілком відповідає логіці історичного процесу і простежується з античних часів (першим істориком України був Геродот – «батько історії») і до сучасності. Поява на цих землях слов'ян, прихід вікінгів на Дніпро, стосунки з Візантією, розквіт давньоруської держави Київської Русі та виклики монгольської навали досліджуються автором з точки зору різноманітних аспектів буття соціуму – політичного, економічного, культурного.

Зазначимо, що, згідно з переконанням М. С. Грушевського, поняття Київської землі склалося історично і в зв'язку з історичними подіями на її територіях відбувалися різні зміни. Ядром її слугували землі полян або »землі польські», про розселення полян передхристиянської епохи вони обмежувалися течією річок Дніпра, Росі й Ірпеня [7, 2]. Окрім того, до складу київських земель входили племена древлян, улічі, тіверці, северяни тощо.

Фатальні наслідки С. Плохій вбачає в Pax Mongolica, але при цьому наголошує на «автохтонності тогочасного населення»; Київ зазнав майже смертельного удару від нападу монголів і протягом багатьох століть не міг відновити своє колишнє значення та процвітання. Але населення Київської та Переяславської земель не залишило регіон і не переселилося масово до басейну Волги та Оки, як припускали деякі російські історики в Х1Х ст. Навіть якщо мешканцям Київської землі і доводилось тікати зі степових окраїн, вони мали масу можливостей знайти безпечний притулок у лісах Північної України, уздовж річок Прип'ять та Десна. Не випадково найстаріші українські діалекти поширені в лісах Прип'яті та передгір'ях Карпат – територіях, захищених від нападу кочівників лісами, болотами та гористим рельєфом [3, 85-86].

Згідно концепції С. Плохія процеси націотворення міцно пов'язані з географічними та ландшафтними факторами, окрім того, ці процеси відбуваються в річищі геополітичних змін. Саме цими причинами пояснюють-

ся і постання Великого князівства Литовського, поява козаків, низка релігійних воєн, козацькі повстання, діяльність Б. Хмельницького тощо.

Недаремно другий розділ праці С. Плохія носить назву «Схід зустрічає Захід», на цей період автор відносить інтеграцію українських територій наприкінець 14 ст. до складу Польського королівства та Великого князівства Литовського, політика цих двох держав та стосунки між ними стали визначати політичне, економічне та культурне життя України, а також низка укладених унійних (або об'єднавчих угод, укладених між 14 та 16 ст.). Особливого значення набула Люблінська унія (1569р.), наслідки якої позначилися на багатьох сферах життя, створюючи нову історичну та політичну реальність, вплинувши на географічні, картографічні, мистецькі, літературні тощо процеси [8, 105-109].

«Цим винаходом зрештою стане «Україна» – термін, що вперше зв'явився у Києво-Руські часи, але відновився в регіоні під час відродження князівської влади у 16 ст.» [9, 110].

Після Переяславської Ради (1654р.) в Україну приходять нові реалії, які значно відбилися у ментальному полі: Україна відступала на задній план, а на передній виходила Малоросія з її ідеєю вірності російським царям, відголос цього поділу ми відчуваємо й досі. С. Плохій цей період називає «між імперіями» (російською та радянською), що, на нашу думку, влучно характеризує епоху. На цей час відбуваються бурхливі процеси в галузі національного самоусвідомлення, коли не лише українці, а й представники національних меншин підтримали ідею територіальної автономії України. Десятки видатних українців повернулися до Києва з Петрограда та Москви, щоб узяти участь у будівництві нової України. Більшовики ж, отримавши владу в Росії всіляко намагалися повернути Україну до сфери впливу, шляхом як політичних дій, так і прямої військової агресії (М.Муравьов), і зрештою це закінчилося поглинанням України новоствореною Радянською імперією.

Подальші колізії перебування України в межах СРСР всім відомі, викликають лише подив спроби ігнорування, замовчення та брехні стосовно трагічних подій (голодомор, репресії, величезні втрати в Другій світовій війні и після неї, тотальна русифікація тощо), але ці події зрештою призвели до розвалу СРСР і формування на його теренах нових державних утворень.

Погодимось з С. Плохієм: «Після чотирьох невдалих спроб, зроблених різними політичними силами за різних обставин, Україна була тепер не тільки єдиною, а й незалежною та вільною йти своїм власним шляхом… імперія зникла, і народилася нова держава. Старі комуністичні еліт та лідери молодих і амбітних національних демократів об'єднали свої сили, щоб перетворити Україну на могильщика останньої європейської імперії…» [10, 414].

Завершуючи, зазначимо, що згідно концепції С. Плохія, всі подальші події, які відбулися в пострадянській Україні носили яскраво виражений проєвропейский характер. Зрештою, самі події після 1991р. до сьогодення були наслідком цивілізаційного конфлікту, в якій місце України, що завжди мала європейську орієнтацію, розташованої на вододілі Схід-Захід між православ'ям та католицизмом, центральноєвропейською та євразійською імперіями й політичними та соціальними практиками, притаманними для них, це ж пояснює певну культурну гібридність українського суспільства.

Роль України як «Брами Європи» полягає в тому, що «неспровокована агресія Росії проти України поставила під загрозу основи міжнародного порядку – загрозу, на яку Європейський Союз та більшість світу виявились не готовими відповісти вчасно та ефективно» [11, 454].

Не підлягає сумніву, що функціонування будь якої держави визначається багатьма

параметрами і факторами – політичним, економічним, соціальним, геополітичним тощо. На жаль, на сьогодні ми не можемо впливати на цілу низку системоутворюючих факторів. Але в ментальній сфері варто визначити принаймні головні завдання, які лежать у сфері процесів сучасного державотворення, та, зрештою збереження буття, самого існування нашої держави. Ці завдання логічно витикають з багатокомпонентності реального стану речей, серед яких важливе місце посідає саме особливе геополітичне положення України, її вкрай складна і бурхлива історія та нинішня важка ситуація.

Не можемо не погодитися з думкою дослідника В. Ільїна: «У зв'язку з цим виникає проблема: як пробудити й відродити духовну силу та волю народу, як залучити гуманістичні надбання історико-філософської спадщини до потреб сьогодення? Вона – могутнє джерело, і звернення до неї – один із шляхів вирішення цієї складної і багатогранної проблеми. Важливе значення має також сучасна проблема діалогу «Сходу та Заходу», яка полягає не тільки у соціально-економічному, політичному, а й в інтелектуально-філософському впливові на відновлення в Україні європейсько-цивілізаційних традицій» [12, 4].

Саме урахування ментальної складової загальноісторичного процесу і українського зокрема, на нашу думку, має сприяти збереження української державності, подоланню важких і трагічних наслідків сучасних історичних колізій і допоможе повноправно увійти Україні до сім'ї європейських народів.

«Українська інтелігенція чекає від Росії повного визнання прав на національно-культурне самовизначення, тобто прав на вільну національну роботу у сфері школи, науки, літератури, суспільного життя» [13, 36].

Відтак, розглянута нами концепція «Брами Європи», запропонована С. Плохієм, надає цілісну картину не лише історичних реалій постання, розвитку та становлення Української державності, а й містить в собі, на нашу думку, ознаки історіософського конструкту пошуків загальних тенденцій, інтенціональності, рушійних сил та подальших перспектив в історичному бутті Української держави.

Джерела:

1. Вашкевич В.М. Логіка та методологія науково-пізнавальної діяльності// Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць/ Гол. Ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2010. – Випуск 40. – 536 с. – С. 93-100.
2. Полуденко С.В. Історичні аспекти формування і становлення українського націоналізму в контексті взаємовідносин України та Росії – Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. – Випуск 68 (№ 1). – Київ, 2013. – 930с. – с. 37-42.
3. Драгоманов М.П. Вибране.- Київ: «Либідь», 1991. – 686 с.
4. Волянюк О.Я. Простори забуття: політичні критерії та теоретико-методологічні зауваги // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць/ Гол. Ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013 Випуск 75 (No8). 588 с. – С. 129-130.
5. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця Х1Х сторіччя. – К.: Наук. Думка 1991. – 560с. – (Пам'ятки історичної думки України).
6. С.Плохій. «Брама Європи»- Сергій Плохій: [перекл. з англ.. Романа Ключка].- Харків :Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 496 с.
7. Там само.

8. Там само.
9. Там само.
10. Там само.
11. Ільїн В.В. Український гуманізм: тотожність раціонального та ірраціонального (три ступені сходження до істини). – К., 1999. – 412 с.
12. Бевз Т.А. Ліберальні ідеї в світогляді та працях Володимира Вернадського // Гілея: Науковий вісник. Збірник наукових праць/ Гол. Ред. В.М. Вашкевич. – К...ВІР УАН,2011. – Спец випуск. – 580 с. – С. 26-39.
13. Губський С.І. Значення досвіду українського державотворення (1917-1920рр.) у відродженні національної пам'яті народу на сучасному етапі//. – Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць/ Гол. Ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013Випуск 75 (No8). 588с. – С. 62-63.
14. Рікер П. Память, история, забвение / Поль Рикер. Пер.с фр. И.Блауберг и др. – М.: Изд-во Гуманитарной литературы, 2004. – 726 с.
15. Гирич І. Ще раз про схему української історії // Генеза.- К.: Видавництво Генеза, 1997.- 237с. – С. 138-141.

ДО 100-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Оксана ЛАБІНСЬКА

Стаття присвячена 100-річчю створення Українського Вільного університету. Описано заходи з нагоди святкування ювілею університету в Мюнхені, Чеській республіці та Україні. Простежено процес становлення та розвитку університету, його сьогодення. Представлено українських учених, діячів історії та культури, які стояли у витоків зародження Українського Вільного університету.

The article is devoted to the 100th anniversary of the Free Ukrainian University. Events on the occasion of the anniversary of the University in Munich, the Czech Republic and Ukraine are described. The process of the formation and development of the university and its present are traced. Ukrainian scientists, outstanding historical and cultural figures who were at the origins of the Ukrainian Free University, are presented.

Український Вільний університет (далі УВУ) — приватний український університет, який є на сьогодні не тільки одним із найстаріших приватних навчальних закладів Німеччини, але і єдиним у світі вищим навчальним закладом поза межами України з українською мовою навчання та один з найважливіших центрів україністики у світі.

З нагоди 100-літнього ювілею створення УВУ в Мюнхені пройшла репрезентація документальної онлайн-виставки «Український вільний університет: голос поневоленої країни». Також в університеті підготували 100 найцікавіших фактів про заклад, які публікуватимуться в соцмережах університету впродовж року. Зокрема, зазначається, що першими почесними докторами УВУ стали Олександр Олесь, Богдан Лепкий, Василь Стефаник та Ольга Кобилянська. Чеська республіка також долучилася до святкування 100-річного ювілею УВУ. В Національній бібліотеці Чеської республіки, у Празі, відкрита виставка «(Не)щаслива Україна. Постаті Українського вільного університету в Празі в 1921-1945 роках». У 2021 році в Україні вперше за сто років існування УВУ відзначили ювілей на загальнодержавному рівні. 16 грудня 2020 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році», який підготував Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики. НБУ випустив пам'ятну медаль до цієї події.

Рис. 1. Пам'ятна медаль до 100-річчя створення Українського Вільного університету

Історія університету почалася 17 січня 1921 року у Відні, після подій Української революції 1917–1921 рр., одного із найважливіших і найскладніших періодів в історії українського народу у ХХ столітті. Ідея створення українського університету належала Союзу українських журналістів і письменників, українських діячів, які брали участь у створенні Української Народної Республіки (далі УНР), а після її занепаду емігрували. Підтримали цю ініціативу голова УНР, професор Михайло Грушевський і професор історії літератури Олександр Колесса, який був першим ректором УВУ. Однак у Михайла Грушевського і Олександра Колесси були різні погляди про місію УВУ. Олександр Колесса хотів створити університет на зразок західноєвропейських освітніх закладів, а Михайло Грушевський вважав, що це мав бути вільний університет, народний, без академічних кваліфікацій, як для викладачів, так і студентів. Відтак Михайло Грушевський відійшов від процесу творення університету. Відень став містом, куди після Першої світової війни та Української революції 1917-1921 років виїхало чимало українців. Але в австрійській столиці університет проіснував лише один літній семестр і через брак студентів, коштів та підтримки місцевої влади, восени того ж року переїхав до Праги, де було активне життя української еміграції.

В Празі жили українські письменники, науковці, студенти, а це, звісно, впливало на розвиток УВУ. Чеська влада суттєво підтримала УВУ: його розмістили в одному з приміщень Карлового університету, а також надали кошти, щоб придбати видання у новостворену бібліотеку. Отримав УВУ і підтримку президента Чехословацької республіки Томаша Гарріга Масарика. У Празі університет працював у відомстві МЗС, а з 1928 року – Міністерства народного шкільництва та просвіти. В перший рік роботи в університет записалося понад 700 слухачів, серед яких були не лише українці, а і німці, євреї, румуни, росіяни, білоруси та поляки. Спочатку відкрили два факультети: філософський та правничий. До кінця 30-х років українські курси були безкоштовними. Тут викладали відомі українські вчені: історик мистецтва Дмитро Антонович, літературознавець Леонід Білецький, мовознавець Степан Смаль-Стоцький, хімік Іван Горбачевський, географ Степан Рудницький. 24 роки діяльності УВУ у Празі називають його «золотим періодом».

«Однак прийшов 1945 рік, завершення Другої світової війни і все ближче до Праги просувалися радянські війська. 8 травня вони увійшли у Прагу. Але вже у квітні велась мова про перенесення діяльності університету далі на Захід. Більшість професорів із Галичини дуже добре знали, що таке радянська влада і які чинила репресії в Україні, тому іншої альтернативи, як виїхати, для них не було», – розповідає дослідник історії УВУ, представник університету у Львові Артем Кокош. Сенат УВУ зібрався, щоб вирішити подальшу долю закладу. Якщо тодішній ректор Андрій Яковлів вважав, що краще переїжджати до Німеччини, то Августин Волошин, який тоді був заступником декана філософського факультету, вірив, що можна знайти спільну мову з більшовиками. Більшість професорів навесні 1945 року виїхала з Праги, взявши з собою лише деякі цінні книги, переважно у Мюнхен. Греко-католицький священник Августин Волошин відмовився від еміграції і перебрав на себе ректорські повноваження. У травні 1945 року отця арештували радянські спецслужби і вивезли у Москву, в Бутирську в’язницю, де він і загинув. Вся матеріальна база, у тому числі архів і бібліотека опинились у руках радянських органів. Велику кількість матеріалів відправили у Москву, й досі вони недоступні для українських науковців, дещо з майна УВУ є у Києві, у Закарпатському архіві, у Празі.

В Мюнхені почалась нова сторінка українського університету в Німеччині. Ні приміщення, ні грошей, ні матеріально-технічної бази. Були лише бажання українських професорів відновити діяльність університету. Баварська влада надала у користування приміщення школи, яку працівники самостійно перекрили черепицею. Університет відновив діяльність восени 1945 року. У червні 1945-го вже діяла канцелярія, а навчальний процес розпочався у жовтні. Завдяки субсидіям Федерального уряду Німеччини та Баварського уряду було створено фінансову базу для успішного функціонування університету. В УВУ продовжили празьку традицію університету, залишили структуру закладу. Університет складається з трьох факультетів: державних та економічних наук, філософського факультету та факультету україністики. Рішенням Міністерства освіти Баварії № XI 60710 від 16 вересня 1950 року, УВУ наділений правом надавати наукові ступені маґістра, доктора та габілітованого доктора.

Україна визнала правочинність дипломів УВУ вже після отримання незалежності, у 1992 році. У 90-х роках загалом формуються зв'язки між університетом та Україною: УВУ став партнером з науково-дослідними інститутами НАН України та українськими ВНЗ — Львівським та Прикарпатським університетами, Києво-Могилянською академією, Українським католицьким університетом.

Український Вільний університет сьогодні – це поєднання традиційних цінностей і сучасних підходів та методів викладання, можливість здобути міжнародну кваліфікацію, вдосконалити іноземну мову, набути міжкультурну компетенцію, а також, що не менш важливо – розширити свій світогляд.

Змінивши три європейських міста і відбудувавшись у повоєнному Мюнхені, університет динамічно розвивається й успішно продовжує свою діяльність, плекаючи високі ідеали академічної свободи й професіоналізму, слугуючи містком порозуміння між Україною та Європою та науковим світом загалом.

Джерела:

1. А. Соголовська. Мюнхен. Український вільний університет. Проєкт «Країна ззовні». 2020 р.
2. Г. Терещук. Український вільний університет: місія українства протягом 100 років. Радіо Свобода. 2021 р.
3. (Не)щаслива Україна. Постаті Українського вільного університету в Празі в 1921-1945 роках. Національна бібліотека Чеської республіки. Прага. 7 вересня-30 жовтня 2021 р. URL: https://www.nkp.cz/aktuality/aktuality/osobnosti-ukrajinske-svobodne-univerzity
4. НБУ випустив монету до сторіччя Українського вільного університету. Еспресо. URL: https://espreso.tv/nbu-vipustiv-monetu-do-storichchya-ukrainskogo-vilnogo-universitetu
5. Мюнхен. Український вільний університет. URL: https://ukrainer.net/munkhen-universytet/

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

В. МИХАЙЛОВ

Відомо, що людина – це жива система, яка являє собою єдність природного та соціального, тілесного й духовного, успадкованого, вродженого та придбаного за життя. Тільки враховуючи усі ці характеристики й фактори, можна зрозуміти цілісність "людської істоти", можливості й перспективи, які вона має у становленні та розвитку індивідуального життя. Визнання єдності природного та соціального в людині стало нагальною потребою вже у XX столітті, в епоху науково-технічної революції та глобальних криз, коли негативні наслідки науково-технічного прогресу привели людство на межу самознищення.

Завданням філософської антропології є об'єктивне осмислення й використання нового наукового знання з метою відновлення цілісного філософського образу людини. Філософська антропологія послуговується тезою М. Шелера про принципову протилежність людини й тварини: тварина повністю залежна від природних потягів і внутрішньо прив'язана до конкретного середовища існування. Натомість людина є вільною істотою, поведінка якої не визначається природною адаптивністю і доцільністю, що дає їй змогу дистанційовано ставитися до предмета власної творчості. Людина — не стільки біологічна, скільки духовна істота, наділена здатністю до неупередженого ставлення та безкорисливого інтересу до світових структур, споріднена з Божественним актом любові до світу. Ця ідея, зокрема, широко використовується у сучасних релігійно-філософських концепціях.

Водночас, соціалізація особистості містить у собі засвоєння соціального досвіду і соціальну активність особистості. У цьому змісті вона збігається з розвитком особистості. Ідеали, норми, засоби і цілі, що виступають як цінності особистості, утворюють систему її ціннісних орієнтацій, стрижень її свідомості. В свою чергу, ця система ціннісних орієнтацій є імпульсом дій і вчинків людини. Найважливішим моментом соціалізації особистості є її самоактуалізація.

Згідно тезі В. Г. Табачковського, західна думка минулої доби знає два помітні повороти до проблем людини. Перший етап, який почався у 20-х рр. минулого століття, пов'язаний із прізвищами таких відомих філософів і мислителів, як М. Шелер, Г. Плеснер, М. Гайдеггер, М. Бубер, К. Ясперс, Г. Марсель, Е. Муньє та інші, які з позиції різних філософських шкіл і напрямів, які вони репрезентували, в той чи інший спосіб акцентували увагу на проблематиці людиновимірності. Другий етап антропологічної зацікавленості, що розпочався у 60–70-х рр., представлений працями таких філософів, як Г. Гадамер, П. Фогелер, О. Больнов та деякі інші. В Україні людинознавчий пошук, зважаючи на існуючі ідеологічні перепони, фактично було розпочато лише з 60-х рр. у напрямі почасти "нової онтології", почасти – екзистенціальної антропології [1, с. 11–12].

Він наводить такі основні різновиди відносно самостійних галузей філософсько-антропологічного пізнання: соціальна антропологія, структурна антропологія, культурна антропологія, політична антропологія, педагогічна антропологія, релігійна антропологія. На думку деяких дослідників, існують також історична антропологія, антропологія права, лінгвістична, театральна антропологія тощо. У філософській антропології йдеться скоріше про подолання обмежень людини в межах її повсякденного буття, без трагічного особистого зусилля задля глибинної зміни

усього людського. Якщо ми припускаємося думки, що людське буття – це дещо більше, ніж повсякденність, то ми маємо визнати: філософія людини є більш широким явищем, аніж філософська антропологія. Проте вона не відкидає її, а включає в себе конструктивним чином. Саме на цьому шляху з'являється метаантропологія – як продовження філософської антропології, а тому більш розгорнуте вчення, яке включає проблематику філософської антропології та виходить за її межі [2, с. 119].

При цьому, антропологознавчий процес як фундаментальну частину людинознавчої проблематики можна простежити починаючи від досократиків і Сократа й аж до постмодерністів і філософів-технократів. Витоками естетичної рецепції можна вважати антропологічну думку, в тому числі вітчизняну, яка згодом призвела до підсилення ролі й значення проблематики людиновимірності, започаткованої в Україні в практичній філософії Г. Сковороди, кардіософії П. Юркевича, морально-ціннісній "філософії серця" послідовників Києво-Могилянської академії, персоналістській концепції М. Бердяєва та інших. У межах сучасної Київської філософсько-антропологічної школи сформувалась власна екзистенційна антропологія. Вона зосереджена на фундаментальних дослідженнях екзистенційних вимірів людського буття через розгляд світогляду та його теоретичних трансформацій. Фундатор цієї школи В. І. Шинкарук вказував на екзистенціали людського буття "віра", "надія", "любов" як на такі, що виводять особистість до її автентичності, людяності. Про феномен світогляду та світоставлення, про колізійність стану людського світоставлення та акту самостворення людини повідомляє в своїй "онтології людини" В. Г. Табачковський. Магістральний напрям в дослідженні проблеми "людина – світ" належить І. В. Бичко, М. О. Булатову, Б. А. Головку, В. С. Горському, В. П. Загороднюку, В. П. Іванову, С. Б. Кримському, М. В. Поповичу, Н. В. Хамітову, О. І. Яценку та іншим дослідникам, зазначає Д. М. Скальська [3].

Як стверджує Т. Х. Керимов, становлення соціальних наук від початку супроводжувалося неминучим, невирішеним дрейфом між класичною метафізичною традицією та природничими науками. Ідеал соціальності шукали у єднанні, злитті. Передбачалось, що суб'єкт у своєму ставленні до іншого суб'єкта намагається ототожнюватися з ним, занурюючись у колективну представницьку систему, у загальний ідеал. Це така соціальність, яка каже "ми" і безперечно влаштовується навкруги третього члена відносин, який є посередником між суб'єктами. Це соціальність навкруги чогось загального. Індивід не просто занурений у соціальний простір, а й процесуально розгорнутий у соціально структурованому часі. Час у свою чергу ідентифікується із процесом соціальних змін, які кодують сценарії повсякденної поведінки та мету індивідуального життя в цілому [4, с. 15–21].

На думку німецького дослідника К. Емериха, поняття світу є багатозначним, однак насамперед це обумовлює сукупність дійсності, яка нами уявляється. Утім ми використовуємо слово "світ" здебільшого стосовно людини та "її світу", її життєвого простору, її світогляду, горизонту досвіду і розуміння. Таким чином, від певного космологічного поняття світу, яке приблизно збігається з тим, що називають природою, можна відрізнити деяке антропологічне поняття світу, яке у новітні часи феноменологічно розгорталося та герменевтично тлумачилось. Але оскільки світ, усвідомлений як космос, сам по собі ніколи не існує суто об'єктивно, а завжди опосередкований суб'єктивним пізнанням й розумінням, то на сьогодні частіше розрізняють картину світу та світогляд [5, с. 177].

У наш час, як зазначають вітчизні дослідники В. О. Лозовой та Л. М. Сідак, відбувається процес становлення такого історичного

типу культури, епіцентром якого є людина. На початку ІІІ тисячоліття людина сприймається як унікальна біосоціокультурна система, що живе, функціонує й історично розвивається у світі та знаходиться з ним у двохсторонніх креативних відносинах прямого та зворотного зв'язку. Все, що було створено зусиллями людей у різні історичні епохи, особливо у Новий та Новітній часи, сьогодні суттєво змінюється, і в контурах інформаційної цивілізації виникають й утверджуються нові соціальні інститути, цінності; сучасник залишається в пошуках індивідуального сенсу життя й дивиться у глибину століть. Чим більше інформаційна цивілізація сьогодні поглинає людину, тим виразніше для неї стає її залежність від свого історичного минулого й того культурного надбання, яке було накопичене життєвими пошуками минулих поколінь [6, с. 5].

Ми погоджуємось із думкою таких дослідників, як А. Дондюк та Г. Шалашенко, які вважають, що без зв'язку поколінь, без критичного засвоєння нащадками досвіду попередників неможливе нормальне життя будь-якої спільноти, неможлива особиста самореалізація і творча життєдіяльність кожної особистості. Зв'язок поколінь, якщо його розглядати з позиції некласичної раціональності, можна характеризувати як поєднання, урівноваження спадкоємності та деструкції. Під деструкцією ці автори в цьому контексті розуміють критичну настановленість стосовно того, що сприймається і аналізується, тобто певних здобутків культури, а без деструкції, на їх погляд, неможливий подальший поступ [7, с. 236].

Водночас, як зазначає М. Булатов, життя людини в суспільстві неможливе без певної впорядкованості звичаїв, правових та політичних законів, релігійних настанов тощо. На різних ступенях історичного розвитку порядок або устрій суспільств є різним, але в тій чи іншій формі він завжди існує. Аналогічну впорядкованість ми бачимо і в тваринному, і в рослинному світі, і вона сягає самих глибин дійсності, які, будучи пізнані, постають як закони природничих наук – механіки, фізики, тощо. При цьому з об'єктивного боку закони суспільства у кінцевому підсумку базуються на порядку та законах природи. З боку суб'єктивного, духовного і пізнавального така залежність, на думку цього філософа, скоріш за все є зворотною [1, с. 340].

З погляду на вищезазначене, автор в цілому приймає гіпотезу, яка полягає в тому, що розвиток соціальної системи залежить від потенціалу особистостей і спрямованості їхньої діяльності. Як недорозвинутий або однобічно розвинутий потенціал, так і надмірна різноспрямованість діяльності унеможливлюють успішний розвиток суспільств. На наш погляд, "антропологічний ренесанс" – головна риса всієї сучасної філософської думки. Він виявляється в загостреному інтересі до проблеми людини, у відродженні антропоцентристських за своїм характером варіантів дослідження, у виробленні нових шляхів збагнення людини, у пошуках цілісного підходу до даної проблематики.

Разом з тим, криза особи в сучасному світі тісно пов'язана з необхідністю перегляду старих і доробки нових ціннісних орієнтацій. Людина повинна зберегти свою самобутність, індивідуальність і водночас змінювати свій внутрішній світ, постійно нарощувати особистісний потенціал.

Джерела:

1. Філософія: світ людини. Курс лекцій / Табачковський В. Г., Булатов М. О., Хамітов Н. В. та ін. – К.: "Либідь", 2003. – 430 с.
2. Хамитов Н. Философия человека: от метафизики к метаантропологии. – К.: "Ника-Центр"; М.: "Институт общегуманитарных исследований", 2002. – 334 с.

3. Скальська Д. М. Естетичні виміри філософсько-антропологічних вчень XX століття: дис.... д-ра філос. наук: 09.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005.
4. Керимов Т. Х. Неразрешимости / Т. Х. Керимов. – М.: “Академический Проект”; “Трикста”, 2007. – 218 с.
5. Эмерих К. Основы метафизики: Пер. с нем. – Киев: “Тандем”, 1998. – 248 с.
6. Лозовой В. О. Сідак Л. М. Саморозвиток особистості у філософській рефлексії та соціальній практиці. – Х.: “Право”, 2006. – 256 с.
7. Колізії антропологічного розмислу // В. Г. Табачковський, Г. І. Шалашенко, А. М. Дондюк, Н. В. Хамітов, Г. П. Ковадло, Є. І. Андрос. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – 156 с.

СПЕЦИФІКА МОНАРХІЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (ВІДМІННІСТЬ МОНАРХА ВІД ПРЕЗИДЕНТА)

Євген НІКОЛЬСЬКИЙ

Приблизно 40 держав світу (близько 20% всіх держав) є монархіями. Однак завдяки своїм достоїнствам у конституційних формах монархія існує в багатьох розвинених країнах (у т. ч. таких, як Японія, Велика Британія, Іспанія, Данія, Швеція, Нідерланди, Бельгія та ін.), де бере на себе функції релігійних інституцій, тобто виконує церемоніально-символічну роль, покликану служити втіленням ідеальних суспільних уявлень про мораль і нематеріальні цінності, про патріотизм. Сучасні люди часто плутають монарха і республіканського лідера, було б півбіди, якби ця плутанина не виходила за межі приватних, кухонних розмов. Адже часом навіть найбільш одіозних сучасних президентів (не виключаючи і В.В. Путіна) наділяють ореолом царственності, тим самим формуючи ілюзію богообраності, або непогрішності кремлівського диктатора. У статті розглянуто основні переваги та недоліки монархічної державності. Її базові форми, відокремлено розглянуто питання про особу монарха.

Ключові слова: *монархія, глава держави, імперія, демократія, абсолютизм, дуалістична монархія, конституційна монархія, служіння монарха, сакралізація влади. Specifics of monarchical statehood (the difference between a monarch and a vicar and a president)*

Specifics of monarchical statehood (the difference between a monarch and a vicar and a president).

Approximately 40 states of the world (about 20% of all states) are monarchies. However, due to its advantages in constitutional forms, the monarchy exists in many developed countries (including Japan, Great Britain, Spain, Denmark, Sweden, the Netherlands, Belgium, etc.), where it takes on the functions of religious institutions, that is, it performs a ceremonial and symbolic role designed to serve as the embodiment of ideal public ideas about morality and intangible values, about patriotism. Modern people often confuse the monarch and the Republican leader, it would be half the trouble if this confusion did not go beyond private, kitchen conversations. After all, sometimes even the most odious modern presidents (not excluding Vladimir Putin) are given a halo of royalty, thereby forming the illusion of God-chosen, or infallibility of the Kremlin dictator. The article considers the main advantages and disadvantages of monarchical statehood. Its basic forms, the question of the personality of the monarch is considered separately.

Keywords: *monarchy, head of state, empire, democracy, absolutism, dualistic monarchy, constitutional monarchy, Ministry of the monarch, sacralization of power.*

Тема монархії і монархізму в Україні, за останні роки стала предметом частих, іноді настирливих обговорень [2; 6]. З одного боку, це свідчить про затребуваність якщо не самої монархії, то хоча б роздумів на цю тему [8]. Тому настирливість нинішніх звернень до цього предмета свідчить про те, що існує не тільки соціальна, але й конкретна політична зацікавленість даною темою. Людські уявлення про правду та справедливість знаходяться в тонкому внутрішньому зв'язку з релігійними віруваннями та уявленнями, але поряд з цим фоном вірувань у виробленні понять про справедливість, правду і право відіграють величезну роль умови історичного національного життя. Міжплеменні, соціальні і побутові відносини ніколи не визначаються виключно ними, а мають своєю причиною також впливи й міркування чисто життєві, практичні, міркування про можливість і неможливість, користь чи шкоду. Весь цей величезний пласт впливів і умов, чисто політичних, соціальних, економічних, також грає могутню роль у визна-

ченні форми і характеру верховної влади, а зокрема відбивається і на монархії [17].

Сучасні люди часто плутають монарха і республіканського лідера, було б півбіди, якби ця плутанина не виходила за межі приватних, кухонних розмов. Адже часом навіть найбільш одіозних сучасних президентів (не виключаючи і В.В. Путіна) наділяють ореолом царственності, тим самим формуючи ілюзію богообраності, або непогрішності кремлівського диктатора.

На початку розглянемо основні теоретичні (філософські та політологічні) аспекти монархічної державності. Зазвичай у працях узагальнюючого плану реферується книга Арістотеля «Політика» зі вкрапленнями більш пізніх, приватних ідей. Протягом декількох століть чимало видатних людей описували форми державної влади. Арістотель описав багато різновидів форм влади. Із них особливу увагу викликає монархія – влада одного (що вірно лише частково – в історії світових монархій не рідкістю є співправління, коли правлять дві людини, а в Римі, правда, на мить, правили одночасно навіть п'ять імператорів). Монархія відрізняється від аристократії та від демократії тим, що при них необхідно встановлення місця і часу для того, щоб створилася можливість обговорювати і приймати рішення, тобто реально здійснювати владу [3, с.67].

На племінному етапі розвитку у багатьох первісних суспільствах, відомих антропологам у наші дні, монархічний принцип виражається в інституті вождів. Будь-який вид індивідуального лідерства серед людей має певною мірою монархічну природу, але на практиці слід розрізняти вільно обраного вождя, чий вплив засновано на здатності висловити згоду групи, і лідера, влада якого спирається на звичай, традицію, право, підтримку духовенства або будь-яку іншу основу, відмінну від добровільного співробітництва. Монархічним є тільки другий тип влади; вирішальна відмінність полягає в тому, як саме визнається панування особистості: приймається воно стихійно (лідерство) або інституційним встановленням (монархія), що дозволяє окремій особі користуватися владою незалежно від особистих якостей. Таким чином, один з основних критеріїв полягає в тому, чи повинен правитель заслуговувати своє крісло, або трон [17].

У всіх монархічних країнах монарх є недоторканною особою. З великими застереженнями можна вибудувати наступну схему розвитку монархічної форми правління від її зародження до наших днів. Історично першою була архаїчна монархія, за нею слідувала монархія станово-представницька, що перетворилася потім в абсолютну монархію [12, с 21]. У результаті буржуазно-демократичних революцій абсолютна монархія була замінена конституційною монархією (обмеженою). Конституційна монархія, у свою чергу, пройшла дві фази розвитку: від дуалістичної монархії до парламентської. Парламентська монархія є заключною стадією розвитку цієї інституції [10, с. 42].

Монархія поряд із республікою є однією з двох форм правління, відомі теорії держави і права. Влада монарха, як правило, є довічною і передається за порядком престолонаслідування, переходу влади монарха від одного представника царського дому (династії) до іншого в установленому законом порядку [20, с. 16].

У даний час існують три основні системи престолонаслідування.

Салічна система зводиться до того, що успадкування здійснюється тільки по чоловічій лінії. Жінки з кола престолонаслідників виключаються повністю.

Кастильська система не виключає жінок з черги престолонаслідування, але віддає перевагу чоловікам: молодший брат виключає старшу сестру.

Австрійська система не виключає жінок, але дає чоловікам і чоловічим лініям перевагу над усіма лініями і на всіх ступенях спорі-

дненості. Жінки успадковують престол лише при повному припиненні всього чоловічого потомства та всіх чоловічих ліній.

Одним з головних достоїнств монархії є здатність зберігати неформальні стосунки монарха та підданого. Правильно влаштована монархія може бути шляхом до єдності багатонаціональної держави. Навіть формально конституційні, а фактично – «декоративні» монархії (зразок – сучасна монархія у Великобританії), продовжують виконувати цю роль – символу та інструменту єдності [9, с. 77].

У сфері соціальних відносин монархія проводить виключно благородні принципи. Це, наприклад, вірність – один із найблагородніших критеріїв у відносинах між людьми. Одним із важливих достоїнств монархії є можливість прийняття оперативного рішення в тих випадках, коли часу на обговорення просто немає.

Ще одним важливим достоїнством монархії є здатність ефективно висувати найбільш талановитих людей на керівні посади. У монархічній системі ця здатність значно вища, ніж у республіканській. Президент або прем'єр-міністр (навіть найпорядніший) буде бачити у талановитому міністрі або генералі конкурента, а отже, всіляко притримувати його [17].

Монарх соціально виведений із конкуренції і сам зацікавлений у висуванні талановитих людей, позаяк для нього поразка країни – це загроза зречення, а загибель країни – загибель династії і, швидше за все, особиста загибель монарха. Традиційно при монархії батько хоче у спадок синові передати сильну країну, тому править розумно. При республіці ж кожна обрана особа намагається за 4 роки «урвати собі побільше», не піклуючись про особливі наслідки.

Переваги монархії як форми правління [16] зазвичай зводяться до наступних положень:

1) Монарх, як правило, з дитинства виховується з урахуванням того, що в майбутньому він стане верховним правителем держави. Це дозволяє йому розвивати якості, необхідні для такої посади, і гарантує, що владу шляхом псевдодемократичних махінацій не отримає людина некомпетентна або шкідлива.

2) Заміщення влади проходить не за здібностями кандидата, а за випадковістю народження, що знижує можливість проникнення у владу людей, для яких влада є самоціллю.

3) Монархія забезпечує єдність і, як наслідок, міцність системи влади: государ завдяки своєму становищу вищий за будь-яку політичну партію і тому є неупередженою політичною фігурою.

4) При монархії більше можливостей здійснити кардинальні перетворення, необхідні в довгостроковій перспективі, але непопулярні в короткостроковій.

5) Монарх набагато більше, ніж обраний керівник держави, усвідомлює свою відповідальність за керовану ним державу.

6) Монархи зазвичай більш упевнені в міцності своєї влади, тому вони менше схильні до масових політичних репресій.

7) Після смерті монарха практично завжди відомий наступник, що знижує ризик політичних потрясінь.

8) Монархія, на наш погляд, найчесніший спосіб організації держави, у праві монарха панувати немає лукавства, він чесний перед суспільством, він править, тому що він монарх, а не тому, що ритор або брехун. Він володар країни від Бога, влада його можлива тільки при визнанні її народом, при визнанні щирому і добровільному. І це визнання можливе лише при важкій і безперервній праці на благо суспільства і держави.

9) Монархія – запорука довгострокового, стабільного розвитку країни на роки вперед у всіх областях. Чиновники отримують можливість діяти, не озираючись на політичне життя, що дозволяє деполітизувати державну машину, зосередити її на вирішенні тих завдань, що стоять перед суспільством і дер-

жавою. З'являються можливості здійснення довгострокових економічних, технічних, наукових проектів і програм. Суспільство з бездумного марнотратника життя стає суспільством майбутнього, суспільством розвитку, стає можливим потужний соціальний, технологічний, науковий ривок вперед.

10) Монархія також є суттєвим фактором збільшення темпів розвитку економіки. Монарх, усвідомлюючи витоки своєї влади і влади своїх спадкоємців, сприяє виникненню умов для економічного зростання і процвітання держави.

11) Монархія для держави, а, отже, для народу набагато дешевша за демократію. Одні тільки витрати бюджету на проведення виборів набагато перевищать найрозкішне утримання двору. А якщо додати всілякі «спонсорські» та інші «чорні» гроші? Хоч вони і з приватних кишень, але все одно могли б бути використані на щось більш корисне. Додамо до цього кошти на президентів у відставці.

12) Монарх набагато ефективніше може здійснювати контроль над державою. Йому легше покарати чиновника (відправити у відставку, позбавити звань і т. д.), легше заохотити (встановити персональний оклад, преміювати, дарувати титул, нагороду). Але його право керувати виражене не тільки в силі, але і в моралі, в особистому авторитеті; монарх здатний спонукати людей до дії навіть не наказом, а лише бажанням, закони держави знаходять не тільки суху формулу, але й дух.

13) Монарха не можна купити. Монархові не треба красти.

14) Монархові немає сенсу порушувати закон, позаяк при необхідності він може його змінити. Взагалі, думка монарха – це надзаконна категорія. Що є Закон? Формалізоване втілення справедливості. Механізм, за рахунок якого (в ідеалі) будь-який суддя виносить однакове рішення на основі відповідних кодексів, законів. Оскільки нічого ідеального в житті не буває, юрисдикція перетворюється у змагання «меч» та «щит». Обґрунтував юридичну лазівку – правий, зумів дати хабар – правий. Монарх при необхідності може реалізувати принцип справедливості безпосередньо. Сподіваємося, що в більшості випадків йому не знадобиться йти проти совісті.

15) Монархія є ідеальний лад для багатонаціональної і багатоконфесійної країни, в якій тільки сильна і неоспорювана центральна влада може виключити відцентрові процеси. Монарх – він монарх для всіх, незалежно від національності і віросповідання, від персоніфікованого уособлення державної ідеї, сили та справедливості держави [16].

Проте, як і будь-яка інша політична система монархічна державність не позбавлена і деяких недоліків:

1) Монарх, як правило, з дитинства виховується з урахуванням того, що в майбутньому він стане верховним правителем держави. Це може розвинути в ньому егоцентризм, презирство до людей, ставлення до них як до нікчем.

2) Якщо в демократичній республіці зазвичай влада змінюється шляхом виборів, то в монархії – після смерті монарха. Тому нерідко спадкоємці престолу вбивають монарха та / або інших претендентів на престол для отримання влади, у той час як у республіці для тих же цілей використовують агітацію серед народу. Хоча в республіканських країнах державні перевороти зустрічаються значно частіше, ніж у монархічних, і вбивства політичних опонентів теж.

3) Заміщення влади проходить не за здібностями кандидата, а за випадком народження, внаслідок чого верховну державну владу може отримати людина, абсолютно не готова до виконання таких обов'язків; у такому випадку при будь-якому розкладі люди стикаються з невідомістю, відбувається свого роду глобальна лотерея. Але завжди невідомо, яка

саме лотерея краще: лотерея генів (при монархії) чи лотерея амбіцій і словоблуддя (при республіці).

4) Монарх не несе юридичної відповідальності перед ким-небудь за своє правління, що може привести до прийняття рішень, об'єктивно не відповідних інтересам держави.

5) Можливість здійснення безкарних злочинів монархом і його свитою. Злочини можуть бути різного характеру (явно умисні, вчинені під гарячу руку чи з недомислу монарха або сановників тощо) та різних причин – особисті, економічні, політичні.

6) Спотворення монархії, виродження її і переродження (за Аристотелем) у тиранію, мабуть, це найсерйозніший недолік монархії, але разом з тим і найменше ймовірний (все-таки спадкоємці виховуються в певному середовищі, у певній культурі, і їм прищеплюються певні моральні настанови).

Отже, мінуси монархії виникають з одного джерела – особистості монарха. Ким монарх виявиться, якими рисами характеру буде наділений – так і буде правити, оскільки царя не знімають, як шапку. Крім того, звичайно ж, монархія може володіти і всіма іншими недоліками, притаманними іншим формам державного устрою (наприклад – бюрократизм, недосконаліть законів тощо) [4, с.42].

У зв'язку з цим постає питання: чи можна знайти механізми активного захисту монархії від подібних випадків (адже в демократії вони є, хоча б теоретично)? Ми стверджуємо що можна, відповідь уже придумана – конституційний принцип, або верховенство політичного чи морального Закону. Говорячи про конституцію, варто зазначити, що ми ставимося до конституції не як до заборонного механізму, що обмежує державу, а як до творчого первня, як до помічника монарха в його діяльності на благо держави. Доброму монарху конституція – помічник, поганому – обмеження [11, с. 29].

Одним зі слабких місць монархічного ладу є можливість прояву криз у державі за правління дурного, або слабовільного монарха. Дурний або слабовільний монарх сам може наробити помилок або потрапити під вплив свого облесливого оточення, що переслідує особисті, корисливі цілі. Але при цьому завжди є шанс, що еліта суспільства (справжня еліта, на відміну від сучасного значення цього слова) пам'ятає минулі (мається на увазі, що в низці попередніх монархів були люди гідні) часи і не просто пам'ятає, а виросла в них, змусить монарха вести себе гідно (а при потребі і відректися від престолу на користь кого-небудь із родичів династії).

При монархії в суспільстві складається унікальна, стійка система відтворення честі, гідності і благородства, вона складається з двох частин: монарх – еліта суспільства. Якщо монарх виявився не тієї якості, то еліта його поправить, а якщо еліта «кульгає», то монарх особистим прикладом і волею може змінити настрої суспільства. Звичайно, все це справедливо при наявності позитивного відбору в державному апараті, при наявності стійких і справедливих «соціальних ліфтів», які дають можливість кожному члену суспільства своєю чесною працею піднятися по соціальній драбині, але ми ведемо мову саме про таке суспільство, саме про таку державу [11, с. 30].

Таким чином, при монархії спостерігається своєрідне «резервування» державної машини, на відміну від республіканських форм державних устроїв, де угруповання, яке дорвалася до влади (партія, фракція або олігархія – не важливо), «мочить і топить» своїх конкурентів, не звертаючи уваги на наслідки.

Для захисту від шкоди, яку може заподіяти тиран або дурний або слабовільний монарх, слід розробити законодавчу і моральну базу. Створення законів і моральних традицій зводять до мінімуму ризик вищенаведених ускладнень представляється нам цілком

можливим. Навіть і при тій обставині, що государ – особа недоторканна. Він не може бути притягнутий до адміністративної чи кримінальної відповідальності, проти нього не може бути звернений цивільний позов. За дії монарха з управління державними справами політичну відповідальність несуть його міністри. На практиці, однак, під час англійської та французької буржуазних революцій в XVII і XVIII ст. стратили королів, а в Центральноафриканській Республіці судили поваленого в результаті перевороту 1979 р. «імператора» Бокассу. Розправи зі скинутими своїми родичами монархами (зазвичай довічне ув'язнення) неодноразово були в деяких мусульманських країнах.

Монарх має право на особливий титул – король, султан і т. д. Іноді його офіційний титул дуже довгий, оскільки включає перелік різних володінь монарха. Він має право на особливе звернення «Ваша Величність», яке не може використовуватися при зверненні до інших осіб у державі, крім дружини монарха. Монарх володіє державними регаліями (трон, корона та ін), має свій двір – осіб, які зайняті обслуговуванням його самого і сім'ї. Часто монарх наділяється правом вето по відношенню до законів (на відміну від президента, він може володіти правом абсолютного вето, яке парламент не може подолати) .

У відповідності з конституцією монарх призначає уряд, але насправді в парламентарних монархіях він тільки підписує відповідний документ, що склад уряду обумовлюється співвідношенням різних сил у парламенті і визначається партією, яка володіє парламентською більшістю. Кандидатури міністрів підбираються лідером партії. У дуалістичних монархіях монарх сам підбирає і призначає міністрів, реально очолюючи уряд (правда, завжди є пост прем'єр-міністра); в абсолютних монархіях він має необмежену владу, хоч теж зазвичай є посада прем'єр-міністра, і її займає, як правило, один з найближчих родичів монарха [14].

За традицією або згідно з конституцією, на монарха покладаються деякі обов'язки. Він розглядається як арбітр у суспільстві і повинен бути особою безпартійною. Деякі конституції вимагали або вимагають від монарха певної релігійної приналежності (бути прихильником католицтва в Австрійській імперії, англіканської протестантської церкви – у Великобританії, євангельської віри – у Швеції, ісламу – у всіх мусульманських країнах, буддизму – у Таїланді) [18, с. 235]. Найчастіше у відповідності з конституцією монархові не дозволяється залишати країну без дозволу парламенту чи уряду. У деяких країнах (як, наприклад, у сучасній Англії) монарх – глава державної церкви.

Фактична роль монарха в різних країнах різна. У дуалістичній і особливо в абсолютної монархії він має реальну владу, у парламентарній – царює, але не править. В останньому випадку його вплив на політичне життя невеликий, а іноді навіть мізерний; він підписує (і не може відмовитися від цього) всі акти, які йому передають парламент і уряд [15].

У той же час у монарха є резервні, «сплячі» повноваження – королівська прерогатива, яка може бути використана в певних ситуаціях. У 1981 р., використовуючи свої повноваження, іспанський король Хуан-Карлос активно виступив на захист демократії, проти спроби групи офіцерів відновити франкістські порядки (у принципі не має значення, якими особистими мотивами король керувався при цьому) [19, с. 87].

Але можливі і протилежні акції: за текстами конституцій у парламентських, а на ділі і в дуалістичних монархіях (Марокко та деяких інших країнах) монархи нерідко виступають із вкрай антидемократичних позицій.

Традиційно монарх (король, цар та ін.) є главою держави й одночасно главою виконавчої влади. На ділі, однак, вся повнота влади належить йому тільки в абсолютній монархії. Реально повноваженнями глави

держави і глави виконавчої влади він користується в дуалістичній монархії, тоді як у парламентській монархії акти глави держави і глави виконавчої влади він робить зазвичай за вказівкою уряду [13, с. 23].

Головна відмінність монарха від будь-яких інших державних посадових осіб – це те, що його посада глави держави належить йому за правом народження. Він її успадковує і займає, як правило, довічно. Якщо престол успадковує малолітній монарх, то до його повноліття один з найближчих родичів монарха або інша близька до нього особа за згодою родини і за порадою вищих посадових осіб, іноді за затвердженням парламенту або за призначенням уряду, стає регентом. У деяких випадках створюється регентська рада з кількох людей. Регент і рада діють від імені монарха. Якщо монархом (королевою, царицею) стає жінка, її чоловік не стає королем, він лише її чоловік і має особливий вищий дворянський титул [16].

Найважливішим достоїнством монархії є її символічна складова. Поняття «монарх» як символ єдності нації, як її совість і захисник, як особа, що володіє найвищим авторитетом і довірою, несе величезний ідеологічний зміст і тим самим відкриває шлях для важливих загальнодержавних звершень, для масового ентузіазму, для патріотизму, для подвигу. Монархія – свого роду «міністерство громадського довір'я», а монарх – його керівник. Політики приходять і йдуть, але монархи залишаються зі своїм народом. Тому монархи – кращі комівояжери. Багато монархів виступають у ролі знакових послів, представляючи свою країну за кордоном. В періоди кризи, за межами країни вони являють собою особливо престижний національний бренд. І це вселяє довіру до їх країні, стимулює зростання торгівлі.

Сила монархії полягає в тому, що довіра з боку громадянського суспільства забезпечується високими моральними імперативами, які пред'являються до неї. Суть їх у наступному. Народ відмовляється від своєї влади не на користь монарха, як при абсолютизмі, а в ім'я вищої сили, яку він відчуває над собою. Іншими словами, по відношенню до народу правитель є не особистістю, а ідеєю. Задля забезпечення єдності між монархом і народом треба, щоб завжди була особа для заміщення престолу – особистість, не підвладна жодним суперечкам і сумнівам. Від неї потрібні, перш за все, не таланти, але духовна посвята майбутній місії – бути виразником моральних ідеалів свого народу; вона повинна бути пройнята своїм обов'язком і в ім'я цих ідеалів, Божим велінням, керувати цим народом згідно настанов Божественної правди. Таку особистість здатна дати тільки династія.

На відміну від демократій, для яких характерна часта змінюваність влади, монархія припускає, що особа, обрана верховною владою, буде керуватися у своїх діях не турботою про майбутні вибори, а відповідальністю перед Богом, історією і народом [1, с. 22].

Ще одна важлива функція монарха, як особи, що стоїть над законом, – функція найвищого судді, який може покарати, але може й помилувати, причому незважаючи на тяжкість злочину.

Більше того, монарх є і гарантом наявності в суспільстві опозиції. Йому нема чого боятися «свобод народу», позаяк йому вони нічим не загрожують. Якщо вони не зазіхають на зміну самого монархічного ладу, то критика уряду може розцінюватися як важлива позитивна функція, і опозиція завжди може знайти у монарха захист проти використання урядом «адміністративного ресурсу». Монарх – це ще й мірило ідеалізованих уявлень суспільства про честь і гідність, про вірність і обовязок, про вищі цінності, прихильність яким є ознакою високодуховного життя людини.

Що стосується негативних рис монархії, то головний її недолік у ній самій, в її основному принципі – принципі престолонасліду-

вання. Бо якщо демократія передбачає хоча б теоретичне володіння главою держави видатними якостями, то монарх не обов'язково може ними володіти. І це при тому, що він наділений верховною владою, яка не тільки тирана й узурпатора, але і звичайну посередність перетворює на велике лихо для народу.

Надзаконне і надстанове положення монарха, будучи незаперечним благом у період воєн і інших потрясінь, у мирний період може стати для громадян держави джерелом зла. Втім, протиставлення династичних інтересів інтересам держави мало в історії і більш серйозні наслідки: досить згадати династичні війни в Стародавньому Китаї та Стародавньому Римі, фронду і революцію у Франції, революцію і реставрації в Англії (не кажучи вже про столітні війни та війни Червоної та Білої троянд).

Однак при всій схожості (широкі повноваження, право помилування, верховне головнокомандування) між монархією і президентською республікою є ряд досить істотних відмінностей. Резюмуючи все вищевикладене, зазначимо, що президент не стоїть над законом і теоретично володіє такими ж правами, що й інші громадяни. **Президент не є об'єктом сакральної сфери і тому делегує частину функцій назад народові, створюючи поле для більшої свободи: свободи діяльності або свободи совісті.** Президент не є мірилом благородства і моралі, залишаючи рішення етичних питань на совість кожного громадянина і перетворюючи їх в особисті [16, с. 57].

На відміну від монарха президент несе відповідальність за свої дії. Форми, процедури та умови цієї відповідальності особливі: кримінальна відповідальність настає лише після відмови президента від посади. У США обвинувальний висновок приймає нижня палата, а судить президента, тобто вирішує питання про відсторонення його від посади, сенат. В Україні, у Росії, у Казахстані та деяких інших постсоціалістичних державах ця процедура значно ускладнена.

Отже, правове становище монарха, на відміну від президента, характеризується двома основними особливостями. **По-перше**, влада монарха юридично вважається непохідною від якої-небудь іншої влади, органу чи виборчого корпусу. Він володарює безстроково (обмежено чи абсолютно) за власним правом і вважається джерелом всієї державної влади в країні. Навіть у парламентських монархіях законодавчий процес, державне управління, відправлення правосуддя здійснюються від імені монарха, хоча за цим стоять парламент, уряд, суди. **По-друге**, влада монарха потомственна і переходить від одного представника царського дому (династії) до іншого в установленому законом порядку. Цей порядок закріплюється або конституцією, або конституційними законами, які нерідко доповнюються звичаями [4, с. 42].

Монарші прерогативи значно ширші за президентські. Це те абсолютне «вето», яке, на відміну від президентського, скасувати не можна, це й достроковий розпуск нижньої палати парламенту, це і зміщення уряду. Навіть наділений широкими повноваженнями президент США усім набором таких дієвих прерогатив не наділений.

Відмінності між монархом і президентом не зводяться тільки до юридичних аспектів; для нашої теми важливіше розкрити і морально-психологічну складову. Найважливішим питанням нової монархії є питання про особистість монарха.

Сутність людини і християнина у монарха спільна з усіма людьми, але особливе його служіння. За служінням він стоїть попереду всіх людей, а по суті він їм дорівнює. Для розгляду того, що собою представляє монарх, а отже, і вся монархічна держава, можна виділити три фундаментальні категорії, що відбивають у собі три стани буття. Адже все, що існує, існує трояким – надприродним, природним або штучним – чином. Одні

існують цілком завдяки Богу, інші – завдяки Богу і тим автономним законам, що вбудовані Ним у цих істот, треті – завдяки людині. Так, Бог має життя «в Самому Собі» (Ін. 5:26), тварини – завдяки підпорядкуванню інстинктам (вбудованому Богом законом), а держава – завдяки підпорядкуванню тим законам, які були створені людьми [1, с. 22]

У свою чергу, кожен із цих трьох станів буття має два рівні свого вираження (за св. Василем Великим) – загальне (сутність) і приватне (іпостась): будь-яка істота являє себе як представника певного роду («людина») і як певний неповторний унікум («Петро», «Андрій», «Панас» та ін.). Тільки у Бога Сутність та Іпостасі, хоча й розрізняються, але мають при цьому невимовну ступінь єдності. Виходячи з цих положень, можемо розглянути, що являє собою государ. Отже, монарх як людина («фізична особа») має в собі, з одного боку, загальні для людського роду риси – первородний гріх, природну (від Творця) схильність до добра, розум, мову, тіло і т. д. Монарх як особистість має в собі унікальні риси характеру, здібності, ідеї, але й унікальні чесноти та гріхи. Він може бути якимось особливо чорним лиходієм і «людожером», але може бути й особливо святим, або просто звичайною, нічим не видатною людиною [1].

Монарх як посадова («юридична») особа виявляє в собі, з одного боку, втілений образ держави взагалі, він – Суверен (Superanus), тобто той, хто не має над собою нікого вище, крім Бога. Те, що говорить, і те, що підписує монарх, то говорить і підписує вся імперія. З іншого боку, у приватному сенсі цар – це один із вищих органів імперської політичної системи, поряд, наприклад, із Радою найкращих мужів («знаті», «оптиматів», «бояр» – Боярська Дума, Сенат) і разом із представниками вільного народу імперії. У цьому випадку монарх висловлює позицію тільки одного органу імперії, яка підлягає узгодженню й осмисленню з боку оптиматів і представників народу, а іноді й народом цілком, якому іноді можна і треба опиратися, коли воно суперечить православній совісті народу (як суперечили совісті православного народу єретичні едикти Констанція, Анастасія, Лева Ісаврa, Костянтина Копронима й інших царственних єретиків і, на жаль, швидше прообразів антихриста, ніж Христа). Государ не повинен зловживати свободою у Христі і даною йому величезною владою, як добре видно з Писання, але величезна влада припускає і величезну відповідальність [1].

Монарх – це суверен, він багато в чому виражає глас всієї імперії, він її уособлює, але при цьому він же і посадова особа (Вищий Чиновник), також обмежена законом, як і всі інші посадові особи. Монарх – це часто видатна, унікальна особистість, для якої, часом здається, і не писаний закон, але він же і земна грішна людина, заражена властивою всьому людству схильністю до зла, неправди, сваволі, похоті, грошолюбства, марнославства, блуду і т.д., додавши до безодні гріхів людських ще більшу прірву своїх «індивідуальних» пристрастей [21].

Тому видатними особистісними якостями монарха є любов до людей і прагнення їм служити. Адже любов до людей і є любов до кожної людської особистості, а прагнення служити людям є прагненням допомогти розвитку кожної людської особистості. **Безумовно, шляхів служіння людям існує нескінченно багато, і шлях монарха є один із таких шляхів**. Монарх, звичайно, може володіти й іншими здібностями, але всі ці здібності мають бути підпорядковані головній – любові до людей і прагненню їм служити.

Іншими словами, досвід історії показує, що жертовність є головною складовою служіння монарха, коли заради блага своїх підданих государ відмовлявся від особистого щастя, ризикував своїм здоров'ям та життям (як, наприклад, святі царі Грузії Дмитро та Соломон Самопожертвователі, чи Марія Стюарт, український князь Костянтин Івано-

вич Острозький, польська королева Ядвіга, а також багато інших монархів). А наразі зазначимо, що жертовна любов – це не просто милостиня, яку багатий щедро вділяє від великої кількості дарів своїх, а сердечне проникнення в становище іншої людини, коли людина не може не допомогти ближньому і тому не думає у цей момент про себе. Це таке співчуття ближньому, коли його проблема стає власною.

Спадковість (включаючи і підготовку до служіння) і довічність влади монарха, підвищена відповідальність, необхідність подавати приклад, а також його положення над політичними партіями, над конкуруючими стратами суспільства, його недоторканність формують особливе становище государя як особи, що стоїть не на вершині суспільної піраміди, а над соціально-політичною системою в цілому.

Джерела:

1. Белый К. В.Библейская концепция теократической монархии. // Теология. Философия. Право, 2018 № 4 (8). С. 7-27.
2. Босий В. О. В'ячеслав Липинський- ідеолог української трудової монархії / В. Босий. - Торонто : Canadian mosaic publ., 1951. - 159 с.:
3. Бровкин В. В. О роли греческой философии в формировании эллинистических монархий. // Вестник Томского государственного университета, 2020 № 460. С 61-68.
4. Власова Г. Б., Червяков В. В. Монархия и ее государь. // Вестник юридического факультета Южного федерального университета, 2020. № 1 (7). С. 40-44.
5. Исаев И. А. Маски суверена: «Республика» - «Монархия». // Lex Russica, 2015. № 12. С. 7-24.
6. Кальченко Т. В. Монархическое движение в Киеве и на территории Киевской губернии (1904-1919) [Текст] : ист. энцикл. / Кальченко Т. В. - Киев : Интерконтинентальь-Украина, 2014. - 974 с.
7. Кузенков П. В. Эволюция империи: от древнего мира к новому времени// Политическая наука, 2022 № 1. С. 80-99.
8. Липинський, Вячеслав. Листи до братів- хліборобів [Текст] : про ідею і орґанізацію укр. монархізму / В. Липинський. - New York : Видавнича корпорація "Булава", 1954
9. Миронова Е. А. Монархия как форма правления в Великобритании: история и перспективы развития. // Вестник науки и образования, 2016 № 7 (19). С. 76-78.
10. Михалёва Н. В, Плаксина В. С. Разновидности современных монархий // Научный журнал, 2017 № (3 (16). С. 40-43.
11. Осавелюк А. М. Монарх - глава государства. // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина, 2018 № 6 (46). С 24-33.
12. Парфенова Т. А. Абсолютна ли монархия? Правотворческий аспект // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России, 2020. № 3 (94). С. 18-33.
13. Парфенова Т. А. Дуалистическая монархия: проблемы идентификации// . Пролог: журнал о праве, 2020 № 4 (28). С. 20-26.
14. Процюк И. В. Абсолютная монархия как форма государственного правления. // Теорія і практика правознавства, 2012. № 1 (2). С 1-5.
15. Пушкарев С. В. Квази-монархии (немонархические монархии) как особая форма правления. // Вестник Российского университета кооперации, 2011 № 1. С 84-90.

16. Селютина Е. Н. Правовое положение главы государства в монархических и республиканских странах. // Вестник государственного и муниципального управления, 2012 № 2. С. 57-62.
17. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти [Текст] : монографія / В. В. Сухонос ; ДВНЗ "Укр. акад. банк. справи Нац. банку України", Юрид. ф-т. - Суми : Мрія-1, 2010. - 368 с. :
18. Фомичева Е. А. Институт монархии в Таиланде и личность рамы IX. Политические перспективы таиландской монархии // Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития, 2010 № 14. С. 222-237.
19. Хенкин С. М.. Монархия и переход к демократии в Испании. // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право, 2017. № 6 (10). С.82-97.
20. Цамаев Р. Р. Монархия или республика: реальность и перспектива // Евразийский научный журнал, 2017. № 2. С. 15-16.
21. Чикарькова М.Ю. Сакрализация монарха в древнем мире и ее отрицание в Библии. // Вестник Академии знаний, 2013. № 4 (7). С. 97-103.

СПЕЦИФІКА МОНАРХІЧНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (відмінність монарха від президента)

Нікольський Євген Володимирович – доктор філологічних наук, доктор богословських наук, професор.

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Наталія СИНИЦИНА,
Вадим РОМАНЕНКО

Розглядаються сучасні інструменти для визначення компетенцій майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони з використанням Європейського словника навичок і компетенцій DISCO та використання когнітивних рівнів навчання. Обґрунтовується доцільність опанування майбутніми офіцерами універсальних компетенцій, які сприятимуть кращому виконанню професійних завдань.

Ключові слова: *професійна підготовка, результати навчання, м'які та жорсткі компетенції, універсальні компетенції, когнітивні рівні.*

Modern tools for determining the competencies of future security and defense officers using the European Dictionary of Skills and Competences DISCO are considered. The expediency of mastering by future officer's universal competencies that will promote better performance of professional tasks is substantiated.

Стандартами вищої освіти по кожній спеціальності визначається певний перелік компетенцій, які мають отримати фахівці по завершенню навчання, а саме загальні компетенції, спеціальні (фахові, предметні) компетентності, а також очікувані результати навчання. Власне, саме стандартами окреслюються вимоги до здобувача вищої освіти та якості цієї освіти в широкому її розумінні.

На жаль, у діючих стандартах вищої освіти перелік компетенцій формуються довільно, без урахування такого потужного інструмента визначення компетенцій, як Європейський словник навичок і компетенцій DISCO [1].

Цей словник на даний час налічує перелік понад 104 тисячі термінів навичок та компетенцій і близько 36 тисяч прикладів фраз із їх описом та постійно поновлюється. Словник може стати в нагоді викладачам закладів вищої освіти та здобувачам цієї освіти, а також надзвичайно функціональним та корисним інструментом для визначення та реалізації як професійних (hard skills), так і універсальних (soft skills) компетенцій здобувачів вищої освіти будь-якої спеціальності.

Практика використання Європейського словника навичок і компетенцій DISCO доводить, що він здатен значно розширити розуміння та використання переліку тих компетенцій, які потрібні для здобуття якісної професійної освіти.

За допомогою цього словника кожен бажаючий може чітко сформулювати перелік професійних та універсальних навичок (компетенцій), які необхідно здобути. Словник має, зокрема, українську версію та переклад термінів на мови Європейського Союзу, а також сумісний з європейськими інструментами Europass, ESCO, EQF, ECVET, а також описи кваліфікацій та результатів навчання. За допомогою тезаурусу Explorer можна описати діяльність фахівця у будь-якій галузі, зокрема й військовій та ІТ-галузі.

На даний час традиційно у програмах підготовки фахівців та у стандартах вищої освіти при визначенні переліку компетенцій перевага віддається спеціальним, фаховим компетенціям, або hard skills, в той же час компанії-роботодавці висувають до претен-

дентів на посади вимоги, які корелюються зі значним переліком універсальних компетенцій, або soft skills.

Якщо раніше при прийомі на роботу державні установи та компанії в першу чергу дивились на наявність диплома з спеціальності та вузької спеціалізації, то на даний час багато роботодавців хочуть бачити серед своїх співробітників не лише «чистих» професіоналів, а фахівців з досить великим переліком універсальних компетенцій.

Як приклад можна привести вимоги до кандидатів на посади ІТ-фахівців провідних транснаціональних корпорацій, які разом з професійними компетенціями хочуть бачити фахівців, які володіють універсальними компетенціями: комунікативною, креативністю, досвідом роботи у команді та здатність до реінжинірингу – готовністю приймати нестандартні рішення (компанія Forbes); таймменеджмент, саморозвиток, емоційний інтелект, ведення переговорів, управління конфліктами, лідерство (британська платформа інтернет-навчання SkillsYouNeed) [2].

Також цікаво, що компанія Microsoft опублікувала дослідження, в якому на початку списку ТОР-60 професій з найвищою оплатою опинилися професії, в яких фахівці мають дуже різнопланові здібності (здатності) та компетенції, зокрема, ораторські та комунікативні здатності, володіння офісними програмами, високий рівень самоорганізації, створення презентацій та менеджмент проєктів [2].

Інтернет видання Guardian в одній з публікацій стверджує (зазначає), що сучасні роботодавці цінують наявність універсальних компетенцій у претендентів на посади вище, ніж академічні кваліфікації. Разом з тим, видання Німецька хвиля (Deutshe Welle) наголошує, що роботодавці більше не хочуть наймати на роботу «вузьколобих фахівців» [2].

Варто зауважити, що опанування універсальними компетенціями хоча і є актуальним на рівні роботодавців, досі не стало об'єктом уваги закладів вищої освіти. На нашу думку, універсальні компетенції отримуються переважно на рівні самоосвіти, студентського самоврядування, громадської діяльності

Ще одним потужним інструментом здобуття hard skills та soft skills є використання у процесі навчання когнітивних рівнів засвоєння (за Блумом). Якщо проаналізувати реальні завдання, які в процесі навчання виконують студенти, можна зробити висновок, що вони в переважній більшості дають змогу отримати компетенції за нижчими когнітивними рівнями, а саме знання, розуміння та використання. Такі рівні досягаються при тестуванні, написанні рефератів, виконанні курсових робіт тощо.

Що стосується опанування вищими когнітивними рівнями, а саме аналіз, синтез та оцінювання (експертна оцінка), то вони можуть бути досягнуті у процесі навчання при проведенні SWOT та SMART аналізу, написанні аналітичних записок, виконанні ситуаційних завдань (кейс-стаді), проведенні мозкових штурмів (брейн-стормінгів) та ще безлічі сучасних форм та методів навчання.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що інструменти для здобуття сучасних компетенцій майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони в багатьох закладах вищої освіти використовуються недостатньо. Це зумовлено як об'єктивними так і суб'єктивними причинами, але важливим є те, що широке використання зазначених інструментів допоможе підняти якість вищої освіти на новий рівень

Можна стверджувати, що важливими інструментами у підготовці майбутніх офіцерів сектору безпеки та оборони, так само як і в інших сферах освіти є не тільки і не стільки отримання знань та жорстких компетенцій, але й оволодіння майбутніми фахівцями універсальними компетенціями, які є затребуваними на ринку праці та дуже цікавлять потенційних роботодавців.

Джерела:

1. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL: https://studway.com.ua/soft-skills/
2. Європейський словник навичок і компетенцій. URL: http://disco-tools.eu/disco2_portal/terms.php

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Наталія Синицина кандидат наук з державного управління, доцент.

Вадим Романенко – кандидат технічних наук, доцент, завідувач спеціальної кафедри № 4 Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ).

ЮРІЙ БАДЗЬО – НАУКОВЕЦЬ, ДИСИДЕНТ, ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

Ілля ШМАНЬКО

У череду новин, пов'язаних із відзначенням Дня знань 2018 року, вплелася сумна звістка про смерть Юрія Бадзя (1936-2018) – славного сина закарпатської Срібної Землі, українського дисидента, ідеолога національно-визвольного руху, автора наукового трактату «Право жити: Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму» – фундаментального дослідження про нерівноправне становище українського народу в складі СРСР, людини без страху – українського Дон Кіхота, політолога, громадсько-політичного діяча, члена Національної спілки письменників України, лауреата премії Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів, кавалера орденів «За заслуги» III і II ступенів, останнього політв'язня Радянського Союзу. Відійшла у вічність людина, від народження обдарована не кожному даними чеснотами, яка залишила по собі помітний науковий доробок у галузі історії України як самостійної незалежної держави та української нації як самобутнього етносу, показала приклад незламності духу і готовності стояти за свої переконання до кінця, борець, який знав, на що йде і які перешкоди на цьому шляху доведеться долати.

Доля відвела неповних 83 роки для становлення і розвитку цієї інтелектуально обдарованої особистості. І ці даровані Всевишнім якості наш земляк використав повністю, аби у зрілому віці, опираючись на здобуті знання і сформовані переконання долучитися до, здавалось би, невдячної і небагатьма підтримуваної справи – боротьби за утвердження демократії та справедливості в радянській державі, докорінної трансформації існуючих політичних, суспільно-економічних відносин з метою створення сприятливих умов для національного відродження та утвердження само ідентифікації українського етносу, його економічного і культурного розвитку на основі відновлення історичної справедливості. І на цьому шляху він заслужено увійшов до когорти відомих українців-шістдесятників, дисидентів, борців за національні права та власну державність – Л. Лук'яненка, В. Чорновола, П. Григоренка, М. Руденка, І. Світличного, В. Стуса тощо.

В історії незалежної української держави Ю. Бадзьо, без сумніву, заслужено посідає поважне місце, відповідне його особистому внеску на олтар перемоги у тривалих національно-визвольних змаганнях. Одначе, на жаль, мусимо визнати, що його «сізіфова праця» над фундаментальним дослідженням «Право жити», багаточисленні публічні заяви, відкриті листи та звернення до найвищих органів панівної партії і держави з приводу порушення ними конституційних положень про права окремих людей та їх спільнот тодішньою владою всіляко замовчувалися і не стали надбанням широкої громадськості.

Дисидентство нашого земляка співрозмірно із аналогічним інакодумством поважних для закарпатців духовних наставників дорадянської доби – Олександра Духновича, Адольфа Добрянського, Августина Волошина, які, володіючи лідерськими якостями та опираючись на результати якісної освіти, обстоювали права русинського населення краю на достойне життя, сприяли розвитку шкільництва на рідній мові, задоволенню його культурних потреб, за що зазнавали переслідувань та утисків з боку тодішньої влади. Після визволення Закарпаття Червоною Армією політичні пріоритети нової влади істотно помінялися і частиною місцевого

населення, у тому числі і Ю. Бадзя, сприймалися неоднозначно. За таких обставин появилися дисиденти нового покоління із своїми поглядами на політику і її практичні дії – Іван Коршинський, Олександр Орос, Омелян Росул, серед яких чи не найактивнішим і послідовнішим у своїх поглядах і практичних діях був освітянин Павло Кампов.

Під час навчання в аспірантурі Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН УРСР Ю. Бадзьо мешкав у відомчому гуртожитку академмістечка, де мав можливість спілкуватися з талановитою молоддю з усієї України, у тому числі і з представниками закарпатського десанту в столичних академічних науково-дослідних установах. Оце молодіжне середовище, очевидно, мало вплив на формування світогляду та суспільно-політичної орієнтації освітянина із закарпатської сільської глибинки. Але, за твердженням майбутнього літературознавця, «у Київ я приїхав з виразними критичними настановами і гострим національним відчуттям… З моїми переконаннями я відразу, без усякого перехідного періоду, ввійшов у коло цих людей, відомих згодом усій Україні як «шістдесятники». Саме за це уперше був покараний, виключений з Комуністичної партії та позбавлений можливості фахово займатись улюбленою справою.

Сповідуючи сформульоване ним життєве кредо «Творімо Україну українську, Україну в собі і навколо себе», різнороб Ю. Бадзьо упродовж наступного десятиліття працює над трактатом «Право жити», знаючи, чим це може закінчитися. Після арештів 1972 року він законсервував товариські відносини з кількома поважними особами, у тому числі земляком-фізиком, доктором фізико-математичних наук, завідувачем відділу Інституту математики АН УРСР Вільгельмом Фущичем, якого вважав людиною порядною, внутрішньо патріотом, але таким, що ні до якої «політики», тобто виявів відкрито опозиційних, не долучався. Але 12 грудня 1977 року сталося непередбачуване. Портфель із чотирма папками-розділами «Права жити» викрали, шість років щоденної напруженої праці в одну мить зникло. Наступні роки, аж до арешту 23 квітня 1979 року, він працював над відтворенням змісту втраченого «Права жити». Скорий Київський міський суд 21 грудня 1979 року звинуватив Ю. Бадзя в антирадянській агітації і пропаганді і визначив йому покарання у вигляді позбавлення свободи на сім років таборів суворого режиму і п’ять років заслання. Свою реакцію на те, що трапилося, він означив словами: «Ми знали, на що йшли і якою буде наша відповідь». Себе ж вважав безневинним і безпідставно покараним.

Сьогодні у нашому розпорядженні є все, написане Юрієм Бадзьо до моменту його ув’язнення, і в цих матеріалах ми можемо знайти відповідь на питання про те, які висловлювання і поступки слідство і суд інкримінували йому, звинувачуючи в антирадянській агітації і пропаганді, тобто зрозуміти, за що «сидів» наш в’язень сумління. У висновках слідства та вироку суду вказується, що покарання призначено за критику національної політики КПРС та суспільного ладу СРСР у трактаті «Право жити». Очевидно, це були аргументи, використані Ю. Бадзьо в критичних зауваженнях щодо марксистської тези про злиття націй за комунізму, яку він вважав антинауковою, реакційною ідеєю, що позбавляла український народ, як і всі неросійські народи СРСР, права на майбутнє, права жити; офіційної історіографічної концепції історії України, антинаукової теорії «єдиної давньоруської народності», яка ставить під сумнів історичну вірогідність українського народу (саме існування українського народу як історичної реальності); пропаганду демократичного соціалізму як соціалістичної соціально-економічної системи, яка передбачає загальносуспільну й кооперативну власність на засоби виробництва та демократичну політичну структуру – аль-

тернативу як антагоністичним буржуазним суспільствам, так і партійному антидемократичному радянському соціалізмові; проповіді свободи преси, слова та об'єднань, принципу багатопартійності, організованого представництва носіїв різних інтересів у системі суспільної влади. Такими є окремі положення, які випливають із змісту наукового доробку «Право жити» і характеризують світоглядні та суспільно-політичні засади автора.

Свобода лукаво моргнула Юрієві 29 січня 1987 року. Його, прибиральника гаражів вантажних автомобілів геологорозвідувальної експедиції в селищі Хандига (Якутія), викликали в міліцію до заступника прокурора з Якутська і повідомили, що є можливість стати вільним, поїхати додому, якщо написати заяву в Президію ВР СРСР про помилування. Наступного дня до нього на роботу навідались з аналогічною пропозицією керівник хандизького відділення КДБ та його колега з Києва, але всі вони почули категоричну відмову політв'язня: «Про це не може бути й мови, бо я вважаю себе невинним». І коли 14 лютого 1987 року газета «Известия» опублікувала замітку «Гуманный акт» про звільнення 140 осіб на підставі поданих до Президії ВР СРСР заяв, серед них не виявилося прізвища нашого українця. Ю. Бадзьо був звільнений лише 30 листопада 1988 року, без заяви про помилування, набувши статусу останнього політв'язня Радянського Союзу. В цих його словах і діях міститься відповідь на питання про те, чому так довго відбував покарання наш в'язень сумління.

Наукова діяльність Юрія Бадзя і пов'язана з нею доля дисидента, шістдесятника мали під собою стійке підгрунтя, складовими частинами якого були особливості фізичного стану, характеру, свідомості, переконань. Він ідентифікував себе як гуманіст, патріот, демократ, соціаліст. Його духовними потребами були – бачити світ упорядкованим за критеріями справедливості і свободи, за що він боровся, перебуваючи у табірній ізоляції з клеймом «особливо небезпечного державного злочинця», на засланні в Якутії, місці традиційного заслання відомих дисидентів-революціонерів, завжди вважав себе присутнім в українському суспільстві, уважно слідкував за ходом перебудови в СРСР та рідній йому Україні.

Після виходу на свободу Ю. Бадзьо як громадсько-політичний діяч, фундатор Демократичної партії України (ДемПУ), опозиційної до Компартії України, перший голова її Проводу, відстоював свої науково обґрунтовані позиції щодо історії української державності та українського етносу в тривалих та безкомпромісних суперечках з фальсифікаторами різних мастей. У розроблених ним її програмних документах зазначалося, що канула у минуле ідеологія, політична та соціально-економічна система «реального соціалізму», яка довела Україну до національної, економічної та екологічної катастрофи. Партія вважає, що порятунок України полягає у відновленні її державної незалежності, побудові демократичного, правового суспільства. Вона ставить за мету досягнення державної незалежності України та побудову в ній демократичного й гуманного суспільства, шлях до якої неможливий без демонтажу самодержавства КПРС, без виходу із СРСР. ДемПУ бореться за створення майбутньої політичної системи на основі принципів свободи людини, рівності, демократії та соборності. Конституційними принципами побудови держави партія вважає: поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову; верховенство права щодо влади; відповідність чинного законодавства нормам міжнародного права; упровадження конституційного суду; розв'язання корінних питань життя народу шляхом плебісциту; свобода друку, інформації, свобода асоціацій, свобода совісті.

Але події вже найближчих років стали розвиватися таким чином, що Ю. Бадзьо добровільно пішов з посади очільника створеної

за його участі партії, а згодом припинив і членство в ній. Відійшовши від невластивої його характеру активної публічної громадсько-політичної діяльності, він повернувся до наукової праці, перерваної три десятки років тому не з власної ініціативи. За таких обставин стали появлятися змістовні, аналітичні, варті на прискіпливу увагу його статті в «Літературній Україні», які були ним тематично згруповані і видані окремими брошурами. У них загартований у протистоянні однопартійній системі та радянській владі досвідчений дисидент та політв'язень дає критичну оцінку тогочасній опозиції, захищаючи діючу «партію влади». Своїми «думками проти течії» автор розглядає проблему взаємин влади і опозиції у широкому історичному контексті. Вони пройняті національно-демократичним патріотизмом і покликані консолідувати націю на шляху української державності в умовах, коли основна частина «демократів» надто захопилася боротьбою «проти», забувши, що настав час будувати, боротися «за». Серед тих, хто сіяв недовіру в українську незалежність, автор побачив як «ліберальних демократів», так і запеклих антикомуністів-патріотів, які вважалися становим хребтом твердої «опозиції».

Для Юрія Бадзьо було очевидним, що у кінці ХХ століття українська держава могла виникнути лише як держава «партократів», «комуністичної номенклатури», бо у цей час українці становили в КПУ понад дві третини її членів, частина з яких вважала себе націонал-комуністами. За подібних обставин вони об'єктивно посідали панівне становище в усіх сферах життя і стали політичною елітою тодішнього суспільства. Такою вона залишатиметься доти, поки в суспільстві не сформується новий соціальний клас – клас вільних підприємців, до якого увійде і «номенклатура». Поза загальнонаціональною і загальнополітичною єдністю українських демократів і патріотів з націонал-комуністичною «номенклатурою» Українська держава не мала перспектив перемогти. Цим наш земляк заявляє про себе як прихильник і прибічник Президента Леоніда Кравчука.

Своє бачення процесів державотворення в незалежній Україні упродовж першого десятиріччя її існування Ю.Бадзьо проголосив 20 травня 2000 року на лекції з приводу вручення йому нагороди Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів. Він вважав, що найперше необхідно віднайти ідею, яка б синтезувала факти, події, реалії життя в його історичному контексті, людської правди. Так народилася його формула – ПРАВО ЖИТИ, яке містить категоричний присуд тоталітарній системі.

Чимало цікавого про ставлення Юрія Бадзя до процесів державотворення в Україні можна довідатись із інтерв'ю з кореспондентом газети «Українська правда» Миколою Славинським. На пряме запитання про його взаємини з тогочасною українською владою він відповів, що знаходиться з нею в стані війни, бо вона, як і попередня, радянська, влада колоніальна, окупаційна. На запитання кореспондента про те, чому його ґрунтовне, воістину бунтарське «Право жити» і досі не зайняло належного місця в духовному світі українства, його автор відповів так: «Книжка має пристойний тираж, її розіслано у вузівські та обласні бібліотеки країни, у зарубіжні славістичні центри… Але Ви маєте рацію. У науковому світі монографію не оцінено належно. Старі кадри сприймають її як критику себе, нові ще не мають інтересу до аналітичного погляду на ту епоху. Та й непрофесійному читачеві мій трактат дається нелегко».

У Юрія Бадзя склався свій, хай і не завжди беззаперечний погляд на суспільні процеси в країні, перспективи її становлення та розвитку, роль і місце окремих особистостей у визначені державних та національних пріоритетів українців на нелегкому шляху до очікуваної кращої долі. Він ще в радянські часи був переконаний у неминучості демократизації радянської системи (заперечував

керівну роль КПРС, проголосив принцип багатопартійності), а в умовах демократії Україна отримує шанс перемогти. Ю. Бадзьо до кінця днів своїх залишався непохитним прихильником соціалізму, але не «реального», а «демократичного», політична система якого ґрунтується на принципі багатопартійності, а економічна – суспільній та кооперативній власності.

І нехай він таким розумним, непохитним і безкорисливим залишиться у нашій пам'яті і увійде в історію людства на віки вічні. Хай посприяє цьому наше літературно-художнє видання «Не зрікаючись любові до України: Життєпис Юрія Бадзя», здійснене Всеукраїнським державним видавництвом «Карпати» за сприяння Закарпатської обласної державної адміністрації у рамках обласної програми підтримки місцевих авторів, популяризації закарпатської книги та сприяння книго розповсюдженню. Його ми адресуємо освітянам для використання в навчально-виховному процесі, захисникам Вітчизни для зміцнення їх морально-вольових можливостей, патріотам України у себе вдома та поза її межами.

Джерела:

1. Бадзьо Юрій. Право жити: Україна в складі СРСР. Людина в системі тоталітарного соціалізму. – К.: Таксон, 1996. – 400 с.
2. Бадзьо Юрій. Маніфест Демократичної партії України. Літературна Україна. – 31 травня 1990.
3. Бадзьо Юрій. Влада – опозиція – держава в Україні сьогодні: Думки проти течії. – К.: Смолоскип, 1994. – 28 с.
4. Бадзьо Юрій. Національна ідея і національне питання. – К: Смолоскип, 2000. – 52 с.
5. Кириченко Світлана. Люди не зі страху. Українська сага: Спогади. – К.: Смолоскип, 2013. – 920 с.
6. Шманько Ілля. Не зрікаючись любові до України: Життєпис Юрія Бадзя. – Ужгород: Карпати, 2021. – 368 с.

ЕКОНОМІКА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

==========

КРЕАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Яна ІГНАТКО

Невід'ємною складовою інноваційного менеджменту є креативний. Він реалізується на передпроєктній та проєктній стадіях інноваційного циклу, завданням яких є формування та відбір нових ідей для їх практичної реалізації в інноваційних проектах.

Успішний креативний менеджмент дає можливість підприємству сформувати позитивний імідж, підвищити конкурентоспроможність, ефективніше використовувати обмежені ресурси, збільшити прибуток [3, с.67].

В даний час креативність у розвинених країнах стає постійною практикою і основним джерелом конкурентної переваги. Практично в будь-якій галузі виробництва перемагає в кінцевому підсумку той, хто володіє творчим потенціалом.

У науковій літературі існує безліч різноманітних підходів до трактування поняття «креативний менеджмент» [2].

Креативний менеджмент – підсистема інноваційного менеджменту, що забезпечує здатність суб'єктів управління висувати та розвивати нові ідеї, які набирають форми наукової або технологічної інформації.

Креативний менеджмент – одна з функцій менеджменту, яка спрямована на забезпечення здатності суб'єктів управління висувати та розвивати нові ідеї, які набирають форми наукової, технологічної інформації та акумулювання нових ідей.

Креативний менеджмент – сукупність сприятливих умов, що створюються керівниками підприємства для творчого розвитку трудового колективу й окремих працівників із метою акумулювання креативних ідей щодо вирішення виробничо-господарських проблем, подолання їх наслідків.

Креативний менеджмент – сукупність цілеспрямованих дій і вчинків керівників підприємства, спрямованих на акумулювання креативних ідей щодо розв'язання виробничо-господарських проблем, подолання їх наслідків тощо, а також сприяння творчому

розвитку трудового колективу й окремих працівників.

Креативний менеджмент – сукупність управлінських відносин між керівниками та підлеглими на предмет встановлення цілей стосовно пошуку креативних ідей, їх виконання, пов'язаних із вирішенням виробничо-господарських проблем, подоланням їх наслідків.

Таким чином, поняття «креативний менеджмент» можна розглядати з різних підходів, зокрема системного, функціонального, ситуаційного, поведінкового, адміністративного тощо. Більшість науковців, зокрема Афонін А.С., Василенко В.О., Вилюнас В.К. та інші зазначають, що креативний менеджмент набуває найбільш прикладного значення за умови його розкриття з позиції системного і функціонального підходів. Системний підхід полягає у розгляді системи управління з двох позицій. Перша репрезентує систему управління як взаємодіючу сукупність керуючої і керованої підсистем управління. Друга – як сукупність взаємопов'язаних підсистем управління, що є конкретними функціями менеджменту [1].

Криза, в якій знаходиться українська економіка потребує невідкладних заходів щодо її реформування і перетворення в сучасну, конкурентоздатну та ефективну. Вирішальне значення при цьому має вибір правильних орієнтирів і цілей для розбудови нової суспільної формації.

Розвиток креативного менеджменту, який став самодостатньою складовою концепції менеджменту, є актуальною проблемою, яку необхідно вирішувати на державному рівні. Першочерговими завданнями держави, при цьому стає[4]:

1. Забезпечення пріоритету розвитку науки, техніки і сучасних технологій.

2. Порятунок «залишків» науково-дослідних інститутів і проблемних лабораторій національної і галузевої академії наук через відновлення у необхідних обсягах державного фінансування.

3. Створення мережі нових, державних науково-дослідних установ, лабораторій, центрів, завданням яких буде пошук джерел ефективної постіндустріальної модернізації країни, наукове забезпечення розвитку високоефективних видів господарської діяльності та конкурентоздатного бізнес-середовища.

4. Створення адекватного інституціонального середовища, яке будевизначати набір можливостей, що принесуть державі найбільшу вигоду.

5. Розвиток, виховання, навчання і заохочення творчих особистостей, навички, знання яких необхідні для інноваційного розвитку країни.

Джерела:

1. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент : навч. посібн. / В.О. Василенко, В.Г. Шматьго. –К. : Вид-во «ЦУЛ», 2005. – 440 с.
2. Калініченко Ю.Б. Креативність як основа менеджменту організації / Ю.Б. Калініченко, Я.І. Смірнова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №4, Т. ІІ. – С. 186-191.
3. Продіус О. І. Креативний менеджмент як запорука сучасного ефективного управління. Економіка: реалії часу. 2012. URL: https://economics.net.ua/files/archive/2012/No3-4/67-72.pdf
4. Соловйов І. О., Шашкова Н. І. Креативний менеджмент як домінантна складова економіки творчості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2020. URL: http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/685

КРЕАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Яна Ігнатко – старший викладач кафедри менеджменту, фінансів та інформаційних технологій

ПРАВОЗНАВСТВО ТА КАНОНІЧНЕ ПРАВО

==========

ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Віктор БЕДЬ,
Олексій ПАЙДА,
Віктор БЕДЬ,
Юліан БЕДЬ

В сучасних умовах функціонування української держави та громадянського суспільства, а також ризиків, пов'язаних із захистом громадян, крізь призму загрози національній безпеці та суверенітету держави, питання захисту прав та свобод громадян набуває першочергового та комплексного характеру.

Унікальність інституту адвокатури визначена Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» як недержавний самоврядний інститут [1, ст. 2], що, згідно Конституції України, сприяє реалізації права на професійну правничу допомогу [2, ст. 59]. Разом із тим, багато питань, пов'язаних з діяльністю даного інституту, залишаються актуальними в контексті як внутрішньореформаційних процесів, так і в контексті міжнародних відносин та взятих на себе державних зобов'язань перед ЄС та світовою спільнотою.Оскільки, поєднання наукової складової та правозастосовної практики дають максимальний теоретико-прикладний аспект, то для з'ясування правових тенденцій розвитку інституту адвокатури крізь призму аналізу чинного законодавства та адвокатської практики використані філософські, загальнонауковіта спеціально наукові методи пізнання правових явищ. Незважаючи на статичність інституту адвокатури, з огляду на її функціональне призначення, вона постійно перебуває під впливом правових змін. Зрозуміло, що правозахисний інститут не може діяти відмінно від інтересів держави та суспільства. Тому, адвокатура потребує постійного вдосконалення в контексті підвищеної уваги суспільства до проблеми захисту

прав та свобод громадян, а також реформаційних процесів, технологічних інновацій, необхідності гармонізації адвокатської діяльності з міжнародно-правовими нормами та стандартами. Не менш важливим аргументом у цьому контексті є план розвитку адвокатури як авторитетної, незалежної, самоврядної та монолітної організації, про що йдеться у Стратегії розвитку НААУ на 2021-2025 [3]. Тому першочергове завдання щодо захисту прав та свобод громадян вимагає від адвокатури та її представників охоплення ряду додаткових функціональних, організаційних, технічних та інших аспектів: удосконалення процедури професійної підготовки, покращення доступу громадян до безоплатної правової допомоги, інформування українського суспільства про власну діяльність, участі у конституційно-правових реформах тощо. Як бачимо, адвокатура є абсолютно наближеною до всіх державотворчих процесів, адже вона є невід'ємною частиною державного механізму захисту прав та свобод громадян, і це ніяк не може суперечити інтересам та завданням держави. Проблематику досліджуваного питання вбачаємо у наступному. Стан функціонування та розвитку інституту адвокатури є прямим показником значущості проблем захисту прав та свобод громадян, що балансує на межі з державними інтересами, Тому, першочерговим завданням у діяльності даного інституту є збереження принципу «незалежності/самоврядності», непідконтрольності та самостійності, незаангажованості, прийняття рішень виключно на підставі законодавства без впливу сторонніх суб'єктів з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ризиків і перспектив професії. Іноді адвокатура у своїх технологічних процесах навіть випереджає державу. Зокрема, це стосується аспектів діджиталізації, а саме Єдиний реєстр адвокатів в Україні, де є можливість створювати онлайн-кабінет на сайті єдиної професійної організації НААУ, онлайн платформа підвищення кваліфікації; суміжна з діяльністю адвоката Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система та інші продукти «електронного правосуддя» та «електронного врядування», без яких вже неможливо уявити сучасний світ. Такі інноваційні досягнення використовуються з метою подолання корупційних ризиків, спрощення бюрократичних процедур, гарантування громадянам професійної правової допомоги та підвищення ефективності захисту. Таким чином адвокатура не лише демонструє свій високий технологічний рівень, а й набуває та передає власний практичний досвід. Актуальним залишається питання адвокатської монополії. 14 січня 2020 року Верховна Рада України попередньо схвалила законопроект про скасування адвокатської монополії [8]. Станом на 3 липня 2021 року в Єдиному реєстрі адвокатів зареєстровано 60 948 осіб. В деякій мірі й адвокатська монополія сприяла тому, що велика кількість правників змушені були отримувати свідоцтва на заняття адвокатською діяльністю. З іншої сторони, існування монополії адвокатської діяльності дозволяє усунути від надання правових послуг осіб, які не володіють необхідним професіоналізмом і навичками. В рамках дослідження «Судовий індекс», проведеного Європейською Бізнес Асоціацією у партнерстві з юридичною фірмою GOLAW, досліджувалося ставлення бізнесу до так званої «монополії адвокатури». 39% респондентів заявили, що інтереси учасників справи мають представляти адвокати або сторони безпосередньо, 24% – лише адвокати маютьпредставляти інтереси сторін. Отже, дане питання має складний та дискусійних характер, тому важко підводити як теоретичні так і практичні підсумки, тим більше, що при будь-якому подальшому розвитку подій висновки зможемо робити лише у перспективі.

Отже, внаслідок проведеного аналізу чинного законодавства та адвокатської практики, резюмуючи правові тенденції розвитку

адвокатури в Україні, робимо наступні висновки та пропозиції:

1. Пропонуємо у розділі 1 (Загальна частина) Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні пункт, що визначає перелік нормативних актів, які містять правові засади державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, доповнити Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

2. Зважаючи на успіхи адвокатури в процесах діджиталізації, вважати всі практичні кроки, як ефективний напрямок руху до демонстрації прозорої, відкритої та ефективної роботи адвокатури.

3. До вирішення питання «адвокатської монополії» залучити представників обох сторін, як з боку адвокатури, так і з боку громадськості, для прийняття обґрунтованого рішення в інтересах громадян України.

4. Інститут адвокатури має діяти на досягнення результатів, визначених у Національній стратегії захисту прав людини [9], а саме: забезпечення прав і свобод людини, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом.

5. Конституційно правовий статус адвокатури носить комплексний характер в контексті функціональних повноважень, що дає їй змогу активно забезпечувати права не тільки кожної особи, але й усього громадянського суспільства, ефективно реалізувати правозахисну функцію держави, забезпечуючи належну взаємодію у діяльності органів державної влади та громадянського суспільства.

В контексті подальших рекомендацій щодо досліджуваного питання, хочемо відзначити багатоаспектність діяльності адвокатури, що характеризує її як один з небагатьох інститутів, що немає меж його наукового та прикладного пізнання. Адже, тенденції розвитку адвокатури не зводяться до суто правових характеристик, а розширюються також моральними, етичними, професійними, самоврядними, патріотичними якостями її основних суб'єктів.

Сучасні глобалізаційні процеси призводять і до змін у правовому житті держави та суспільства. Розвиток інституту адвокатури залежатиме від того, наскільки національна правова система буде «лояльною» та «гнучкою» до трансформаційних процесів поряд із збереженням сталих принципів, ставлячи за мету прагнення українського народу до збереження України суверенною та незалежною та закріплення її демократичною, соціальною, правовою (європейською) державою.

Джерела:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 16.07.2021, підстава – 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 20.10.2021).
2. Конституція України: від 01.01.2020 р. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-xv (дата звернення: 20.10.2021).
3. Нова Стратегія НААУ передбачає зміни доступу до професії та спрощення дисциплінарних процедур. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/204816_zmni-dostupu-do-profes-ta-sproshchennya-distsiplnarnikh-protsedur-nova-strategya-naau (дата звернення: 20.10.2021).

4. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування депутатської монополії): Постанова ВРУ від 14.01.2020 р. № 434-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434-IX#Text (дата звернення: 20.10.2021).
5. Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 затверджено нову редакцію Національної стратегії у сфері прав людини. *Міністерство юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukazom-prezidenta-ukraini-vid-24-bereznya-2021-roku-1192021-zatverdjeno-novu-redaktsiyu-natsionalnoi-strategii-u-sferi-prav-lyudini (дата звернення: 20.10.2021).

ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Віктор Бедь доктор богословських наук, доктор юридичних наук, професор, ректор Карпатського університету імені Августина Волошина (Україна м. Ужгород).

Олексій Пайда, доктор юридичних наук, професор, Карпатський університет імені Августина Волошина (Україна, м. Ужгород)**.**

Віктор Бедь доктор філософії в галузі права, доктор філософії в галузі богослов'я, доцент, Карпатський університет імені Августина Волошина (Україна, м. Ужгород).

Юліан Бедь доктор філософії в галузі права, доктор філософії в галузі богослов'я доцент, Карпатський університет імені Августина Волошина (Україна, м. Ужгород).

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Максим ВОЛОШЕНЮК

Формування дійсно правової та демократичної держави неможливо без повного забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Права і свободи є великим досягненням у системі цінностей людини та важливим правовим інститутом сучасного суспільства.

Сьогодення дає зрозуміти, що питання захисту та реалізації прав і свобод людини гостро постає під час розбудови європейської, соціальної та демократичної держави. У процесі оцінки розвитку будь-якої країни та суспільства, критерій забезпечення прав людини є одним із важливіших.

Норми сучасного міжнародного права дуже сильно впливають на національне законодавство. Слід зазначити, що інтеграція України в європейське товариство неможлива без приведення відповідно до міжнародних стандартів прав людини та громадянина, які закріплені в національному законодавстві, а також забезпечення їх ефективним захистом.

Права людини – це права, які має кожна людина, незалежно від статті, національності, раси, релігії, мови або якогось іншого статусу. Права людини включають право на життя, свободу, працю, освіту, вільність поглядів та багато інших.

Права і свободи людини відображають ідеали гуманізму, рівноправності, справедливості, толерантності. Реалізація прав і свобод людини та громадянина відіграє важливу роль для розвитку сучасного суспільства, розбудови правової держави з високими загальнолюдськими цінностями.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що проблема прав людини на сьогодення є найважливішим питанням як зовнішньої, так і внутрішньої політики багатьох держав світу. Адже, саме рівень гарантованості та захищеності прав і свобод людини та громадянина є важливим фактором, за яким можна оцінювати рівень правового, демократичного розвитку абияких держав і взагалі суспільства. Крім того, відсутність серед науковців єдиного розуміння правової природи міжнародних стандартів прав і свобод людини призвело до виникнення різноманітних пояснень самого поняття, що може негативно вплинути на якість наукових досліджень.

Дослідженням такої правової категорії, як міжнародно-правові стандарти прав людини і громадянина займалися багато науковців, серед яких: Автономов О.С., Аксенов А.Б., Баймуратов М.О., Верланов С.О., Голубок С.А., Грищук О., Касараба Ю.Я., Копетюк М. М., Марченко В.М., Наливайко Л.Р., Оганесян С.М., Орзіх М.П., Потапенко В.П., Рожкова Н. О., Спесівов Н.В. та інші.

В наукових публікаціях, нормативно-правових документах часто зустрічається поняття «міжнародні стандарти», проте й досі відсутнє єдине розуміння даної категорії. Тому слід розглянути різні наукові визначення та на їх основі сформувати узагальнене поняття міжнародно-правових стандартів.

Ю. Касараба визначає міжнародно-правові стандарти як закріплені в міжнародних актах певні норми, еталони, показники, до досягнення, дотримання та захисту яких зобов'язується держава [1, с.10]. О. Автономов звертає увагу, що під поняттям міжнародних стандартів прав людини та громадянина розуміються принципи міжнародного права, фундаментальні правові засади, якими керуються при реалізації, тлумачення, а також формулюванні норм права [2, с.4].

Н. Спесівов розглядає міжнародні стандарти як закріплені в загальновизнаних актах по-

ложення, в яких встановлені основні права та свободи, а також обов'язки осіб, що знаходяться під юрисдикцією держав мирового товариства [3, с.265]. С. М. Оганесян визначає стандарти в якості норм сучасного міжнародного права, що передбачають такі загальнодемократичні вимоги і обов'язки держав, які останні повинні втілити і конкретизувати в своїх системах із врахуванням особливостей національного розвитку, суспільного устрою, а також інших важливих факторів [4, с.18]. Інший вчений, А.М. Склизков вважає, що міжнародно-правові стандарти є єдиними мінімальними вимогами та нормами до правового регулювання суспільних відносин [5, с. 14].

С. О. Голубок у своїй науковій праці, виражає подив тому, що в право введено окреме поняття «міжнародно-правові стандарти», тоді як можливо легко обходитись вже розробленим та відомим поняттям норми міжнародного права. Він зазначає, що в такому випадку під «міжнародно-правовими стандартами» мова йде про сукупність міжнародних норм, які відносяться до окремо визначеного правового інституту [6, с. 12].

Л.Р. Наливайко вказує, що точка зору багатьох вчених збігається у вказівках на системний характер міжнародно-правових стандартів, а також їх великий вплив на систему захисту та забезпечення прав людини і громадянина в сфері права, а також пріоритетності міжнародних стандартів над внутрішнім законодавством країн. Він зазначає, що система міжнародних стандартів створена, аби права та свободи людини постали вище національним суверенітетом держав. Міжнародно-правові стандарти є тим правовим орієнтиром, на який мають орієнтуватися як світова спільнота, так і окремо взята держава [7, с. 16].

Формулювання поняття «міжнародно-правового стандарту прав людини» ускладнюється його відсутністю в міжнародно-правових документах, проте посилання на міжнародні стандарти містяться в багатьох міжнародних документах та посібниках. Наприклад, практичний посібник від Управління Верховного комісара ООН з прав людини для громадянського суспільства зазначає, що поряд із заходами щодо забезпечення миру і безпеки та діяльністю по здійсненню розвитку в усьому світі, завдання заохочення і захисту всіх прав людини для всіх людей є одним з трьох стовпів ООН, це також закріплено в Статуті ООН і міжнародних стандартах в області прав людини [8, с. 5].

Під час 34-ої сесії Ради ООН по правам людини, Генеральний секретар ООН відмітив, що: «Порядок денний 2030 повинен здійснюватися таким чином, щоб це узгоджувалося з зобов'язаннями держав за міжнародним правом. Отже, при його здійсненні потрібно дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини...» [9].

Сутність терміна «міжнародного стандарту», в деякій мірі, розкривають Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Пунктом 2.3. цього міжнародного акту визначено, що: «Мінімальні стандартні правила спеціально сформульовані таким чином, щоб вони могли застосовуватися в рамках різних правових систем і в той же час встановлювати деякі мінімальні стандарти в поводженні з неповнолітніми правопорушниками при будь-якому існуючому визначенні неповнолітнього і при будь-якій системі поводження з неповнолітнім правопорушником» [10]. Виходячи з цього, «міжнародно-правовому стандарту» характерні така ознака, як універсальний характер.

У Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями зазначається: «Правила... призначені лише для того, щоб на основі загальновизнаних досягнень сучасної думки і з урахуванням найзадовільніших у наш час систем викласти те, що звичайно вважається правильним з принципового і практичного поглядів у галузі поводження з в'язнями та в управлінні установами..., відбивають ті мінімальні умови, котрі Організація Об'єднаних Націй

вважає прийнятними» [11]. Тому, можна вказати, що «міжнародному стандарту» властиві відображення мінімально прийнятних умов, а також загальновизнаний характер.

Розглянувши підходи вчених до розуміння поняття «міжнародно-правового стандарту» та проаналізував міжнародні нормативно-правові акти можливо сформувати наступне визначення: міжнародно-правовий стандарт – це сукупність міжнародних правил і норм, що мають універсальний та загальновизнаний характер, відображають мінімальні прийнятні умови в сфері прав людини та громадянина, яких мають дотримуватися держави під час законодавчої та внутрішньодержавної діяльності.

Джерела:

1. Касараба Ю. Я. Адміністративно-правове забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів у діяльність органів міліції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 18 с.
2. Автономов А. С. Автореферат учебного пособия «Ювенальная юстиция». *Вопросы ювенальной юстиции*. 2009. № 4. С. 3-6.
3. Спесивов Н. В. Сущность международных стандартов прав человека. *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2015. № 1. С. 265-267.
4. Оганесян С. М. Понятие международных стандартов прав человека. *Международное публичное и частное право*. 2008. № 2. С. 18-22.
2. Склизков А. Н. Принцип непосредственности уголовного судопроизводства: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Владивосток, 2007. 22 с.
3. Голубок С. А. Право на свободные выборы: правовые позиции Европейского суда по правам человека и формирование международно-правовых стандартов Содружества Независимых Государств: дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. Санкт-Петербург, 2010. 176 с.
4. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
5. Управление Верховного комиссара ООН по правам человека. Пространство для деятельности гражданського общества и система прав человека ООН. URL : https://www.ohchr.org/Documents/AboutUs/CivilSociety/CS_space_UNHRSystem_Guide_ru.pdf.
6. Ежегодный доклад Верховного комиссара Организации Объединенных Наций. URL https://lexed.ru/obrazovatelnoe-pravo/pravo-na-obrazovanie/detail.php?ELEMENT_ID=6359.
7. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. URL : https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.
8. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Максим Волошенюк здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДІВ

Марія КОЛЕНІКОВА

Процес реформації державних інституцій, удосконалення державного апарату, розширення його спеціалізації та функцій є складним, багатоетапним процесом, який вимагає правильної постановки та вирішення багатьох різноаспектних питань. Це положення стосується і процесів створення судоустрою України, що одночасно сприяло появі низки проблем правозастосування, у тому числі і при визначенні та реалізації адміністративно-правового статусу суддів.

Суддя – це посадова особа, наділена повноваженнями судової влади, що входить до складу суду і здійснює правосуддя. Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суддею називається особа, яка в конституційному порядку наділено повноваженнями здійснювати правосуддя, є носієм судової влади і виконує свої обов'язки на професійній основі.

Всі судді в Україні мають єдиним статусом незалежно від того, в складі якого суду вони здійснюють свої повноваження і яка ланка судової системи вони представляють. Між собою вони різняться лише компетенцією, тобто юрисдикційними повноваженнями з певних предметів ведення. Різниця за обсягом компетенції і виду юрисдикції не порушує загального принципу єдиного статусу. Кожен суддя – повноправний носій судової влади в межах наданих йому повноваження, при виконанні своїх обов'язків рішення приймає самостійно, підкоряючись тільки Конституції і закону

Єдність статусу означає рівність всіх суддів всередині суддівського співтовариства. В рівній мірі на них можуть застосовуватися заходи державного захисту, гарантії незалежності та неприпустимість втручання в їх діяльність, матеріальне забезпечення і соціальний захист. Присвоєння судді кваліфікаційного класу в залежності від займаної посади і стажу роботи не означає зміни його статусу щодо інших суддів як носіїв судової влади.

Характеристика статусу суддів, які здійснюють адміністративне правосуддя, повинна виходити з цього встановленого законом принципового правила про єдність статусу для всіх суддів в Україні незалежно від того, в якому суді вони працюють.

Єдність статусу суддів України забезпечується:

- незалежністю, самостійністю суддів і неприпустимістю втручання в їх діяльність;
- недоторканністю суддів;
- заходами правового і соціального захисту суддів;
- деполітизуванням суддів.

Єдність статусу суддів не означає абсолютної тотожності їх правового положення. Якщо розуміти єдність статусу суддів як тотожність, однаковість їх правового положення, то слід визнати, що в логічному плані формула «Всі судді в Україні мають єдиним статусом і різняться між собою тільки повноваженнями і компетенцією». При такому підході визнання відмінностей у повноваженнях і компетенції суддів, а також особливостей правового становища окремих категорій суддів не узгоджується з твердженням про єдність їх правового статусу.

Єдність статусу суддів як принцип, покликаний забезпечити єдність судової системи України, не виключає відмінностей у правовому становищі суддів окремих категорій, оскільки у них свої сфери діяльності і своє коло юрисдикційних повноважень. Так, не може бути повної тотожності в статусі суддів Конституційного Суду і Верховного Суду, військового та загальногромадянського судів та ін. Такі відмінності можливі, як-

що вони встановлюються законом, а не є примхою будь-якої посадової особи.

Єдність суддівського статусу – це не тотожність статусів суддів різних категорій. Воно характеризує стійку спільність базових принципів, що визначають правове становище судді, що поширюються на всіх суддів і передбачають рівність вихідних засад їх статусу.

Вислів «Всі судді в Україні наділені єдиним статусом і різняться між собою тільки повноваженнями і компетенцією» передбачає, що всі судді незалежно від того, є вони суддями Верховного Суду, районного або спеціалізованих судів:

- здійснюють правосуддя від імені української держави;

- виконують свої обов'язки на постійній основі;

- є носіями судової влади;

- при здійсненні судової влади в різних формах судочинства мають незалежністю, недоторканністю і необхідним обсягом повноважень, відповідних місцю судді в судовій системі.

- суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні.

- судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня.

– суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки.

- суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку.

- суддя повинен додержуватися присяги.

Суддя зобов'язаний:

1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

4) виявляти повагу до учасників процесу та інше.

Таким чином, єдність правового статусу суддів не виключає можливість наділення їх різним обсягом повноважень і різної компетенцією в залежності від виду судової ланки і конкретного суду в судовій системі, тобто наявністю деяких відмінностей в правовому становищі суддів різних видів судів (наприклад, суддів судів загальної юрисдикції, суддів військового суду, суддів арбітражних судів). При цьому спеціалізація судді в рамках будь-якого виду юрисдикції (наприклад, цивільної, адміністративної або кримінальної) в загальному, арбітражному або військовому суді жодним чином не впливає на його правовий статус.

Статусні права суддів висловлюють їх особливе правове становище в державі як безпосередніх носіїв судової влади. До кола цих прав, зокрема, входять: право на особисту і майнову недоторканність, право на незмінюваність, право на відставку, право на соціальний і правовий захист, право на пільги по житлово-комунальному, транспортному та інших видів обслуговування, право на відпочинок, право на вільний вибір додаткової педагогічної, наукової та іншої оплачуваної творчої діяльності, право на навчання і підвищення кваліфікації, інші права, передбачені чинним законодавством.

У число статусних прав судді входять не тільки його особливі соціальні права як носія судової влади, а й широке коло громадянських прав, використання яких зумовлене особливостями його правового становища. Справа в тому, що специфіка судової діяль-

ності та статусу судді передбачає наявність у нього високого рівня професіоналізму і особливих морально-етичних якостей.

Отже, на основі вище викладеного матеріалу, адміністративно-правовий статус суддів – це сукупність встановлених та закріплених законами та іншими нормативно-правовими актами прав, свобод, обов'язків, що гарантують участь суддів, прокурорів, адвокатів та нотаріусів в управлінні державними справами й задоволення публічних та особистих інтересів через діяльність державної влади й органів місцевого самоврядування.

Джерела:

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19 (дата звернення: 06.11.2021).
2. Орловська І.Г. Адміністративно-правовий статус суддів, прокурорів, адвокатів і нотаріусів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2013. С. 210.
3. Мєняйлов А. Проблемні аспекти визначення адміністративно-правового статусу судді Вищого антикорупційного суду України. *Знання, освіта, право, менеджмент.* 2020 № 3 (31), с. 295.
4. Суддя. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення: 06.11.2021).

АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДІВ

Марія Коленікова здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

НООСФЕРНИЙ ГЕНІЙ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПОЗА ЧАСОМ І ПРОСТОРОМ

==========

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ НООСФЕРНОГО ВЕЛЕТА ДУХУ І СЛОВА Г.С.СКОВОРОДИ ЩОДО ВЧЕННЯ ПРО ТРИ СВІТИ І ДВІ НАТУРИ, ВИЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-СВІТОГЛЯДНОГО ОСЕРДЯ СКОВОРОДИНСТВА

Майя АРТЬОМОВА

«Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе вернутись назад, або напевно мусить здійснитися сподіване».

Григорій Сковорода

У публікації розкрито філософську концепцію ноосферного Велета духу і слова Г.С. Сковороди у контексті вчення про три світи і дві натури, визначення морально-світоглядного осердя Сковородинства. Сформульовано основоположні принципи Сковородинної вільної системи філософії життєвої мудрості, «сродної праці». Систематизовано джерельну складову духовно-інтелектуального простору творів Григорія Сковороди з поділом її на чотири цикли, визначенням структури корпусу його творів.

***Ключові слова**. Григорій Савович Сковорода, Сковородинство, Сковородинна вільна система філософії життєвої мудрості, вчення про «три світи» і «дві натури», антропоцентризм, гносеологія.*

Дотик до Вічності через постать ноосферного генія України й світу, філософа-мудреця, просвітителя-гуманіста, мислителя-енциклопедиста, педагога, поета, драматурга, культурно-освітнього подвижника, композитора, музиканта, співця, перекладача, духовного практика у переддень 300-ліття від народження ***Григорія Савовича Сковороди*** (1722–1794 рр.) вимагає від нас осмислено осягнути визначену ним цілісну культурософську систему його життєвої мудрості, що стала сучасною стратегією Сковородинства як культурно-соціального саморозвитку людської особистості, народу, людства у цілому. Звідси, ***дієвою функцією філософії мудрості*** Григорія Сковороди є філософія культури, а ***культурософії*** – «дати життя нашому духові» [1].

Домінантою є концепція «внутрішньої» людини як основи філософської думки мандрівного Г.Сковороди, складовою якої є питання про людину та її сутність в аспекті теорії ***«двох натур»,*** згідно з якою усе суще складається з матеріального та ідеального, тілесного та духовного, а методологічною основою є концепція ***трьох світів*** (*світ символів* – Біблія, міфологія); *макрокосма* (всесвіт); *мікрокосма* (людина). Відтак, Г.Сковорода вбачав справжню людину не поза нею, а у її внутрішньому світі. Людська сутність – у словах, діях та серці.

Внесок митця у суспільну й філософську думку та літературу можна зрозуміти, зважив-ши перш за усе на його козацький родовід (від батька Савки Івановича – чорнуського роду козаків-характерників (ясновидців, цілителів, духовних провідників-наставників); від матері Палажки (Пелагеї) Степанівни – переяславського козацького роду Шангереїв з черкеських, тюрських, українських коренів) як вільних людей, що у період посиленого закріпачення селянства не перебували у кріпацькій залежності ні від панів, ні від монастирів, ні можновладців. Це стало основою Сковородиного вільнолюбства [2].

Важливо також зазначити, що становлення величі і безсмертя Григорія Савовича відбувається у глуху пору національного гніту, жорстоких утисків українського народу самодержавною Росією, руйнування та ліквідація українських державних інститутів, у т.ч. й запорізького козацтва. Тому Григорій Сковорода обирає свій шлях боротьби й захисту співвітчизників, проголосивши: «А мій жребій із голяками».

Ще одна особливість великого працелюба, допитливого, осмислено талановитого пошукувача істини, стала здобута ним у той час високоякісна освіта – від початкової у Чорнуській школі Лубенського полку, що нині на Полтавщині, до здобуття за декількома спробами універсальної освіти у Києво-Могилянській академії – провідному навчальному закладі Східної Європи, а також спілкування з вченими, спостереженням за життям людей в Словаччині, Угорщині, Польщі, Австрії під час посольської місії 1745 – 1750 рр. у складі «Токайської комісії з заготівлі вин до царського двору» під керівництвом генерал-майора Федора Степановича Вишневського. За 5 років Г.Сковорода, володіючи багатьма мовами, побував у Токаї, Пресбурзі, Буді, Пешті, Шарошпатаку, Офені, Братиславі, Відні, де мав можливість ознайомитися зі здобутками західноєвропейської культури, студіювати окремі філософські праці з «чужою мудрістю», дискутувати із вченими. Існують припущення, що Сковорода побував в Італії й Німеччині [3, с. 3 – 76].

Життєтворчим є життєвий шлях та процес становлення і формування Григорія Сковороди як філософа, літератора та педагога: від співака придворної капели в Санкт-Петербурзі та Москві, до викладача поетики у Переяславській семінарії, домашнього вчителя сина багатого поміщика С.Томари в селі Ковраях Переяславського полку (нині Золотоніського району Черкаської області), викладача синтаксими, грецької мови та етики в Харківському колегіумі.

Останні понад 25 із 72 прожитих років життя Г.Сковорода провів самітником-пілігримом у мандрах переважно на Слобожанській Україні, що давало письменнику-мислителю багатий матеріал для своєрідної філософської творчості, а для українців він стає культовою фігурою. При цьому шлях майже в 50 років був тільки підготовкою до цієї мандрівки в образі старця – бродячого філософа-наставника [4]. У цих подорожах мандрівний філософ ніколи не розлучався із Біблією, сопілкою та флейтою, а своїми творами стверджував: «Учив, як жив, а жив, як навчав – найкраща риса педагога» [5]. І саме ця філософська мандрованість є головною ознакою для «найвидатнішого» українського мислителя [6].

Усе це разом дає підставу стверджувати, що Г.Сковорода постає перед нами як цілісна особистість мудреця, яка уособлює себе головним чином своїм життям, у якому слово ніколи не розходилося з ділом, а його вчення було в повній згоді з його життям. Головним сенсом людського існування Григорій Сковорода вважав самопізнання. Звідси, ***головна проблема філософії – це проблема людини***. Тому філософія Г.Сковороди «практична», оскільки він цікавився, насамперед, моральною проблематикою, живучи серед свого народу. За проникливою характеристикою Михайла Ковалинського (найближчого друга, учня і першого бібліографа мандрівного філософа) «ділився останнім з убогими, мав набожність без марновірства, вченість без величання, поводження без лестощів» [7].

Відтак, як писав український науковець-енциклопедист, культуролог-славіст, філософ Дмитро Чижевський, Сковорода – це «останній представник українського духовного бароко, з другого боку, він – український «передромантик»: але бароко та романтика – саме ті періоди духовної історії, що наклали на український дух найсильніший відбиток. Отож, Сковорода стоїть у центрі української духовної історії…» [8, с. 24].

Висловлюючись звичними сьогодні словами, Г.С. Сковорода вбачав основне завдання філософії в побудові філософської антропології, а філософську онтологію, що її розвивали послідовники провідного німецького філософа, логіка, математика, мовознавця, дипломата, автора прообразу сучасних формальних систем Готфріда Вільгельма Лейбніца, не вважав шляхом до розв'язання проблем людини. Можна вважати, що ця філософія мала оригінальний характер. «Це – не книжна, запозичена філософія, а філософське відображення тих непростих процесів, що відбувалися на українських землях у другій половині XVIII ст.», – стверджує доктор філософських наук, професор Національного університету «Острозька академія», письменник, публіцист Петро Кралюк [9]. Вона виражалася при допомозі певного філософського інструментарію, із якими мислитель познайомився, здобуваючи освіту та займаючись самоосвітою. У своїх філософських рефлексіях Г. Сковорода спробував поєднати християнський неоплатонізм, для якого притаманні були виражені містичні моменти, із «приземленим» епікурейством. Це дає підстави вважати його передвісником нової епохи – епохи українського романтизму. Антропоцентризм філософії Г.Сковороди творить цілком нове бачення сутності людини.

Григорій Сковорода усвідомлює філософію як практичну систему життєвої орієнтації. На його думку, життя слід творити як філософський трактат. І він сам реалізує цей експеримент – будує власне життя на засадах, осяяних правдою істини. Правильне життя можна побудувати тільки на правильних знаннях, на правильній філософії.

Своє завдання український першорозум Григорій Сковорода вбачає в тому, щоб донести до простих людей істинні уявлення про світ, про людину, її щастя і шляхи його досягнення. Його широкомасштабна і полі-

функціональна діяльність, ціннісно-смисловий універсум дають підстави за твердженням координаторки просвітницького руху сковородинців, докторки педагогічних наук, професорки, академкині чотирьох міжнародних академій Галини Сагач, визначити унікальну харизму Велета Духу і слова в раціональних та ірраціональних вимірах його космічної свідомості та християнського Одкровення, безкорисливого служіння Істині, Добру, Красі на засадах християнської етики – Віри, Надії, Любові, Софійності [10].

Невичерпним джерелом духовно-інтелектуальної простору сьогодення стали твори Григорія Сковороди, написані в художній формі: у вигляді віршів, діалогів, байок. Філософські трактати Г. Сковороди можна поділити на ***чотири цикли*** [11].

Перший цикл творів (1767 – 1772 рр.) відкриває праця «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе». Сюди належить твір «Симфонія, звана книга Асхань про пізнання самого себе», діалог «Розмова, звана двоє, про те, що блаженним бути легко». У цьому циклі, виходячи з теорії двох натур будь-якого буття, Г.Сковорода стверджує, що людина невід'ємна від зовнішнього світу, від природи, вона має спільні з нею засади існування і тому через пізнання своєї родової натури осягає і принципи людяності, і закони природи.

Другий філософський цикл (1772 – 1774 рр.) об'єднаний загальним підзаголовком «Дружня розмова про душевний світ». До нього входять «Діалог, чи розмова про древній світ», «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті», «Кільце. Розмови, звана алфавіт, чи буквар світу». У цьому циклі Г.Сковорода розробляє свою філософську антропологію: вчення про людину, людське щастя і загальні засади моральності. Цими засадами, на його думку, є принципи наслідування природи, принцип спорідненій («сродної») праці, найповнішого розкриття здібностей людей чи їхньої нерівної рівності.

До третього циклу (1775–1780 рр.) належать «Ікона Алківіадська», «Дружина Лотова». У цих творах Г. Сковорода аналізує символічний світ, який створює особливу сферу культурного буття, а також обґрунтовує вчення про загальний ідеал життя.

У четвертому циклі (1783–1784 рр.) – «Сварка архістратиги Михайла з Сатаною про те, чи легко бути благим», «Про Біса з Варсавою» – йдеться про те, з чим повинна боротися справжня людина, що слід перемогти і від чого слід звільнитися.

При цьому, Г. Сковорода за життя не надрукував жодного твору. Свої ж філософські трактати і діалоги писав химерною сумішшю церковнослов'янської, українською та російською мов, байки – руською книжною, пісні – українською мовами, а окремі твори – навіть латиною [12]. Загалом, наш найвидатніший (і найосвіченіший) філософ XVIII ст. писав літературною мовою, що спиралася на староукраїнську книжну традицію кінця XVI – першої половини XVIII століть і, водночас, була втіленням авторських уподобань у виборі мовних варіантів з орієнтацією на церковнослов'янську мову (передусім у філософській прозі).

Повна академічна збірка творів Григорія Сковороди українською мовою , а також бібліографічна інформація щодо найрізноманітніших питань, пов'язаних з життям і діяльністю Велета Духу і слова, знаходимо у фундаментальному посібнику доктора філологічних наук, професора, літературознавця Леоніда Ушлакова «Григорій Сковорода: семінарій», що виконує роль своєрідного навігатора у «морі» наукової літератури [13]. Дослідник визначив ***структуру корпусу творів Г.Сковороди*** [14]**.** Під мовним оглядом він поділяється на <u>три частини:</u>

1) тексти, писані книжною українською або церковнослов'янською мовою (88,4 %);

2) латиномовні тексти (11 %);

3) тексти, написані грецькою (0,6 %). Книжною українською мовою Сковорода

написав усі свої діалоги, трактати, притчі, прозові байки, майже всі переклади, 69,3% корпусу поезій, 48,3 % листів. Тим часом латинською мовою ним створено понад половину (51,3 %) листів та 30,6 % поезій. Грецькою мовою він написав один короткий лист до Ковалинського та пару епіграм. Оригінальні тексти в складі корпусу творів Сковороди становлять 92,6 %, а переклади 6,9 % (0,5 % припадає на філологічні нотатки – «Excerpta philologica».

Своєю чергою оригінальні тексти Л.В. Ушлаков умовно поділяє на власне авторський текст (85,5 %) та цитати (14,5 %). При цьому співвідношення оригінального тексту й цитат у різних творах Г. Сковороди істотно варіює. Це залежить від жанру твору, від його проблематики, часу написання та мови. Під жанровим оглядом корпус оригінальних творів Григорія Сковороди постає таким: 55 % припадає тут на філософські діалоги, 19,7 % – на листи, 7,5 % – на трактати, 6 % – на різноманітні віршовані жанри, здебільшого на набожну лірику, 4 % – на притчі, 3,2 % – на прозові байки, 4,6 % – на все інше. Основну ж частину корпусу творів Сковороди, а власне 94 %, обіймають прозові тексти.

Рішучий поворот, який у розумінні філософії й теології здійснив Г.Сковорода, полягає у відмові від традиційних претензій філософів на створення загальної картини світу, а зосередженні філософської думки навколо питання, як людині прожити у світі, що таке щастя і чи може його досягти кожен. При цьому, його не цікавлять «Копернікові сфери» і тому подібні речі. Звідси, для характеристики світу Г.Сковорода вживає латиномовний термін натура (природа). У «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» один з персонажів ставить питання, чому люди бояться називати Бога натурою? [15]. Термін натура мав поширення як у середньовічній латинській, так і в новочасній філософії. У творі «Вхідні двері до християнської доброчесності» є такі міркування Г.Сковороди: «Увесь світ складається з двох натур: одна – видима; друга – невидима. Видима натура називається творінням, а невидима – Бог. Ця невидима натура, або Бог, все творене пронизує і утримує; всюди завжди був, є і буде. Наприклад, тіло людське видно, а пронизуючий і утримуючий його розум не видно» [16, с. 115]. Він стверджує, що Бог є не що інше, як «вічна глава і таємний закон у тварях».

Це *перший основоположний принцип філософської системи Сковороди*, спираючись на який можна стверджувати, що філософська позиція мислителя – об'єктивний ідеалізм.

Поняттям, протилежним за своїм змістом, до прийняття Бог, у творах Сковороди виступає видима натура, або тварь. Терміном «тварь» філософ позначав світ речей, все матеріальне. Матерію Сковорода називав «видимостью, внешностью, наружностью», бо світ речей, на його думку, залежить від невидимості. Оскільки видимість минуща, вона може бути істинною, бо істинне, за Сковородою, тільки те, що вічне. Викладаючи свою концепцію двох натур і наголошуючи про їх єдність, Г.Сковорода, хоч і визнавав невидиму натуру більш важливою, однак неодноразово підкреслював її тісний зв'язок з натурою видимою. Вони розглядаються філософом у співвідношенні між сутністю і явищем, формою і матерією: сутність – невидима, явище – видиме. У той же час, у Г.Сковороди майже не проглядається ідея ієрархічності будови світу: давалася взнаки українська ментальність, яка характеризується як егалітаризм (фр. égalitarisme урівнювання від égalité – рівність) і демократизм, що межують з анархізмом.

Видимий світ чи видима натура складається з численних малих світів, серед яких Г. Сковорода виділяє мікрокосм (людину) і символічний світ (Біблію). Деякі дослідники схильні вважати, що у даному випадку маємо вчення про ***три світи***: великий світ (ма-

крокосм), малий та символічний. Тобто своєрідно визначальною є концепція трьох світів Григорія Сковороди, який стверджує, що це:

1) великий або макрокосмос («Обительний мир», Всесвіт);

2) малий або мікрокосмос (людина);

3) символічний (біблія, міфологія, тощо).

Однак мислитель не завжди дотримувався термінологічної чіткості, іноді вдаючись до образності і оригінальності. У діалозі «Потоп зміїний» Г.Сковорода стверджує: «Всі три світи складаються зі двох речей, що називаються матерія і форма. Ці форми у Платона іменуються ідеї, сиріч видіння, види, образи. Вони суть первородні світи нерукотворні, таємні мотузки, що утримують перехідні речі, тобто матерію. У великому й малому світах речовий вигляд дає знати про приховані під ним форми, або вічні образи. Також і в символічному, або біблійному, світі зібрання створінь представляють матерію. Але божа природність, куди своїм знаменням веде створене, є формою. Бо в цьому світі є матерія й форма, сиріч плоть і дух, видимість та істина, смерть і життя» [17, с. 340].

Таке бачення про світ загалом відповідають поглядам християнських неоплатоніків. Однак, у Г.Сковороди ми не знаходимо звернення ні до класиків християнського неоплатонізму (отців церкви), ні до вітчизняних неоплатоніків (І. Вишенського чи І. Копинського). Проте він звертається до творів самого Платона, як «першоджерела», надаючи ідеям античного філософа християнського забарвлення.

За вченням Г.Сковороди великий світ або макрокосмос («обительний мир») та Всесвіт, який розглядаються як безконечний, безмежний і складається з багатьох світів, яких існує безконечна кількість. *У основі всіх матеріальних речей*, за твердженням Сковороди, лежить єдність *чотирьох елементів* — вогню, повітря, води і землі. Усі речі у великому світі зіткані з протилежностей і знаходяться у постійному русі. У цьому вбачається наслідування Г.Сковородою вчення Арістотеля. Виходячи з розуміння Сковородою природи великого світу, його погляди в цілому можна охарактеризувати як ідеалістичний пантеїзм у своєрідній формі. Специфіка полягає в тому, що він історично є перехідною формою від теїзму через об'єктивний ідеалізм до матеріалізму. У розумінні матеріального світу Г. Сковородою поряд з ідеалістичними поглядами важливо визначити такі прогресивні положення:

- твердження про вічну зміну і рух матеріального світу;
- визнання суперечливої природи світу речей та нерозривного зв'язку протилежностей;
- проголошення існування безлічі світів, вічності та безконечності матерії;
- послідовний антиклерикалізм і відхід від офіційного вчення православної церкви.

Для Г.Сковороди, виходячи із своєї концепції двох натур, ключем до всіх розгадок життя, як космічного, так і божественного, є людина, тому що всі питання і всі таємниці світу зосереджені для нього в людині. Не розгадавши себе, людина не може нічого розуміти в тому, що оточує, розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту. Вчення Сковороди про людину спирається на поняття «внутрішньої людини» [18].

Загалом Г. Сковорода стверджує:

- У людини є видиме і невидиме, тілесне і духовне, тлінне і вічне. Якщо людина вмирає, то вона втрачає видиме, тілесне, свою тінь. А духовне, невидиме, зостається, бо воно вічне;
- Тілесна людина – несправжня: вона тінь і ніщо. Справжня людина виникає тоді, коли вона осягає невидимість. Людина виступає мірою усього існуючого, бо перш ніж пізнати великий і символічний світи, людина повинна пізнати саму себе.

Мислитель говорить про ***три позиції людини*** у відношенні до такого світу. *Перша позиція* – ***надія на щастя і радість серця***: «Люди в житті своєму трудяться, накопичують, а для чого, то багато хто самі не знає. Якщо розсудити, то всім людським затіям, скільки їх там тисяч різних не буває, вийде один кінець – радість серця» [19], створюючи культурний світ, в якому предмети і стосунки повинні задовольняти серед інших потреб і потребу людини в радості і щасті. А це вимагає, що кожен повинен йти своєю дорогою, але до однієї мети – знайти себе. Своє ж завдання Г. Сковорода бачив в тому, щоб своїм життям відповідати своїй філософії.

Друга позиція, яка може бути виділена у вченні філософа про емпіричну людину, – ***людська діяльність***. У цьому контексті Г. Сковорода міркує про ***волю, розум і душу***. Душа є передчуття внутрішньої людини, вічної його ідеї, вона головне в людині: «Що користі придбати цілому Всесвіту володіння, а душу втратити?» [20, с. 341]. Воля і розум в основі своєю єдині: розум діяльний, а воля розумна. Тільки при такому відношенні вони можуть зберегти здоров'я душі. А тілесне здоров'я людини є не що інше, як рівновага цих вищезазначених чотирьох елементів. Дорога людини до єдності волі і розуму є його особиста інтимна історія, повна напруженого драматичного змісту. Вона, згідно Сковороді, визначається містичною метою і в житті людини розкривається покликанням, у якому вона знаходить себе [21].

Третя позиція – це ***відношення емпіричної людини до навколишнього її світу*** може бути позначена перш за все перед самим собою як *відповідальність людини як за діяльність* у світі *й отриманні душевного миру,* так і за ті *відчуття,* яким вона віддає перевагу на цьому світі випробовувати. Саме таким чином, відповідальність людини перед собою, по суті, виявляється відповідальністю перед Богом, з яким людину порівняно. Крім того, людина несе відповідальність й перед іншими людьми за ті відчуття і настрої, які вона переживає і культивує. Г.Сковорода говорить про виховання, про те, що в дитині насамперед необхідно виховувати відчуття подяки. У людині вічно борються *два серця – ангельське і сатанинське*, вважає філософ, і виховання повинне допомогти в цій боротьбі [22, с.126].

Немаловажливим у вченні Г.Сковороди є існування **третьогу світу** емблематика та символіка, що ототожнюється з Біблією:

- Урівняння Біблії з міфологією через розгляд біблійних сюжетів як своєрідних притч, що узагальнюють нагромаджений людством пізнавальний та моральний досвід;
- Істинний смисл Біблії полягає в прихованій за символічною формою ідеї рівності усіх людей, любові і спільності усього…

Біблію Г. Сковорода розглядав як інструмент збагнення прихованої таємниці. Збагнення внутрішньої натури Сковорода зв'язує з пізнанням краси. Він вважає, що зовнішня форма – це випадкове, явище, що вноситься в природу, а внутрішня натура – це істинне джерело краси. Застосовуючи філософію двох натур і трьох світів до людини, Сковорода робить висновок, що людина здійснює прекрасні вчинки і щаслива тільки тоді, коли вона погодить свою поведінку і образ життя зі своїми природними схильностями.

Висновки. Загалом, Григорій Сковорода перший з видатних українських попередників і сучасників не змарнував своїх талантів і духовного подвижництва, не піддався спокусі релігійної й світської влади та зберіг самостійність мудрого життя волею особистого духу.

Хоча дослідники часто називають Сковороду «філософом без системи», мовляв, він еклектично поєднував у своєму вченні різні, часом суперечливі, філософські системи, які не мають єдиної теоретичної основи, однак вони нехтують саму суть філософії, означену

Сковородою, що філософія або мудрість спрямовує все коло діянь своїх на те, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, ясність думкам… Зазначмо при цьому, що те, що умовно називають системою (релігія, ідеологія, штучні закони, політичний режим і т.п.), насправді є антисистемою, бо вона не розвивається, а існує за рахунок вільного внутрішнього ресурсу системи культури. Між іншим, системність визначають не закони, канони чи догми, а внутрішня здатність живої сутності, структури саморозвиватися з ресурсу самостійної сили. Тому й ***Сковородинну вільну систему філософії-мудрості*** – Сковородинство намагаються втиснути у формальні рамки релігійних канонів та ідеологічних догм.

Але вільний дух мудреця не дає себе впіймати, як це викарбувано на надмогильному камені, якою філософ підсумував своє життя: ***«Міръ ловилъ меня, но не поймалъ»*** (Multiple Choice Questions and Answers). Староукраїнське «Міръ» (мир) означає: мирське життя, хрещений люд, громада, соціум. Тому Світ у Г. Сковороди не може ловити людину, бо людина як мікрокосм, малий світ – невід'ємна частина макрокосму, великого Світу. Навпаки, людина у пізнанні себе й Світу пізнає Істину й досягає «радості серця» – щастя. При цьому, Г. Сковорода розрізняє в написанні «Міръ» як Внутрішній Світ – «Душевний Мир», як Зовнішній Світ – Космос та «Міръ» як соціум, історію – «древній мір».

Значимість філософії Г.Сковороди, у тому, що вона, *по-перше,* представляла лінію неоплатонізму і до неї не можна підходити з позиції критеріїв домінуючої на той час лінії західноєвропейської філософії. Г.Сковорода – філософ-мудрець східного типу, провідним принципом життя якого є первинність серця, а не розуму, як у західних мислителів. ***Саме первинність і духовна воля серця з його внутрішнім суддею совістю – морально-світоглядне осердя Сковородинства.*** Згідно з кордоцентричною концепцією Сковородиної філософії-мудрості, мірою моральної зрілості людини є чисте серце: «***Голова в людині всьому – серце людське. Воно-то і є найточніша людина в людині, а все інше – околиця***...».

По-друге, Г.Сковороді вдалося створити оригінальну філософську систему, поєднавши в ній здавалось би непоєднувані речі – неоплатонізм із вираженим містицизмом та епікурейство, християнський погляд на світ через призму життєвої мудрості, біблеїзм та елементи античної філософії, де знайшли відображення як реалії ранньомодерного часу, так і особливості української ментальності. Культурософський принцип життєвої мудрості є основою філософсько-освітньої системи Г. Сковороди й природовідповідного, культуровідповідного морально-світоглядного руху *Сковородинства.*

По-третє, спираючись на розроблену концепцію трьох світів і двох натур, Григорій Сковорода створив філософське вчення, центром якого стала людина і проблеми досягнення нею щастя. У центрі філософських роздумів Г.Сковороди проблема пізнання дійсної людини. Цей процес відкриття її таємниці утворює теоретичні підвалини, на яких будується його розуміння світу. Згідно утвердження філософа, людина має *три позиції* у відношенні до світу, які реалізуються через наступні ідеї: задоволення потреб людини у щасті та радості, проблема волі і розуму та ідея свободи від світу як ідея свободи від тліну, від смерті, це ідея воскресіння і загального перетворення.

По-четверте, найхарактернішою особливістю феноменальної натури Г.Сковорди є не лише філософсько-духовна практика, але й педагогічна діяльність. Якщо ***Сковородинська філософія –*** це система мудрості, то ***педагогіка*** – це система самовиховання, які вільні від догматики і авторитаризму й цілковито відповідають нинішньому інноваційному принципу (активному персоніфікованому

навчанню на основі розвитку критичного мислення, креативності, допитливості, винахідливості, духовності, наполегливості, взаєморозуміння, розвиток своїх природних здібностей) через самопізнання та самоздійснення в «спорідненій праці», які взаємопов'язані внутрішнім, глибинним прагненням до щасливого людського життя за моральним принципом у ладу з Природою й Світом. Саме у педагогічних поглядах Г.Сковороди відбилися основні напрями передової педагогіки:

- гуманізм;
- демократизм;
- висока моральність;
- любов до батьківщини і народу;
- відповідальність за вчинки перед суспільством і природою.

Це у певній мірі у XX столітті дало поштовх до розвитку природо-орієнтованого процесу навчання та виховання, який приносить людині задоволення, прагнення активно оволодівати знаннями, а також усвідомлення потреби у власному розвитку, що виводить на шлях цілеспрямованого самовдосконалення, яке дало підставу до становлення і розвитку ***ноосферної освіти*** як найважливішого інструменту осягнення законів світу і людського суспільства, в якому моральність – норма гармонізації людини і суспільства з загальними законами існування всесвіту, де духовні інтереси домінують над споживацькими, а особистість усвідомлює себе як частинку вселенського життя, відповідаючи за вчинки перед суспільством і природою, проявляючи спрямованість на підтримку і збереження життя на планеті.

По-п'яте, Григорій Сковорода ввів розробку правових проблем у руслі природничо-правової доктрини. Поєднання людини і права, людини та природи він висловлює філософсько-правову думку через призму ідеї «сродності», яка виражає моральну автономію особи і справедливості. У поняття «сродної праці» Г.Сковородою покладена сутність права. Право та справедливість виражають свободу людини. При цьому перевага віддається філософом внутрішній свободі людини. Ідея права висвітлюється філософом як не формально-владний примус з боку держави, а як регулювання життя людини з урахуванням її буття в морально-ціннісній концепції. Таким чином, окремі права та свободи людини висувались Г.Сковородою вперше в історії правової філософії.

По-шосте, гносеологія ноосферного Велета духу і слова Григорія Сковороди – передове учення свого часу. Головні його твердження не тільки в умовах XVIII ст., але й наступні століття та й у наш час відіграють велику роль у розвитку природознавства, філософії, педагогіки, літератури, мистецтва, музики, правових норм як на Україні, так і у ряді інших держав, перш за все як Європи, а сьогодні – усього світу.

Про Григорія Савовича Сковороду в переддень 300-ліття від дня народження, можна знайти силу-силенну найрізноманітніших спостережень, міркувань, паралелей тощо, число яких безугавно та стрімко зростає.. Його називають то «українським Сократом», то «українським Жан-Жаком Руссо», то «українським Франциском Асизьким», то розглядають як «піонера філософського кордоцентризму», як носія «космічної свідомості», як «апостола Раціоналізму», як найяскравішого представника «емблематичного стилю в містичній літературі Нового часу», як «найбільшого після перших отців Церкви християнського філософа світу», як особистості, яка втілила у собі всі риси українського народу» і протоптала «питомо східнослов'янську стежину осягнення реальності». Усе це перетворюють нашого філософа на своєрідний символ української культури від давнини до сьогодні. А у багатомільйонних знавців та шанувальників філософа-кордоцентриста «…проростає духовним цві-

том мрія покласти нев'янучі квіти до Пантеону Слави України, де сяє Віфлеємською Зіркою ім'я благословенного Григорія Сковороди» [10, с. 10].

Ми ж стверджуємо, що Григорій Сковорода – це безсмертний «син віків» – мудрець-подвижник, який бачив далі «синів дня», бо знав Істину, й будив та будить нею недвижну масу, приспану в часі. Його сила в істинному знанні себе й несхибності в Істині, у нездоланності його волі духу, нашої духовної історії.

Джерела:

1. Шокало О.А. Своєчасність життєвої мудрості Григорія Сковороди/ Збірник наукових праць за матеріалами науково-методичного семінару «Світоглядні та соціокультурні трансформації у період Постмодерну: сподівання, реалії, проблеми» (в рамках програми МОН України Всеукраїнські сковородинські навчання «Пізнай себе»), 20 листопада 2019 р. – Київ, 2019. –362 с.
2. Махновець Л. Григорій Савович Сковорода: Біографія. – К., 1972.
3. Ушлаков Л.В. Григорій Сковорода: семінарій. –Харків: Майдан, 2004. – 776 с.
4. Багалій Д. Український мандрований філософ – Григорій Сковорода. – Київ:АТ «Обереги», 1993. – 75 с.
5. Творчість Григорія Сковороди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Творчість Г. Сковороди – Українська література https://ukrlit.net› item
6. Кралюк П. «Незвична» філософія Григорія Сковороди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: «Незвична» філософія Григорія Сковороди | Національний ... https:// www.oa.edu.ua› news...
7. Матях В.М. КОВАЛИНСЬКИЙ Михайло Іванович**.** Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2007. – 528 с.: іл.. – [Електронний ресурс]. // Режим доступу: КОВАЛИНСЬКИЙ МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ – Інститут історії ... ..http://www.history.org.ua/?termin =Kovalynsky_M
8. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Підготовка тексту й переднє слово проф. Леоніда Ушкалова. – Харків, 2004. – С. 24.
9. Кралюк П. «Незвична» філософія Григорія Сковороди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: «Незвична» філософія Григорія Сковороди | Національний ... https:// www.oa.edu.ua› news...
10. Сагач Г.М. Благословенний Григорій Сковорода в освітньо-просвітницькому просторі. – К.: FARB–IT (видавець ФОП «Т. А. Ульяніч»), 2021. – 640 с.
11. Художня творчість Григорія Сковороди — [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Барокова доба ...https://ukrlit.net › info › XI_XVIII
12. Гнатюк Лідія. Не цураймося свого! Якою мовою насправді писав Григорій Сковорода // Україна Молода. – ВИПУСК №112 за 17.11.2020; Каруник Катерина. Мова Григорія Сковороди в оцінці Юрія Шевельова: кристалізація поглядів // Слов'янський збірник, 2013. – Вип. 17. – С. 119 –135.
13. Ушлаков Л.В. Григорій Сковорода: семінарій. – Харків: Майдан, 2004. – 776 с. ISBN 966-8478-76-2.
14. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків – Едмонтон –Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с. ISBN 978-966-372-330-3;

15. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. – К., 1983. – С.163.
16. Там само. – С.115.
17. Там само. – С. 340.
18. Федоришин Г. Ідея «внутрішньої» людини у філософській системі Сковороди – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:... Ідея «внутрішньої» людини у філософській системі Сковороди http://oldconf.neasmo.org.ua › ...
19. Сковорода Г. С. Збірник творів. – К.: Знання, 1995. – С. 256.
20. Там само. – С. 341.
21. Федоришин Г. Ідея «внутрішньої» людини у філософській системі Сковороди – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:... Ідея «внутрішньої» людини у філософській системі Сковороди http://oldconf.neasmo.org.ua › ...
22. Загрубий П. В. Філософська спадщина Г. С. Сковороди. – К.: Знання, 2000. – 562 с.

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ НООСФЕРНОГО ВЕЛЕТА ДУХУ І СЛОВА Г.С.СКОВОРОДИ ЩОДО ВЧЕННЯ ПРО ТРИ СВІТИ І ДВІ НАТУРИ, ВИЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНО-СВІТОГЛЯДНОГО ОСЕРДЯ СКОВОРОДИНСТВА

Майя АРТЬОМОВА – докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук, директорка НДІ філософії, богослов'я та аналітики Карпатського університету імені Августина Волошина, академкиня**,** вчена секретарка Міжнародної академії богословських наук (м. Ужгород).

ОБРАЗ ДУХОВНОГО ГЕНІЯ Г.С.СКОВОРОДИ У ВІРШОВАНОМУ ТВОРІ, ГРАФІЧНИХ РОБОТАХ, МЕДАЛЬЄРНОМУ МИСТЕЦТВІ АВТОРА

Михайло БЕЛЕНЬ

«*Не настільки престижно бути митцем,*
наскільки соромно ним не відбутися».
Михайло Белень

У дослідженнях академічного скульптора, монументаліста, художника, педагога, професора, академіка Михайла Беленя розривається образ духовного генія, Велета Духу і слова, мудреця-мислителя Григорія Савовича Сковороди у монументальній і станковій скульптурі в Україні, за кордоном у XX – початку XXI століть, а також фрагментарно подано персональний внесок автора у скарбницю увіковічення пам'яті українського першорозуму в умовах сьогодення.

***Ключові слова**: Велет Духу і слова, український першорозум, ноосферний Григорій Савович Сковорода; образ Григорія Сковороди у монументальній і станковій скульптурі в Україні, за кордоном у XX – початку XXI століть.*

Відгомін історичного, логічного, прагматичного, навіть астрофізичного на теренах української, біблійно-релігійної духовності століть на ґрунті якої зріс і відбувся філософ-гуманіст Григорій Сковорода – немає аналога життєопису самітника-пілігрима. Народний мандрівник, мудрець-мислитель з викристалізованою душею християноцентризму, кордоцентризму, визначеною ним цілісною культурософською системою життєвої мудрості, створив невичерпне джерело духовно-інтелектуального простору сьогодення у вигляді віршів, діалогів, байок, пісенних творів. Як стверджував відомий український громадсько-політичний і державний діяч, журналіст, літературний критик, академік Української академії наук, публіцист Сергій Єфремов, що «…досить буде сказати, що сучасники бачили в ньому «мандровану академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями», тобто учнями цього чудного чоловіка та прихильниками його науки» [1].

Координаторка просвітницького руху сковородинців, докторка педагогічних наук, професорка, академкиня АН ВО України, чотирьох міжнародних академій Галини Сагач ціннісно-смисловий універсум Григорія Сковороди визначає як унікальну харизму Велета Духу і слова у вимірах його космічної свідомості та християнського Одкровення, безкорисливого служіння Істині, Добру, Красі на засадах християнської етики… [2].

Стверджую, що найважливішими витоками великого життя людини, є шанобліва, наповнена мудрістю поколінь працюрів, «сродна праця. Це пізнання світу і самопізнання себе.

Позачасовий Всесвіт є для усіх поколінь Всемудрістю, яка визначена Істиною Зоряного Небосхилу.

Мудрість поетичного, пісенного дару Г.С. Сковороди, його широкомасштабна і

поліфункціональна діяльність є безцінним, сокровенним душевних і духовних багатств Велета духу і слова не лише величної України, але й усього світу. Вона спонукає до власної творчості, абстрагованої художньої уяви про Всесвіт українського першорозуму.

Світлій пам'яті геніальному філософу-гуманісту Григорію Сковороді автор публікації присвячує ці рядки.

Воля святих Ликів – Мудрість Часу не втрачай,
У Любові до ближніх – себе пізнавай,
Бо ж таким Духівником зміг стати Він
З праслов'янства велич – невмируший Дзвін.

Усе написане і сказане для малих і великих,
В Істині – Пам'ять слов'ян боголиких.
Без епітетів, метафор, міфів-алегогій…
Українства Геній – Сковорода Григорій.

Піднебесний Його сполох: думаймо стократ.
Мудрець аскетизму – при житті «Сократ»
Філософа-мислителя, поета – співця…
Нескінченність Його Неба – немає Кінця!

Як академічний скульптор монументаліст, художник, педагог автор публікації дослідив образ філософа, просвітителя, поета Григорія Сковороди (1722–1794 рр.) у монументальній і станковій скульптурі як в Україні XX — початку XXI століть [3], так і за кордоном [4].

У монументальній скульптурі (пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні дошки) України поки що створені і встановлені геніальному Г.Сковороді:

- *5 пам'ятників* найвідоміших скульпторів – Івана Кавалерідзе, Юрія Шкодовського, Миколи Когана:
- *9 скульптур* (автори Іван Кавалерідзе, Гурбанов Сейфаддін Алі-огли, Олесь Сидорук і Борис Крилов, Володимир Луцак, Петро Романюк, Сергій Обітнєв, Микола Малинка);
- *8 погрудь* (автори Іван Кавалерідзе, Микола Коган, Василь Корчовий, Валентин Зноба, Іван Зарічний, Борис Довгань, Костянтин Чеканьов);
- *2 меморіальні дошки та 2 пам'ятні знаки* (автори І. Кавалерідзе і Р. Бикова, Л. Жуковська, Д. Сова, П. Чаговець);
- *4 виставкові скульптури* – малі архітектурні форми (автори І. Кавалерідзе, М. Степанов, І. Гончар), у т.ч. поки що єдина в Україні *дерев'яна скульптурна композиція* у Рівному(автори Григорій Токарєв, Олександр Козачук);
- 4 зображення на поштових марках, банкнотах.

У 1979 році автор статті створює свій перший скульптурний твір, присв'ячений українському геніальному філософу-гуманісту, мислителю, народному мудрецю, композитору, музиканту, співаку, містику, богослову, педагогу, літургійнику, культурно-освітньому подвижнику Григорію Савовичу Сковороді – ***медаль* «Г.Сковорода»** (Аверс. Бронза.1979 р. Д – 12 см). *Надпис* на медалі: «О, МІРЕ! МІР БЕЗСОВІТНИЯ. НАДЄЖДА ТВОЯ В ЦАРЯХ, МНІЩ, ЩО СЕІ БРЕГ БЕЗНАВІРНИЯ ВІХРЬ РАЗВІЄ СЕЙ ПРАХ».

М. Белень. Медаль «Г.Сковорода». (Аверс. Бронза.1979 р. Д – 12 см).

Загалом, мною створено понад п'яти сотень медалей, більшість з яких присвячені видатним діячам історії, науки та світової культури. Однак, робота над медаллю «Г. Сковорода» – ноосферного генія поза часом відкрила у меті універсальний філософсько-етичний тип мислення, а християнські цінності свідомості сприяли творчому зростанню, формуванню інноваційної мистецької творчості, виробленню історіософського світогляду.

Дослідження свідчить, що Григорій Сковорода ще несповна представлений у монументальній і станковій скульптурі за кордоном, хоча мандрівний філософ у 1745 – 1750 рр. побував у закордонній поїздці в Буді, Пешті, Токаї, Пресбурзі, Шарошпатаку, Офені, Братиславі, Відні, де мав можливість ознайомитися зі здобутками західноєвропейської культури. За припущеннями окремих дослідників, Г.Сковорода побував в Італії й Німеччині. Про це йдеться у дослідженнях літературознавців, істориків, філософів.

Однак, на сьогодні у листопаді 2016 року встановлено поки що єдиний пам'ятник мандрівному поету і філософу Г.Сковороді у Республіці Словенія (Парк Книги на Алеї митців у Любліні) за авторства добре відомого харківського скульптора Гурбанова Сейфадділа Алі-огли [5].

М.Белень. Меморіальна дошка
філософу-гуманісту Григорію Сковороді у Братиславі. Бронза, 2003 р.

З ініціативи посла України у Словаччині і колективу посольства у Братиславі автору цієї статті було замовлено створити, виготовити у бронзі і встановити меморіальну дошку філософу-гуманісту, мандрівнику Григорію Сковороді з надписом словацькою та українською мовами: «Видатний український філософ-гуманіст і поет Григорій Сковорода (1722 – 1794 рр) відвідав у 1745 – 1750 роках Братиславу. *З нагоди 290-річчя з дня його народження*». Урочисте відкриття відбулося у день офіційного візиту в Братиславу (16.12. 2003 р.) голови Верховної Ради України, академіка НАН України Володимира Литвина разом з представниками наукової, науково-творчої інтелігенції України – Словаччини. Меморіальну дошку встановлено на головному фасаді будівлі Академії наук Словацької Республіки [6].

Григорій Сковорода у 1998 р. закарбований на меморіальній дошці православної Церкви святого Миколая у славному місті виноробів – Токаї (Угорська Республіка), на тлі якої видніється напис українською та угорською мовами із цитатою філософа «*У моїй любій Гунгарії*» та послідуючим надписом: «На цьому місці стояла православна дерев'яна церква, в якій у 1745—1753 роках був півчим і звідси вирушав у мандрівки по Угорщині та інших країнах Європи великий український просвітитель-гуманіст, філософ і поет Григорій Сковорода». Меморіальну дошку встановлено на кошти Товариства української культури в Угорщині та КМКС Товариства угорської культури України. Автор – українська художниця Вікторія Чернак [7].

Розглянуті скульптурні образи Г. С. Сковороди є духовна подорож до своєї сутності, сутності її авторів у поєднанні з Велетем духу і слова знаходити у ньому морально-етичну опору, сприяти розвитку Сковородинства.

Оскільки не збереглись жодного прижиттєвого фотозображення чи портрета з натури (лише копії портрету, створеного незадовго до смерті Сковороди, але по пам'яті художника), то скульптори не могли відтворити портретну схожість, орієнтувались скоріше не на давні зображення, а на своє авторське сприймання й внутрішнє бачення. Ілюстрація безсмертного образу Г.Сковороди повинна не тільки відроджувати, але й збагатити сенс його творчості, спонукати творчу інтелігенцію, освітян, глядача-читача для подальшого розуміння ким був великий український першорозум і яким залишиться у пам’яті прийдешніх поколінь.

Саме увічнення образу мислителя засобами образотворчого мистецтва дає можливість утвердження національної самосвідомості та духовного самопізнання в контексті глобалізації культури.

Джерела:

1. Єфремов С. Історія українського письменства. Т.1/ Сергій Єфремов. – Вид. 4-те. – К., 1924. – С. 255.
2. Сагач Г.М. Благословенний Григорій Сковорода в освітньо-просвітницькому просторі. – К.: FARB–IT (видавець ФОП «Т. А. Ульяніч»), 2021. – 640 с.
3. Кубриш Н. Р. (2018). Образ Григорія Сковороди у скульптурі XX — початку XXI століття. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Мистецтвознавство України. 18: – С. 94–102. doi:10.31500/2309-8155. 18.2018. 152376. Архів оригіналу за 3 лютого 2022.
4. Список пам'ятників Григорію Сковороді – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – Пам'ятник Григорію Сковороді (Київ) – Вікіпедія https: //uk.wikipedia. org› wiki; Наш першорозум. Григорій Сковорода на портреті і в житті: фотокнига/авт. і упоряд. В. Стадниченко, М. Шудря. – К.: Спалах, 2004.– 176 с.

5. В Словении появится памятник Сковороде.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 2day.kh.ua (рос.). Архів оригіналу за 3 лютого 2022.
6. Урочисте відкриття меморіальної дошки Григорія Сковороди в Братиславі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Bratislava - Hryhorii Savych Skovoroda. statues.vanderkrogt.net. Архів оригіналу за 31 січня 2022. .
7. Меморіальна дошка на честь Григорія Сковороди в Токаї.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Меморіальна дошка на честь Григорія Сковороди у Токаї. ukrajinci.hu (укр.). 27 січня 2019. Архів оригіналу за 4 лютого 2022.

ОБРАЗ ДУХОВНОГО ГЕНІЯ Г.С.СКОВОРОДИ У ВІРШОВАНОМУ ТВОРІ, ГРАФІЧНИХ РОБОТАХ, МЕДАЛЬЄРНОМУ МИСТЕЦТВІ АВТОРА

Михайло Белень – доктор мистецтвознавства, професор, професор Карпатського університету імені Августина Волошина та Ужгородської Української богословської академії, академік Української міжнародної академії оригінальних ідей, академік Міжнародної академії богословських наук. заслужений художник України (м. Ужгород).

ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ Г.С. СКОВОРОДИ В ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЛЮДИНИ

Євдокія ГОЛОБОРОДЬКО

Найбільш вагомим, надійним, високим і яскравим нашим щедрим і світлим побажанням собі і добрим людям с побажання щасливої долі, щасливого життєвого шляху, одним словом, щастя.

Щастя в найбільш загальних рисах потрактовується як задоволення своїм життям, переживання безмежної радості, вдячності Богу.

Кожен розуміє щастя по-своєму і часто шукає його десь, колись. В той час, як воно завжди в самій людині, у її серці. Лише треба знати себе та постійно прагнути удосконалення та довершеності.

Цьому і слугує вся життєтворчість Г.С. Сковороди – українського філософа, поета, учителя і творця притч, мудреця і праведника [2].

Не випадково він назвав свої поетичні твори «піснями» як символ синтезу слова і звуку, думки і мелодії – «Сад божественних пісень». Саме божественних, бо заглиблюються вони своїм корінням до зерен Святого Писання, які міцно проростають і як сад пишно квітують і плодоносять. Ось така філософія (гр. любов і мудрість) нашого першорозуму, любомудра, Золотослова Григорія Сковороди. У його літературно-творчій скарбниці пісні, байки, трактати, діалоги, притчі, листи, переклади, афоризми та ін. І всі вони спрямовані на розкриття складових людського щастя. Так, у Г.С. Сковороди йдеться про яснодухість людини, вивершення її над нікчемністю земних справ, важливість вільного вибору, входження в загальну світобудову. В наступних піснях підкреслюється значення єдності щастя людини і народу.

У решті поезій, що не ввійшли до збірки «Сад божественних пісень», доповнюється, уточнюється мудрість, якою поет хотів збагатити, зміцнити і тим самим в певній мірі ощасливити людей. Головне, що він не просто вчив інших, а в першу чергу сам «навчав себе доброчинству», а потім уже ділився з людьми.

У листі до одного свого приятеля (П.Ф.Панкова), наприклад, Г.Сковорода писав: «На сьомім десяткові нинішнього століття, полишивши вчительську посаду й усамітнившись у лісах, полях, садах, селах, хуторах та пасіках, що лежать довкруг Харкова, «навчав я себе доброчинству і навчався з Біблії»; до того ж достопристойними іграшками бавлячись, написав півтора десятка байок (на той час). А мудра іграшка приховує в собі силу».

Тут Сковорода висловився проти байок, що не мають Христової сили, як обряд без Сили Божої – порожнеча, то байка така без істини. Варто відзначити також, що формулюючи основну думку кожної байки, Григорій Савич Сковорода не присвоював цих думок собі. У тому ж листі він писав: «Не мої це думки, не я їх вигадав, бо істина безначальна. Але люблю – з тим і мої, люби – і будуть твої».

Як бачимо, мудрість, закладену в кожній байці, автор називав силою.

Так, визначаючи основну думку чи мораль, як ми звикли, він підкреслює саме таку силу кожної. При чому десь коротко одне два речення («Розумний чоловік знає, що ганити, а дурний лякає без розбору» [1]; «Серце і звичаї людські мають свідчити, хто він такий, а не зовнішні якості. Дерево по плодах пізнається» [2]; «З різними природними нахилами і життєвий шлях різний. Одначе всім їм один кінець: чесність, мир і лю-

бов» [6]; «Хто народжений до того, щоб бавитися вічністю, приємніше жити в полях, гаях і садах, ніж у містах» [7]. У більшості ж байок сила (роз'яснення основної думки) займає біля сторінки (18, 20, 21, 22) або навіть кілька сторінок (24, 29, 30).

Окреме місце у філософії щастя Г.Сковороди посідає трактат «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» (Товариська розмова про душевний мир) [5]. У розмові співбесідники говорили про щастя, що їх верховне бажання – бути щасливими. На що один з них (Григорій) переконливо сказав: «Де ж бачив звіра або птаха без цих думок? Скажи лишень, де і в чому те щастя, яке шукаєш? А без цього, рідний, ти сліпець…. Він шукає батьківський замок, але не знає, де він. Знаю, що шукає щастя, але, не тямлячи, де воно, впадає в нещастя. Премилосердна природа всім без винятку душам відкрила шлях до щастя…» [3]. «Ми шукаємо щастя по країнах, часах, станах, а воно скрізь і завжди з нами: як риба у воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих». А стародавні християни віталися так: «Дай Боже радіти!» Невипадково цьому трактату передують «Розмови» про те саме: «Знай себе», а завершує трактат – «Кільце». Дружня розмова про душевний мир», в якій звертається увага на те, що «про жодну науку не судять частіше й відважніше, як про те, що робить людину щасливою, і тому, я гадаю, що вона кожному потрібна, як кожному і жити випадає». Але корисно пам'ятати заповідь: «Поспішай повільно!» Слід подумати, порадитись, в котре відчути свій душевний мир, віднайти свій шлях до щастя, та, на жаль, йдеться в цій розмові, що ніхто не хоче шукати» [7, с.140].

Глибоко і всебічно розкривається філософія щастя, шляху до нього в багаточисленних афоризмах Г.Сковороди, наприклад:

- Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним.
- Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?
- Любов виникає з любові: коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.
- Хіба розумно чинить той, хто, починаючи довгий шлях, в ході не знає міри?
- Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.
- З усіх утрат втрата часу найтяжча.
- Більше думай і тоді вирішуй.
- Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо!, о книги!
- Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватись.
- Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ.
- Копай всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську.
- Все минає, але любов після всього зостається.
- Коли ти твердо йдеш тим шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий.
- Не любить серце, не бачачи краси.
- Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце.

Отже, філософія щастя, за Сковородою, базується на таких духовно-моральних засадах: Бог і природа наділяє щастям кожного; слід пізнати себе; постійно працювати над собою; мати розум; уміти любити, творити добро, бути вдячним за все.

Джерела:

1. Пільгук І. І. Григорій Сковорода: до 250-річчя з дня народження. К.: Дніпро, 1971. 262 с.
2. Сагач Г. Благословенний Григорий Сковорода. К. 2013. – 123 с.

3. Сковорода Г. С. Вибрані твори / Національна академія наук України; упоряд. Л.В.Ушкалов, прим. Л.В.Ушкалов, прим. С.В. Вакуленко, прим. О.В. Ушкалова, ред. А.М.Нєвєжина. Х.: Прапор, 2007. 384 с.
4. Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / упоряд. І.В. Іваньо. К.: Наук. думка, 1983. – С.467–532.
5. Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя: поезії, байки, філос.. трактати, діалоги, притчі та афоризми; пер. В.О. Шевчук, предм. Д.І. Багалій. Харьков: Прапор, 2002. 271 с.
6. Сковорода Г. С. Сковорода. Найкраще / пер. М.Кашуба, пер. Г.Сварник, пер. Н.Федорак, передм. А.Любка, передм. Р.Чопик, іл. Д.Мовчан. Львів: Terra Incognita. 2018. 320 с.
7. Сковорода Г.С. Сад божественних пісень. К.: Школа, 2007. 335 с.

ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ Г. С. СКОВОРОДИ В ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЛЮДИНИ

Євдокія Голобородько – д-р пед. н., проф., проф. КЗВО «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член-кор. НАПН України, чл. Академії педагогічних і соціальних наук, акад. Української академії акмеології, дійсна чл. і чл. програмного комітету Міжнародної слов'янської академії освіти ім. Я.А. Коменського (м. Тирасполь), засл. діячка науки і техніки України (Україна, м. Херсон).

НАВЧАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ «СКОВОРОДИНІВСЬКА СВІТЛИЦЯ» СИВАСЬКОГО ЛІЦЕЮ № 2 НОВОТРОЇЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ – ОСЕРЕДОК ДІЄВОЇ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ СВІТЛОНОСНОЇ ТВОРЧОСТІ ХРИСТИЯНСЬКОГО ПОЕТА, ВЕЛЕТА ДУХУ І СЛОВА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Наталія КРУПА

Теза 1. Реалізуючи разом з народом України, шанувальниками пам'яті надзвичайної Людини світового значення, Великий проект «Григорій Сковорода – 300», колектив Сиваського ліцею №2 Новотроїцької селищної ради Херсонської області долучився до дієвої роботи з вивчення життєвого шляху та світлоносної творчості християнського поета, видатного мислителя, філософа, українського Першорозума Григорія Савича Сковороди, значення якого в історії філософської думки України є надзвичайно велике і охоплює усі сфери духовного життя українського народу, визначає істотний внесок його в розвиток української культури загалом.

4 листопада 2020 року Верховна Рада України увалила постанову «Про відзначення 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди». І ми плануємо, як і вся наша країна, достойно відзначити цю дату.

Постановка проблеми. У постанові окреслено широкий план заходів з відзначення на державному рівні цієї знаменитої дати. Час поставив Григорія Сковороду поряд з геніями людства, а ми, прихильники його мудрості, прагнемо зробити все можливе, щоб наші учні вивчали і популяризували унікальну творчу спадщину видатного філософа.

Актуальність проблеми. Розвиток індивідуальності кожної дитини – один із провідних напрямів системи навчально – виховної роботи загальноосвітньої школи. На сучасному етапі головним завданням освіти, що висуває суспільство, є виховання незалежної та самостійної особистості, заохочення розвитку індивідуального досвіду кожного учня, спрямоване не тільки на оволодіння знаннями, але й на внутрішній морально – духовний розвиток особистості та її успішної самореалізації в житті. Тому, в першу чергу, треба дбати про духовність наших дітей, про їх моральність. І тут, як ніщо інше, допоможе вивчення життєтворчості філософа і поета Сковороди. Новим елементом освіти, висвітленим у Державному стандарті базової і повної середньої освіти, є варіативний компонент, до складу якого входять елективні курси, курси за вибором, факультативні заняття. У нашому ліцеї з 2015 року учнями 9 класу вивчається елективний курс з медіа освітнім компонентом «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» У сучасних умовах комп'ютеризації усіх галузей людських інтересів та медіа грамотності посилюється роль та вплив сучасних інформаційних технологій на процес розвитку дітей з перших днів життя. Кожна дитина є активним користувачем телебачення, комп'ютера, планшета, Інтернету. Діти пізнають світ з особливою допитливістю та спонтанністю і збирають інформацію про учителя істини і духовного життя Г. Сковороду за допомогою своїх відчуттів. Програма цього спецкурсу, розроблена професором Г. Сагач та кандидатом педагогічних наук Т. Кузьміч успішно втілюється нашими педагогами – сковородинцями і учнями в життя. Вона цікава, захоплююча, осучаснена медіа компонентом. Тому кожне заняття – це змістовна навчальна розмова, націлена на органічне поєднання вчення видатного філософа про щастя людини із глобальною вимого

сучасності – духовно – моральним розвитком суспільства в цілому.

Теза 2. Мета виступу – показати, як реалізується особистісно орієнтований підхід в організації освітнього процесу сучасної загальноосвітньої школи з використанням сучасних медіа, ознайомити учасників конференції з призначенням та особливостями елективних курсів як виду варіативного компоненту змісту шкільної освіти та показати їх важливе значення у формуванні і розвитку учня на засадах людиноцентризму. Показати ту дієву роботу, яку роблять учні разом з вчителями в умовах звичайної сільської школи, щоб доторкнутись до витоків християнської моралі і доброчесності, збагатити всій духовно – моральний розвиток.

Теза 3. За порадою наукового консультанта шкільної навчальної духовно – просвітницької лабораторії «Сковородинівська світлиця» доктора педагогічних наук, лауреата Міжнародної премії імені Григорія Сковороди Галини Михайлівни Сагач з нагоди вшанування 220 річниці з дня смерті Велета Духу і Слова була створена ця шкільна світлиця і відкрита 9 листопада 2014 року. Експонати для світлиці готували вчителі-словесники школи, їх колеги зі шкіл району, учні. Експозиція «Предмети народного побуту XVIII століття» містить речі, які учні збирали у старожилів селища. Для огляду відвідувачів духовно-просвітницької лабораторії «Сковородинівська світлиця» виставлено друковані матеріали: біографічна довідка «Г. Сковорода: життя і творчість», вивчення краєзнавства засобами музичної педагогіки, постери з авторськими віршами про мислителя, відеоматеріали літературно-музична композиція «Григорій Сковорода – велет духу і слова», фото презентація про життєвий і творчий шлях Г. Сковороди, декоративне панно «Не любить серце не бачачи краси», мальовану картину «Світ ловив мене, та не піймав», фотоколаж «Не тіло, а душа є людина», схематичні карти мандрів Г. Сковороди світом, матеріали поїздок учнів та вчителів школи місцями, де бував Г. Сковорода та багато інших цікавих і змістовних матеріалів. Серед експонатів – туристичний маршрут – путівник національно-меморіальним музеєм Г.С. Сковороди, тематична тека з листами до М.Ковалинського. Численні реферати: «Григорій Сковорода – великий селянський просвітитель», «Сковорода і духовне обличчя України» та інші, написані учнями, свідчать про великий інтерес школярів до знайомства з цією неординарною постаттю нашої української історії. В окремі папки зібрані ілюстрації до байок Григорія Савича та його афоризми.

Теза 4. На почесному місці – подарунки Г.М. Сагач – її книги «Божий світ і ми» (Скрижалі слова і Сповідь серця), «Благословенний Григорій Сковорода», «Велет духу і слова Григорій Сковорода», «Закон Божий».

Григорій Сковорода – це втілення духу і мудрості України, реальна і містична фігура, праведна і мудра, учитель істини і духовного життя. Сьогодні навчальна духовно – просвітницька лабораторія «Сковородинівська світлиця» це місце проведення тематичних уроків, сковородинських читань, круглих столів, науково – практичних конференцій, творчих сковородинських студій, уроків духовності, уроків християнської етики, літературно – мистецьки колажів, свят, занять недільної школи. Тут шкільний бібліотекар Наталія Хлановська розгортає змістовні книжкові виставки «Шляхами Григорія Сковороди». Проведена у нашій шкільній навчальній духовно – просвітницькій лабораторії «Сковородинівська світлиця» робота переконливо свідчить, що Григорій Сковорода не відійшов у минуле, він залишається з нами, йде з нами в майбутнє. А ми вивчаємо Сковороду, Ідемо за Сковородою! Він завжди присутній там, де живе український дух, де панує любов до України, до її народу, рідного слова, природи рідного краю, незважаючи на те, що минуло майже три століття з дня народження цього

геніального педагога, філософа, просвітителя. Ми продовжуємо збір матеріалів для світлиці.

Великою допомогою у роботі з учнями є, схвалені науково-методичною радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, тематичні розробки всіх 17 занять елективного спецкурсу з медіа освітнім компонентом для учнів 9 (10, 11) класів закладів ЗСО «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!», які я розробила і видала у 2020 році.

Висновок. Практика доводить, що спадщина Г. Сковороди не втрачає свого унікального пізнавального, етико – виховного, естетичного значення і тепер, у період бурхливого розвитку новітніх медіа технологій. Серце людини – центр виховання духовно – моральної культури особистості, що стало фундаментом великої філософії серця Г. Сковороди і його сучасних послідовників. Філософсько-богословська, психолого-педагогічна, етико-естетична мудрість ноосферного генія Григорія Сковороди – стратегічний, концептуальний спосіб подолання нинішніх апокаліптичних викликів XXI століття, що зобов'язує освітян до консолідації державних, наукових, освітніх, мистецьки закладів і організацій, широких громадських кіл суспільства до пріоритету духовно-моральних цінностей перед матеріальними, перебільшеними в наш час.

Джерела:

1. Костомаров М.І. Полеміка навколо Григорія Сковороди. Переяславські Сковородинівські студії. Випуск 2. 2013. – С.118–121.
2. Махновець Л. Григорій Сковорода. Біографія. Київ. 1972. С.13–27.
3. Поліщук Ф.М. Григорій Сковорода. Життя і творчість. Київ: Дніпро. 1978.263с.
4. Сагач Г. Благословенний Сковорода. Київ. 2013. – 123с.
5. Сагач Г. Велет Духу і Слова – Григорій Сковорода/ Божий світ і ми: скрижалі Слова. Книга 4. Херсон: КВНЗ « Херсонська академія неперервної освіти». 2013. – С. 129–203.
6. Сковорода Григорій. Вибрані твори. Харків: Прапор. 2007. – С.58–93.
7. Сковорода Г.С.Повне зібрання творів. Т.1-2.Київ. 1973. С. 27- 67.
8. Ушкалов Л.В. Українське барокове мислення: Сім етюдів про Григорія Сковороду / Л. В. Ушкалов. –Х. : Акта, 2001. – 221 с.
9. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди / Д. Чижевський Д. – Х. : Прапор, 2004. – 272 с.

НАВЧАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ЛАБОРАТОРІЯ «СКОВОРОДИНІВСЬКА СВІТЛИЦЯ» СИВАСЬКОГО ЛІЦЕЮ № 2 НОВОТРОЇЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ – ОСЕРЕДОК ДІЄВОЇ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ СВІТЛОНОСНОЇ ТВОРЧОСТІ ХРИСТИЯНСЬКОГО ПОЕТА, ВЕЛЕТА ДУХУ І СЛОВА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Наталія Крупа – вчителька-методистка української мови та літератури, українознавства, елективного курсу з медіа освітнім компонентом «Ave, Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» Сиваського ліцею №2 Новотроїцької селищної ради Генічеського району Херсонської області, відмін. освіти України (Україна, смт. Сиваське).

ДРУЖБА-ФІЛІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА МИХАЙЛА КОВАЛИНСЬКОГО ЯК ПРИКЛАД ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ

Тетяна КУЗЬМІЧ

Серед спадщини, яку нам залишив Григорій Сковорода, особливе місце посідає історія взаємин із його улюбленими учнями – Михайлом Ковалинським та Василем Томарою.

«Їхня дружба, «духовний роман», те, що стародавні греки називали словом «філія», – триватиме кілька десятиліть» [2; с.3]. На прикладах життя античних класиків, біблійних сюжетів він закликав своїх вихованців до шанування та наслідування в любові до істини, вчив тому, що досконаліть людини полягає у виконанні справжньої користі ближньому. І Ковалинський, і Томара засвоїли цей головний урок свого вчителя, продовживши його ідеї у своїй професійній діяльності.

Василь Томара ще дитиною прив'язався до свого вчителя «внутрішньою любов'ю». Він цінував його не тільки за ті знання, які той охоче йому передавав, але, перш за все, за щирість, людяність та душевне тепло. Блискуче освічений та ерудований, він був призначений офіційним повноважним послом Росії в Туреччині, став сенатором та дійсним таємним радником. Сучасники відгукувалися про нього як про розумного і талановитого дипломата [1; с.16].

Відоме листування Григорія Сковороди зі своїм учнем Михайлом Ковалинським розкриває особистість Сковороди не лише як мудрого філософа та блискучого знавця античності, а, насамперед, як талановитого педагога. Не маючи сім'ї, своїх дітей, Григорій Савич усім серцем прив'язався до «наймилішого Михайлика» і до кінця свого життя пам'ятав та підтримував його, допомагаючи мудрими порадами[4; с. 73].

Коли Сковорода познайомився з Михайлом Ковалинським, той був студентом класу богослів'я Харківського колегіуму. Сам Ковалинський у «Житті Григорія Сковороди» написав про те, як вони вперше побачилися з філософом, який «глянувши на нього, полюбив його – і полюбив до самісінької смерті» [3; с.442]. Рукописи творів Сковороди з того часу завжди були у нього на столі перед очима.

Проаналізувавши ті звернення, епітети, з якими Григорій Савович звертався до свого улюбленця, можна зробити висновок, що, дійсно, Михайло став його духовним сином: «найприємніший з усіх юначе, мій дорогоцінний», «моя єдина радосте, Михайле найдорожчий», «найдорожча мені істото, наймиліший Михайле», «найжаданіший брате во Христі»,«найшляхетніший Михайле», «мій жаданий, турбото й утіхо душі моєї», «моя радосте», «люба моя цикадо й найдорожча мурашко», «мій скарбе», «найдорожча мені душе, мій Михайле», «вселюбезнійшій друже». Себе він також уособлював як невід'ємну частину їхніх теплих, дружніх стосунків: «твій союзник Григорій», «твій відданий друг», «твоєї душі співрозмовник», «вельми відданий тобі», «твій і слуга, і друг» тощо» [2].

Дружбу з юнаком Сковорода трактував словами Арістотеля: «Друг – це наше друге я»: «Якщо маю друзів, відчуваю себе не тільки щасливим, але й найщасливішим… для мене немає нічого більш приємного, ніж вести розмови з другом» [2; с.57], «Дружня душа, душа, котра любить мене, душа, котра пам'ятає про мене, – її я ціную більше, ніж піраміди, мавзолеї та інші царські пам'ятники» [2; с.116].

Як відзначив сам Ковалинський, філософ піклувався про його серце – «основу основ щасливого життя»: «Старайся не про земне, не про буденне, не про відоме сліпцям і цирульникам, не про нечисте, а про високе, про рідкісне, нове й небесне», «Любов, любов,

початок, середина і кінець, альфа й омега» [2; с.62], «Отже, поки я усвідомлюю самого себе, поки душа керує тілом, я буду дбати лиш про те, щоб усіма засобами здобути любов шляхетних душ. Це мій скарб і радість, і життя, і слава. Любов же викликається любов`ю, яку породжує ласка та прихильність, поєднана з чеснотою» [2; с.117], «Шукай у теперішньому житті тільки царства Божого, піклуйся і дбай тільки про доброчесність і мудрість. Бо якщо ти добре посієш у теперішньому, то добре пожнеш у майбутньому, і ніхто з тих, хто придбав святі звичаї, не буде позбавлений у старості своїх заощаджень» [2; с.50], «Важливо вести до золота мудрості…Якщо важливо лікувати тіло, то чи не важливіше разом із тілом зберігати й людську душу цілою, здоровою, незіпсованою» [2; с.88], «О, ти щасливий, якщо є в тебе власне добро» [2; с.60], «Я не люблю жодного дару, якщо він не пов'язаний з любов'ю та доброзичливістю. Для мене немає нічого дорожчого чи солодшого, ніж душа, яка мене любить, хоч би й бракувало всього іншого» [2; с. 116].

Він не тільки навчав свого учня різним мовам, тлумачив Біблію та античних класиків – він, перш за все, хотів сформувати у свого учня справжню широту поглядів на життя і шляхетність почуттів: «Знання грецької та римської літератури, яке дають нічні заняття, втеча від юрби та мирських справ, зневага до багатства, піст і помірність, коротко кажучи, – зневажання плоті, щоб здобути дух» [2; с. 65], «Поєднуй зміїну мудрість із голубиною простотою», «Розсудливість створює найкращий спосіб життя» [2; с.113], «Дуже важливе значення має те, з ким ти щодня спілкуєшся й кого слухаєш. Поки ми їх слухаємо, ми вбираємо в себе цей дух» [2; с.107], «Найважче мистецтво – навчитися жити, і один тільки Христос може це дати й навчити» [2; с.53], «Все непутяще поли, а добрі рослини викохуй і щонайперше плекай квітку святу чистоти» [2; с.70], «Збережи тіло в чистоті! А перш за все збережи душу! Збережи не для світу, а для Христа, найвищого Владики твого й мого. Збережеш, якщо будеш пильнувати. Будеш пильнувати, якщо будеш тверезий. Будеш тверезий, якщо будеш молитися, лити сльози й уникати бездіяльності. Нехай не хвилюють тебе палаци, замки та храми, зведені рукою, а тільки той, хто охороняє душу й тільце, храм нерукотворний» [2; с.84], «Привчи себе до того, щоб кожного дня через очі або вуха потрапляло в твою душу що-небудь не лише зі Святого Письма, а й те, що побачиш і почуєш з випадкових подій, пережовуй, розмелюй» [2; с.32], «На майбутнє ми сподіваємось, сучасним нехтуємо: ми прагнемо до того, чого немає, а нехтуємо тим, що є так, ніби те, що минає, може повернутись назад або напевно мусить здійснитись сподіване» [2; с.74], « Викроюй якусь частину й щодня потроху, але обов'язково саме щодня, підкидай щось у душу, мов у шлунок, слово або вислів і немов до вогню підкидай потроху поживи, щоб душа живилася й росла, а не пригнічувалась» [2; с. 22].

Для Ковалинського та його друзів філософ став ніби другим батьком, спонукав їх до занять музикою та поезією, слідкував за тим, щоб вони не потрапили до поганих компаній: «Не живи з людьми плотськими, або живи один, або з братами безплотними й однодумцями твоїми» [2; с.89], «Нехай Господь Христос збереже твою душу і твоє тіло від отруйних товаришів, від усілякого бруду, від вогняних стріл!» [2; с.87], «Поклич порядного товариша, заведи веселу й хорошу розмову» [2; с.55], «Бо добрі люди – це друзі Божі, і лише серед них зберігається найвищий дар, тобто справжня чиста дружба» [2; с. 57], «Але ж ми не захворіли б тілом, якби раніше не захворіли душею. Яка користь віддалятися від нечистого й огидного розпусника, якщо знаєшся з тими, хто позначений духом блудодійства? Від першого стає погано тілу, від другого заражається душа» [2; с. 54], «Уникай мирського людиновбивчого духу, уникай цих скорпіонів, не шкодь і не руйнуй свого тіла» [2; с.54], «Уни-

кай товариства поганих людей! Уникай їх! Тікай від них далеко! Пам'ятай це!» [2; с.84].

На початку їх відносин Михайлу Ковалинському наприснився сон, у якому Сковорода постав перед ним в образі Івана Хрестителя. Божі іскри, які спадали з небес на нього, ніби падали і на самого Михайла, породжуючи в його серці незбагненну легкість і ясність. Згодом один священник пояснив йому цей сон: «Слухайте ви цього мужа: він посланий вам Самим Богом, щоб бути янголом, керівником і наставником» [3, с.451].

Дружні листи філософа до Ковалинського наповнені не лише барвистими образами, цитатами з античних класиків, філософськими роздумами, але й справжнім трепетним дружнім почуттям. Вони стали найкращими зразками епістолярного жанру в українській літературі.

У самий найтяжчий період свого життя вже досвідчений Михайло Ковалинський згадує свого старого мудрого вчителя, який рушив до свого друга, щоб дати його серцю розраду. Це була остання мандрівка філософа. Як напише згодом нащадок Ковалинського поет Сергій Соловйов: «Ты ангела принял, как Авраам / В своем дому, мой предок Коваленский» [2; с. 15]. Три тижні спілкувалися учень та його наставник. Відчуваючи, що ця зустріч буде для них останньою, Сковорода обійняв свого улюбленого Михайла і сказав: « І в усіх життєвих пригодах пам'ятай те, про що ми з тобою говорили: світло й пітьма, добро і зло, вічність і час» [2; с. 15].

Як гідний учень свого Вчителя, Ковалинський здійснив блискучу кар'єру: правитель канцелярії Г.Потьомкіна, головний наглядач Московського Виховного дому, губернатор Рязанської губернії, куратор Московського університету.

Він став автором першої біографії філософа – «Життя Григорія Сковороди», написаної очевидцем. Віддаючи данину своєму наставнику та захоплюючись його людськими якостями, Михайло Ковалинський закінчує свої спогади такими словами:

Ревнитель істини, духовний богочтець,
І словом, й розумом, і житієм мудрець;
Любитель простоти і від сує свободи,
Не підлий, прямо друг, вдоволений завжди,
Досяг на верх наук, пізнавши дух природи,
Достойний для сердець взірець, Сковорода [3; с.476].

Дійсно, життя та діяльність Григорія Сковороди стали « гідним для сердець прикладом» не тільки для його учнів, але й для нас, його нащадків.

Джерела:

1. Григорій Сковорода в спогадах сучасників і народних легендах. – Х. : Оригінал, 2002. – 96 с.
2. Сковорода Г.С. Листи до Михайла Ковалинського / Упорядкування, передмова, примітки й коментарі проф. Леоніда Ушкалова. – Харків: Майдан, 2012. – С. 3–126.
3. Сковорода Г. Повне зібрання творів у двох томах. Т.2 – Київ, 1973. – С. 439–476.
4. Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Г. С. Сковорода. – К.: Наукова думка, 1983. – 542 с.

ДРУЖБА-ФІЛІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА МИХАЙЛА КОВАЛИНСЬКОГО ЯК ПРИКЛАД ДУХОВНОГО ЗРОСТАННЯ

Тетяна Кузьміч – к.пед.н., очільниця Херсонської філії Всеукраїнського народного університету українознавства ім. Григорія Сковороди (Україна, м. Херсон).

ТВОРЧА СПАДЩИНА ГЕНІАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ТА ФІЛОСОФА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ – НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Валентина ПОЛЯКОВА

Ніколи не зміліє священна криниця творчої спадщини геніального українського письменника та філософа-богослова Григорія Савича Сковороди, адже вона є невичерпним джерелом для вивчення та дослідження. Дуже влучно український філософ, письменник, публіцист, професор Національного університету «Острозька академія» Петро Кралюк у своїй статті «Незвична» філософія Григорія Сковороди» зазначав: «Його життя можна розглядати як своєрідну філософську творчість. Саме завдячуючи цій творчості він і став для українців культовою фігурою» [1].

Особливе місце у цьому контексті займають безсмертні «Байки Харківські» [2]. Цього разу автор статті звертається не тільки до самих текстів, а й до посилань, які вражають читача своєю різноманітністю і науковістю. Ще з дитинства ми звикли, що у такому літературному жанрі як байка разом із повчальним змістом присутня певна розважальність, а що ж знаходимо у великого філософа-богослова? Григорій Савич у силах використовує цитати, відомих філософів; вказує, звідки походить певна думка і серед його джерел: діалоги Платона «Бенкет» і «Теетет», твори Арістотеля «Фізика», «Історія тварин», «Нікомахова етика», Плінія Старшого «Природознавча історія», сатира Лукіана «Невігласу, який купував багато книжок», «Моральні двовірші» Діонісія Катона, третій лист Епікура до Менекея. Серед історичних діячів, на які опирається Велет Духу – Григорій Сковорода, читаємо про таких політичних діячів, як: Марка Порція Катона (римського письменника і політика), Марка Туллія Цицерона (видатного римського оратора, державного діяча і письменника), Марка Ульпія Траяна і Тита Флавія Веспасіана (римських імператорів).Згадування перелічених імен свідчить про високий рівень знання історії та ерудованість Григорія Савича.

Звертаю увагу на те, які поради містяться у їх словах «Байок Харківських», українська дослідниця, кандидатка філософських наук В.І. Іваньо у статті «Жанр байки у творчості Григорія Сковороди» розмірковує так: «Викладаючи мораль байки, Сковорода нерідко відходить дуже далеко від тих висновків, які безпосередньо випливають із сюжету, образної системи, об'єктивного змісту твору. Письменник ускладнює мораль досить довільними аналогіями та алегоріями, що їх, на думку байкаря, таїть у собі сюжет байки» [3].

Із особливою цікавістю провела дослідження тематичної спрямованості сил байок Григорія Савича Сковороди, одержавши наступний результат. Як відомо, до складу збірки «Байки Харківські» входять 30 творів. Умовно їх можна віднести до десяти тем, зазначу, що кількість байок у кожній групі неоднакова, таким чином, читач розуміє, яким цінностям Філософ надає перевагу. Будучи філософом-богословом і великим трудівником, Г. Сковорода найчастіше, а якщо бути точною, то в шести силах говорить про Бога і Біблію, наприклад: «Хто на погоду чи на врожай сердиться, той заміряється на самого Бога» (Байка 11 «Вітер і філософ»). Наприклад у байці 26 «Щука й рак» читаємо: «Без Бога й за морем лихо», або у байці 29 «Баба і Гончар» знаходимо таку думку: «…незаздрісне сер-

це,милосердне…таке, що вірує в Бога й покладається на нього у всьому, – ось чистий дзвін і чесна ціна нашої душі!» Високо цінує Григорій Савич вічну книгу людства Біблію, так у передмові до «Байок Харківських» він пише, що «Сама Біблія – сонце всіх планет і цариця – створена Богом…»; у байці 20 «Верблюд і олень» : «Біблія – джерело»; у байці 22 «І якби вони (світські книги) спитали Біблію…», у байці 25 «Лев – це образ Біблії».

Багаторазово Г.Скоророда пише про труд, сродну працю, користь і задоволення людини від них: «Хто труда не докладе, до добра не перейде» (Байка 15 «Змія і Буфон»); «А от чесне ремесло є невичерпним джерелом нехай і небагатого, але безпечного прожитку» (Байка 16 «Жаби»); «Робота наша – джерело радості.» (Байка 21 «Зозуля і Косик»). Такими висновками Григорій Савич переконує читача знаходити заняття собі до душі і старанно та терпеливо займатися улюбленою справою. Відтак, постійна і сродна праця, ремесло, діло згадуються шість разів, наведу такий приклад: «Знання без діла – це мука, і діло без природи теж». Про розум людини йдеться у п’яти силах і це зрозуміло, адже Григорій Савич любив багато міркувати, тому зустрічаємо такі думки: «Розумна людина знає, що ганити, а дурень базікає без пуття» (Байка 1 «Собаки»); «Дурень шукає місця, а розумного й у кутку видно». (Байка 17 «Два коштовних камінці: алмаз і смарагд»). Людська честь, пошана, а також достатність і багатство ми зустрічаємо по три рази: «Фабулка ця для тих, хто свою честь поклав на одній лиш розкоші» (Байка 4 «Голова і тулуб»; «Дурість у багатстві пишається й глузує, а в злиднях осідає» (Байка 24 «Кріт і Лінкс»). Лише по одному, або два рази згадуються у силах марнославство, народ і володарі, любов і дружба, життєва путь і те, де краще жити. Щоб краще зрозуміти, чому саме таку перевагу віддав філософ-богослов і письменник одним цінностям над іншими, слід уважніше вивчити його біографію і тільки тоді стане очевидним для нас його вибір.

Пропоную звернути увагу на те, якими є образи людей, що створив Григорій Сковорода. Дивно те, що із близько 57 (п’ятидесяти семи образів) ім’я має лише один пастух Тітир із байки 23 «Собаки і вовк», а саме його ім’я є іменем пастуха із Вергілієвих «Буколик» і клички його собак Левкона і Фіридама запозичені із Овідієвих «Метаморфоз», тобто автор демонструє свою ерудованість і начитаність. Всі інші образи людей мають загальні назви і поділяються на п’ять умовних груп:

1-ша сімейна: батько, таточко, матінка, мати – наймудріша провідниця; батько, таточко; родителі; синочок; брат, братик; сестриця, тітонька, прабаба;

2-га група класифікує людей за розумом: розумний, мудра людина, філософ, мудрецікумирники, високородний догмат; неук, простак, дурень;

3-тя група поєднує образи людей за професіями: будівничі, вчителька, гончар, співець, радник, описувачі звірів, працівник, майстер;

4-та група представляє людей за визначеним соціальним статусом: хазяїн, хазяйка, народ, афінські громадяни, багатії, королі, пані, пани, беззаконники, невільник, раб;

5-та група: образи співзвучні з добром і злом, щастям (читаємо про доброго чоловіка, друга вірного, щирого друга, голубку і негідницю і т.п.);

6-та група містить декілька малочислених тематичних груп, наприклад: мінерали – алмаз і смарагд; інструменти – брусок і ніж; земноводні – жаби, черепахи; риби – щука, рак і т.д.

Найбільш чисельною є перша, друга, четверта група (приблизно по 12 образів), третя і п’ята нараховують удвічі менше (приблизно по 6 образів), а шоста – малочислені гру-

пи по 2 образи.. Ось такою є система образів байок із погляду звичайної статистики.

Визначальним у даних дослідженнях «Байок Харківських» Григорія Сковороди займає метод аналізу художніх творів, який відкрила Анна – Марія Богосвятська – доцентка кафедри гуманітарної освіти Львівського обласного інституту післядипломної освіти, членкиня-кореспондентка Ноосферної академії науки та освіти. У своїй праці «Як створити смачний, ароматний, кольоровий урок літератури» дослідниця знайомить нас з понятям синтезії, тобто співчуттям, схрещенням відчуттів – « стан, коли ми зможемо одне почуття відчути через інше», пропонуючи під час вивчення художнього твору активізувати п'ять органів чуття (слух, зір, тактильність, смак, нюх, сприйняття кольорової гами) одночасно [4].

Як це виглядає? Насамперед уважному та вдумливому читачеві подобається філігранна робота із текстом, адже, щоб провести такий аналіз і скласти п'ять таблиць відповідно відчуттям, потрібно вчитуватися у кожне слово, розподіляти і аналізувати, що дає його створення, або використання. Згідно методу А. – М. Богосвятської автор статті уважно попрацювала із текстами 30 творів збірки «Байки Харківські» і створила такі таблиці: «Зорові образи», «Тактильні образи», «Слухові образи» «Смакові і нюхові образи», «Кольоропис» – усі вони об'єднуються у єдину «Систему сенсорних образів твору». Для прикладу наведу одну із них.

Проєкт № 1

«Зорові образи байки 9 «Мурашка і Свиня» Г.С.Сковороди»

Зорові образи	**Роль зорових образів у тексті**
Горда посмішка Свині	Підтверджує упевненість Свині, що вона переможе у суперечці Мурашку
Жменя найчистішого зерна	Допомагає уявно побачити маленьку кількість зерна
Ціла діжка, у якій жмень триста із третиною	Навпаки, підкреслює величезну кількість зерна у порівнянні із жменею зерна Мурашки
Висновок	Розмір кількості зерна не може вирішити суперечку між Мурашкою і Свинею, але допомагає зрозуміти, що саме збило із пантелику Свиню

Виявляється, що Г.Сковорода у збірці використав найбільше слухових та зорових образів, і це пояснюється тим, що любив слухати, читати і розмірковувати; смакові і нюхові образи знаходяться посередині, а ось зовсім мало використав тактильних образів та кольоропису.

За такою методикою можна дослідити усі твори геніального філософа та письменника Григорія Савича Сковороди, проаналізувати, які сенсорні образи переважають у творі, або зробити компаративний аналіз їх використання у різних творах [5].

Попереду ще багато роботи, ось чому вважаю, творчу спадщину українського Генія – невичерпним джерело для вивчення та дослідження.

Джерела:

1. Кралюк П.М. «Незвична» філософія Григорія Сковороди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: «Незвична» філософія Григорія Сковороди | Національний...Національний університет «Острозька академія» › info› news
2. Григорій Сковорода. Байки Харківські. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: Григорій Сковорода. «Байки харківські» – Мала Сторінка https://mala.storinka.org›гри...*Байки Григорія Сковороди*. *Григорій Сковорода*. *Байки харківські*– читати та слухати, відео українською онлайн; Байки Харківські – Вікіпедія – [Електронний ресурс].– Режим доступу: https:/ /uk.wikipedia.org› wiki › Байки_Харківські
3. Іваньо В.І. Жанр байки у творчості Григорія Сковороди. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: Критика. Жанр байки у творчості Григорія Сковороди https://md-eksperiment.org › 2...16 февр. 2014 г. – *Жанр байки* у *творчості Григорія Сковороди*... І.В. *ІВАНЬО...статтяА*.М. Ніженець «Характер розвитку *байки* в українській літературі...
4. Богосвятська А. – М. І. Як зробити смачний, ароматний, кольоровий урок літератури:Методичний посібник. – Львів: Норма, 2015.
5. Сковорода Г.С. Буквар миру. Книга для сімейного читання. –Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016.

ТВОРЧА СПАДЩИНА ГЕНІАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА ТА ФІЛОСОФА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ – НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Валентина Полякова – старша учителька, учителька-методистка зарубіжної літератури Вербівського ліцею Нижньосірогозької селищної ради Геніческого району Херсонської області (Україна, с. Вербівка).

МЕТОДИЧНИЙ КОНСТРУКТОР ПРОВЕДЕННЯ «РОКУ СКОВОРОДИ» В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Галина САГАЧ,
Тетяна КУЗЬМІЧ

Актуальність. Серед інноваційних технологій управління методичний конструктор є ефективним засобом систематизації відомих та нових методик, при використанні яких зростає творчий потенціал як вчителя, так і науково-педагогічного працівника підвищується інтерес як учнів, так і студентів до предмету, що, як наслідок, позначається на якості навчання. Проведення «Року Сковороди» в освітньому закладі надає можливість як педагогам, так і учням, студентам розкрити свій творчий потенціал в єдності своїх сторін: духовної, інтелектуальної, трудової.

Мета статті – визначити сутність заходів методичного конструктору щодо ефективного проведення ювілейного «Року Сковороди» (2022 р.) в освітньому закладі, де цільова група, тематика запланованих заходів зорієнтована не лише для учнівської, але й студентської молоді, педагогів, науково-педагогічних працівників, громадскості.

Виклад основного матеріалу. Творчість українського філософа, поета, педагога, просвітителя Григорія Савича Сковороди на початку XXI століття набуває все більшого значення. Уваги і шанування набуває не тільки його літературна спадщина, але й філософські та педагогічні ідеї [4; с. 10]. У 2002 році на Міжнародному форумі «Григорій Сковорода як гасло часу» (м. Київ) було започатковано Великий проєкт «Григорій Сковорода – 300», «стратегічна мета якого полягає у формуванні передумов для створення у перспективі в Україні пілотного зразка духовно-технологічної країни у досягненні сталого розвитку суспільства, орієнтованого на щастя людини на основі віри і моралі, «сродної праці», створенні можливостей бути здоровим духом, душею і тілом. Особлива увага у Великому проєкті приділяється вихованню патріотизму на духовно-моральному підґрунті соборної України; формуванню на основі висококреативної інноваційної моделі розвитку регіонів (районів, громад) – символів сталої орієнтації суспільства» [2].

У рік 300-річчя від дня народження українського генія пропонуємо організувати та провести в освітньому закладі низку заходів щодо сковородинізації освітнього простору. Ефективним засобом в реалізації цієї мети є застосування методичного конструктора – набір елементів (модулів, правил), які можна комбінувати, вибудовуючи різноманітні методичні розробки, починаючи від занять, уроків та закінчуючи проєктами. Методичний конструктор сприймається як алгоритм, слідуючи якому можна досягти наміченої мети, реалізувати прийняті рішення. Конструктор передбачає творчий підхід, сприяє розвитку педагога, запровадженню в освітній процес інноваційних педагогічних технологій. Елементи конструктора формуються на основі існуючих ресурсів і перебувають у постійному розвитку, педагог, науково-педагогічний працівник знаходить та використовує щось нове. Конструктор ґрунтується на взаємозв'язку результатів педагогічної діяльності.

Методичний конструктор розроблено відповідно до основних положень Великого проєкту «Григорій Сковорода-300» та Всеукраїнських Сковородинських навчань (лист МОН України від 22.05. 2017 року № 1/9-283) [3]. Також використано матеріали Програми авторського елективного спецкурсу з

медіаосвітнім компонентом для учнів 9 (10, 11) класів загальноосвітніх навчальних закладів «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» [1] і збірки «Тематичні розробки занять елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9 (10, 11) класів ЗЗСО «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» [5].

У рамках проведення «Року Сковороди» в освітньому закладі пропонуємо організацію та проведення заходів за такою тематикою.

Назва заходу, цільова група	Тематика
Педагогічна рада	«Сковородинський підхід до життєтворчості людини»;«Соціалізація дітей, учнівської молоді, студентства у сучасному освітньому просторі на засадах філософії Сковороди»
Науково-методична рада	«Педагогічна спадщина Г. С. Сковороди і сучасна освіта»
Оформлення в інформаційно-методичному кабінеті експозицій	«Життєві максими Григорія Сковороди»; «Григорій Сковорода в історії української культури».
Випуски методичних бюлетенів	«Проблеми виховання і розвитку особистості у педагогічній спадщині Г. С. Сковороди»; «Етико-філософська спадщина Г. Сковороди»
Семінари-практикуми для педагогічних, науково-педагогічних працівників	«Вивчення творчої спадщини Г. С. Сковороди: методичний інструментарій педагога»; «Організація науково-дослідницької роботи учнів-членів МАН/ студентських наукових товариств з вивчення життєвого шляху, творчої спадщини Г. С. Сковороди»; «Філософська афористика Г. С. Сковороди та її використання в освітньому процесі»; «Духовні цінності у творчості Г.С. Сковороди»
Творчі групи (лабораторії)	«Філософія Г. С. Сковороди», «Поетичний доробок Г. С. Сковороди», «Григорій Сковорода – музикант, композитор, співак», «Григорій Сковорода в образотворчому мистецтві», «Просвітницькими дорогами Г.С. Сковороди», «Життєтворчі максими Г.С. Сковороди», «Проєкти з популяризації спадщини Григорія Сковороди».
Школа молодого вчителя	«Педагогічні істини Сковороди»
Школа професійної майстерності	«Ціннісно-смислові засади педагогічної діяльності Г. Сковороди»
Педагогічні читання	«Особистість сучасного педагога крізь призму поглядів Г. С. Сковороди»; «Філософія серця Григорія Сковороди та сучасність»
Декада педагогічної майстерності	«Велич постаті Сковороди: портфоліо висловів про Григорія Сковороду»

Сковородинівські читання	«Христове сонце любові у вимірах святості і моральності»
Мистецькі проєкти	«Інтерпретація духовного світу в творах Г. С. Сковороди»
Театралізації	Міжпредметний літературно-мистецький колаж «Я поведу вас у Вічність…»
МО вчителів початкових класів (семінари, практикуми, предметні декади)	«Наш Першорозум – Григорій Сковорода»; «Виховний потенціал байок Г. Сковороди»; «Духовно-моральні основи філософії серця Григорія Сковороди в контексті ідеї життєтворчості»
МО вчителів суспільно-гуманітарного циклу (семінари, практикуми, предметні декади)	«Формування соціальної культури школярів на засадах літературної спадщини Григорія Сковороди»; «Г. Сковорода – талановитий байкар і вчитель життєтворчості»; «Генії християнської культури – Г. Сковорода, Ф.Скорина, С. Полоцький, М. Ломоносов»; «Афористика Сковороди»; «Поетична творчість Г. Сковороди»; «Григорій Савич Сковорода – предтеча нової української літератури, зв'язок його творчості з фольклором»; «Школа риторичної майстерності», «Ідея сродної праці у творах Г.Сковороди»; «Афоризми як джерело пізнання світу та духовного багатства людства»; «Творчість Григорія Сковороди – духовна скарбниця української та світової літератури»; «Духовний світ афористики Григорія Сковороди»; «Духовний золотослів Григорія Сковороди»; «Біблійні афоризми, духовні повчання з творів Г. С. Сковороди»
МО вчителів математично-природничого циклу (семінари, практикуми, предметні декади)	«Космічна свідомість Григорія Сковороди»; «Творчість Григорія Сковороди в контексті філософії космізму»; «Григорій Сковорода – ноосферний просвітитель на всі часи»
МО вчителів естетично-трудового циклу (семінари, практикуми, предметні декади)	«Християнська етика Григорія Сковороди»; «Діалог культур у творчій скарбниці Григорія Сковороди»; «Музично-пісенна творчість Сковороди»; Проведення творчих пленерів юних художників
МО класних керівників і вихователів (семінари, практикуми, круглі столи)	«Духовно-моральні виміри культури серця особистості»; «Осмислення та використання духовної спадщини Григорія Сковороди у виховній роботі з учнями»; «Сучасні виміри педагогічної спадщини Григорія Сковороди»; «Виховання

	громадянина. Ідеї Г.Сковороди»; «Формування культу «сродної праці» в контексті духовно-морального виховання учнів»; «Великі ідеї Г. Сковороди в контексті філософії «сродної праці» – вибору професії як запоруки виконання земної місії»; «Етико-гуманістична педагогіка Григорія Сковороди: вчення про дві натури і три світи»
Бібліотечні заходи (виставки-презентації, бібліографічні огляди, книжкові виставки, тематичні бесіди)	«Цікаві факти з життя Сковороди»; «Відомі люди про Григорія Сковороду»; «Шляхом Григорія Сковороди»; «Європейськими стежками Григорія Сковороди»; «Один день із Григорієм Сковородою»; «Шляхами великого українського мудреця»; «Творча спадщина Г.С.Сковороди»; «Дослідники життя і творчості Григорія Сковороди»
Психолого-педагогічні семінари, круглі столи	«Духовне самовдосконалення особистості на прикладі життя та творчості Григорія Сковороди»; «Від людини розумної – до людини духовної»; «Ідеї Григорія Сковороди про розвиток особистості»; «Духовні аспекти життєвого успіху і філософія щастя Григорія Сковороди»; «Духовність особистості очима Григорія Сковороди»; «Життєтворчий потенціал спадщини Григорія Сковороди»; «Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди про самопізнання»
Заходи для батьків (тематичні збори, круглі столи, батьківський практикум, педагогічні читання)	«Педагогічні погляди Григорія Сковороди щодо виховання дітей та молоді»; «Григорій Сковорода про родинне виховання»; «Духовне наставництво Григорія Сковороди як зразок позитивного впливу вчителя на розвиток особистості дитини»; «Актуальність ідей Г. С. Сковороди для сучасної освіти»; «Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди в контексті вирішення актуальних проблем освіти»
Заходи для учнів (виховні години, евристичні бесіди)	«Людина починається з добра», «Сучасний вигляд вічної мудрості», «Любов є джерело всякого життя», «Совість як чистий кришталь» – етична мудрість Г. Сковороди», «Духовний золотослів Григорія Сковороди», «Життєдайна сила думок Григорія Сковороди», «Концепти «щастя» та «сродної праці», «Божий дар дружби», «Філософія щастя за Г.Сковородою», «Достойный для сердец пример Сковорода», «Твори добро на благо людям» (за християнськими заповідями

	Г.Сковороди про Віру, Надію і Любов), «Світ мене ловив, але не спіймав», «Практичне втілення ідей Сковороди у життя»
Самоврядування (круглий стіл, учнівська конференція, дискусійний клуб)	«Григорій Сковорода. Думки про майбутнє», «З Григорієм Сковородою крокуємо у майбутнє», «Щастя і нещастя: які їхні взаємозв'язки?», «Діалоги зі Сковородою про сенс життя, про щастя»
Педагогічні зустрічі «Сковородинське коло» (вчителі, учні, батьки)	«Благословенний Григорій Сковорода в освітньо-просвітницькому просторі»; «Книжкова Сковородиніана професорки Г. М. Сагач»
Кінолекторій тематичний	Д/ф «Обличчя української історії. Г.Сковорода»; «Таємничий Сковорода», «У пошуках щастя»; телевізійний проєкт «Великі українці. Григорій Сковорода»; х/ф «Григорій Сковорода» (1959 р.)
Конкурси	«Читайте Сковороду!» (відеоролики, буктрейлери); «Там, де ступав Сковорода» (туристичні маршрути, фотоколаж для віртуального музею); «Філософія серця Сковороди» (прозові і поетичні твори); «Народ слухає пісні Сковороди» (музичні твори); «Афоризми Сковороди» (презентації); «Музична філософія Сковороди» (есе)

Підсумовуючи роботу освітнього закладу щодо ювілейного «Року Сковороди», можна запланувати такі заходи:

- презентація шкільного блогу (сайту) «Сковорода-300», план створення концепції якого розпочинається на початку ювілейного року;
- відкриття на базі закладу духовно-просвітницької лабораторії «Сковородинська світлиця»;
- організація освітніх турів «На прощу до Сковороди» (для учнів, педагогів і батьків) у Чорнухинський літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди (Полтавська область), у Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди (с. Сковородинівка Харківської області), у музеї Г. Сковороди (м.Переяслав-Хмельницький Київської області та с. Каврай Черкаської області), у м. Київ (відвідування Києво-Могилянської академії, Китаївської пустині, Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври), європейськими містами Г.Сковороди (Польща, Словаччина, Угорщина, Італія, Франція);
- створення збірки матеріалів «Актуальність поглядів Г. Сковороди у сучасній практиці роботи освітнього закладу».

Враховуючи те, що школа сьогодні є ініціатором розвитку громади та активно бере участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, у ювілейний рік можна запланувати здійснення громадського проєкту «Розбудова громади на ідеях Г. С. Сковороди», метою якого є:

– сприяння всебічному розвиткові духовно-моральної, громадянської культури покоління, якому належить розбудовувати Українську державу на ідеях Г. С. Сковороди,

– допомога молодій генерації України розвивати кращі лідерські якості для участі у

громадській, просвітницькій, державотворчій діяльності,

– поширення у соціумі великих ідей ноосферного генія Григорія Сковороди.

І. Підготовчий етап проєкту «Школа як осередок виховання майбутніх громадян України. Кордоцентричні ідеї Григорія Сковороди в освітньому просторі рідної школи».

Аналіз творчої спадщини Г. С. Сковороди.

Вивчення і використання програми авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» (укладачки Сагач Г. М., Кузьміч Т. О.).

Встановлення контактів з депутатами, представниками місцевої влади, знаковими особами району, міста, області.

Визначення тематики дебатів (анкетування, опитування, інтерв'ю).

Залучення громадських організацій до співпраці.

Встановлення контактів зі ЗМІ.

ІІ. Дебати: діалог (полілог) поколінь «Вчення Г. Сковороди через призму сучасності».

Яка роль підростаючого покоління у розбудові громади в умовах викликів нашого часу?

Якою є роль старшого покоління у розбудові громади?

Як гармонізувати інтереси, цінності старшого і молодшого поколінь у розбудові громадянського суспільства на ідеях ноосферного генія Г. С. Сковороди?

Влада і творча особистість у розв'язанні актуальних проблем громади: які їхні взаємозв'язки?

Чому геніальний Г. С. Сковорода уникав посад і став «українською мандрівною академією»?

Що сказав нащадкам Г. С. Сковорода автоепітафією: «Світ ловив мене, але не спіймав» ?

Чому Україна має високий ступінь корумпованості? Як цьому запобігти?

Г.С. Сковорода філософськи обґрунтував поняття «щастя». Чому його немає в Конституції України?

Який був ідеал щастя Г. С. Сковороди?

Який сучасний ідеал щастя?

Що я хочу і можу зробити для щастя родини, громади, України?

Чи можливе духовне батьківство, як у Г. С. Сковороди, у наш час?

У чому полягає безсмертя ідей мудрого і праведного Г. С. Сковороди?

Чи можлива сковородинізація сучасного українського суспільства напередодні 300-ліття ювілею Г. С. Сковороди?

ІІІ. Практичний етап «Україна – це ми. Будуємо храм серця за дороговказами Сковороди»:

Цикл практичних справ по самоуправлінню: «Громадянами народжуються, патріотами стають».

«Чисте село (місто) – чистими руками і чистими помислами» (виховання екологічної свідомості).

«Ніхто не забутий!» (опікування самотніми людьми, ветеранами війни та праці).

«Ти – не один!» (опікування сиротами).

Написати «Лист у Вічність» Г. С. Сковороді і поширити його через ЗМІ.

Створити відеоролики «Ідемо за Сковородою!», поширити їх через ЗМІ.

У рамках підготовки до 300-ліття від дня народження Г. С. Сковороди відкрити Сковородинські світлиці у школах, закладах вищої світи, бібліотеках, палацах культури тощо.

Створити «живі зелені пам'ятники» Г. С. Сковороді – насадження дерев, кущів на алеях його пам'яті.

ІV. Підсумковий етап «Ми – Сковородинці. Відлуння ідей Григорія Сковороди в сучасній Україні».

Визначення, нагородження переможців дебатів та добрих справ.

Організація освітніх турів «На прощу до Сковороди».

Укладання проєкту на майбутнє «Ідемо за Сковородою!».

Висновки. Початок XXI століття характеризується новими політичними, економічними, соціокультурними умовами, в яких відбувається формування громадянського суспільства, модернізація освіти. Сьогодні стало очевидним, що вирішення багатьох проблем у житті країни значною мірою залежить від рівня сформованості громадянської позиції молоді, духовно-моральної шкали системи цінностей молодого покоління, поваги до історично-культурної спадщини держави. Вважаємо, що викладені у методичному конструкторі заходи щодо проведення в освітньому закладі «Року Сковороди» розкриють нові грані творчості як самих їх учасників, так і багатогранної особистості мудреця і філософа Григорія Сковороди.

Джерела:

1. «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!». Програма авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9 (10, 11) класів загальноосвітніх навчальних закладів / укладачі: Сагач Г.М., Кузьміч Т.О., – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 25 с. URL: http://www.library.kherson.ua/2015/ave_skovoroda.pdf
2. Ідімо до Сковороди. URL: https://zn.ua/ukr/ART/idimo_do_skovorodi.html
3. Лист МОН від 22.05.2017 № 1/9-283. «Щодо проведення Всеукраїнських Сковородинських навчань «Пізнай себе». URL: https://imzo.gov.ua/2017/05/22/lyst-mon-vid-22-05-2017-1-9-283-pro-provedennya-vseukrajinskyh-skovorodynskyh-navchan-piznaj-sebe/
4. Сагач Г.М. Благословенний Григорій Сковорода в освітньо-просвітницькому просторі. – К.: FARB-IT (видавець ФОП «Т. А. Ульяніч»), 2021. – 640 с.
5. Тематичні розробки занять елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9(10, 11) класів ЗЗСО «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!». Друкована продукція / автор : Н.П.Крупа. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020 – 126 с. URL : https://drive.google.com/file/d/14dTuDcLZOBoK_Fz-fzCJNiDy8XQy38Be/view

МЕТОДИЧНИЙ КОНСТРУКТОР ПРОВЕДЕННЯ «РОКУ СКОВОРОДИ» В ОСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Галина Сагач – д-р пед.н., д-р теології, д-р філософії (Словацька Республіка), проф., проф. кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради, акад. чотирьох Міжнародних академій, акад. Міжнародної академії богословських наук, акад. АН Вищої освіти України, проректорка Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди, чл. Національної спілки журналістів України, чл. Асоціації письменників НСП України, лауреатка Міжнародної премії імені Григорія Сковороди (Україна, м. Київ);

Тетяна Кузьміч – к.пед.н., очільниця Херсонської філії Всеукраїнського народного університету українознавства ім. Григорія Сковороди (Україна, м. Херсон).

УЧИТЕЛЬ ВІЧНОСТІ. НАШ ДУХОВНИЙ АПОСТОЛ

Галина СОЛОМАХІНА

За вченням Григорія Савича, людина – це особистість, яка приходить на Землю з певною місією. Її кожен для себе бачить по-своєму. Хтось у любові чи здатності творити добро, хтось у служінні нації, хтось у щасливій родині… Сковорода її бачив у збережені моральних чеснот: залишатися самим собою, керуючись ясним розумом, чистим серцем великою душею а, головне, вистояти перед спокусами суспільства.

Це висока місія. Сковорода її осягнув, залишивши рецепт щастя. Хто подолає зневагу й зневіру, спокуси, вистоїть перед мізерним і дріб'язковим? Філософ відповідає: «той в кого совість, як чистий кришталь» [5, 33].

Щоб зберегти себе, пізнати природу, українці звертаються подумки до свого духівника – Сковороди. За «плечима носіїв Біблію», а у творах пояснював життєві істини, вчив людяності. Його «Сад божественних пісень» – це як церковний канон, що оберігає наші душі й помисли.

Його слову завжди віриш, а вченням керуєшся. Часто подумки розмовляєш з пророком, якого Бог наділив великим даром вчителя нації. З приводу цього влучно сказав академік Багалій: «Він жив так, як навчав, а навчав так, як жив» [2, 13].

Гортаючи сторінки байок пізнаємо істинну сутність людини, яка щаслива, проживаючи день за днем у любові.

Бджола з байки «Бджола і Шершень» промовляє словами щасливої людини, яка збагнула природжену справу й вміє радіти життю, даруючи людям часточку свого добра. А нижче подаються слова вічної істини від Сіраха: «Веселіє серце – живет человеку» [5, 127]. Далі древній Епікур: «Благодарение блаженной натуре за то, что нужное сделала нетрудным, а трудное ненужным» [5, 127].

У байках Сковороди слово мораль замінено словом сила. У цьому, дійсно, глибина.

Міцними та яскравими є судження, що трактуються в цих неперевершених заключних частинах.

Байка «Соловей, Жайворон і Дрозд» на прикладі трьох пташок доводить важливість у житті людини дружби, яку не можна купити. Це почуття необхідно прийняти душею і серцем, даруючи близькій людині підтримку, віру, потрібність, впевненість. А далі Сковорода нас знову повертає до Біблії: «Ничего нас Біблія не учит, кроме богознания, но сим самим всего учит» [5, 33]. Тільки, пізнавши самого себе, можна бути щасливим. Адже в тілі людському, писав філософ, є дві храмини: храм земний, тілесний, видимий, і храм небесний, невидимий, ймення якого – Бог.

Отож ми повинні повсякчас дбати про собор своєї душі. А підтвердження знаходжу у притчі « Убогий жайворонок»: «Чисте серце й дух віри – одне і те ж, яка користь тобі з повних засіків, коли душа в тебе голодна і спрагла? Наповни бездну, насить спершу душу свою». [35].

Сковорода – це духовний промінь, він освітлює дорогу до самопізнання, самовдосконалення, саморозвитку. Вчить, що людиною мають керувати добрі наміри. Про це красномовно говорить у байці «Жайворонки:

«Не то орел, что высоко летает,
Но то, что легко седает».

Чоловік з висоти прожитих років стовідсотково, даючи оцінку найвищих цінностей, на перше місце поставить волю. Вона є запорукою всього: свободи слова, свободи

думок, свободи життя, свободи вибору тощо. Ні за яке золото її не купити, вона безцінна. Втративши свободу, перестаєш дихати, бо вона є ковтком чистого, джерельного, яскравим променем з небес. Ці душевні роздуми і народили поезію «De Libertate», де «батьком вольності» величає Богдана Хмельницьккого:

Слава навіки буде з тобою
Вольності отче, Богдане – герою.

Як точно, сильно і влучно звучать рядки з філософського тракту «Наркіс»: «Якщо хочеш виміряти небо, землю і моря – повинен спочатку виміряти себе». [6, 154].

Дорога до досконалості завжди довга, терниста і непередбачувана. Часто прагнемо пояснити незрозумілі речі, дати собі відповідь на запитання: Як бути? Що робити? Куди йти? Де твоє покликання?

І знову йдемо за порадою до Сковороди; знаходимо у «колесі часу» (байка «Колеса часовін»). Відповідь очевидна: «По разным природным склонностям и путь жития разный. Однако всем один конец: честность, мир и любовь». [31, 63]. Саме на цих біблійних чеснотах тримається світ. А чи не про це говорять заповіді Божі?

Філософ знаний у всьому світі, це людина, яка належить Всесвіту. А чи розумів він це за життя. Так. Інакше не було б стільки мудрості у його творах: чи то піснях, чи то байках, чи то трактах. Його герої розмовляють з нами, а їх судження – це істини, що живуть тисячоліттями і мають велику СИЛУ. Наскрізною є думка про те, що тільки розум керує нашими діянями: «Солодке пізнає пізніше той, хто може проковтнути неприємне…» [4, 120].

Побачити істину, дійсно, важко. Здатні на це очі не всякого, а тільки блаженного. Це мають бути особливі очі, що розпізнають, де зло, а де щастя. Якраз цими очима пізнання є Григорій Савич.

Гортаючи сторінки мудрих порад Григорія Савича своїм учням, бачимо власні проблеми і тут же знаходили відповідь. У листі до Михайло Ковалинського Сковорода вчить радіти життю і зазначає, коли ця здатність приходить до людини:

О, солодка дорога життя, коли твоя совість чиста
……..

Тому веселе лице, тому чоло прикрашає надія жива
Тому то в добрих людей завжди є стільки радощів
І їх не лишає надія в хворобі чи навіть у смерті,
Навіть же як умруть, в них на обличчях радість. [2, 41].

А у кінці листа дописує: «Ніщо зазвичай не приносить нам такої радості, як чиста совість і добрі сподівання». [4, 42].

Навчаючи Ковалинського, як треба йти по життю, учитель наголошує на важливості того, що в сьогоднішньому дні необхідно бачити завтра, яке буде наповнене мудрістю і доброчесністю. Це наші маєтки і скарби на старість. А далі наводить приклад: «Дивись, про що дбали найкращі мужі – не про багатство та інше. Тому не дивно, що вони добре завершили життя. Бо як посієш в юності, так пожнеш в старості» [4, 50].

Отже, феномен Григорія Савича незаперечний, його вчення- дар Вселенський, а діяння – скарб для нації. Українці, маючи такий зразок мудрості, повинні припасти до вічних джерел його чистоти і духовності.

Джерела:

1. Драч І., Кримський С., Попович Н., Григорій Сковорода. Київ: Видавництво «Молодь», 1984. 210с.
2. Сагач Галина. Благословенний Григорій Сковорода. Київ. 2013. 163с.

3. Сковорода. Сад пісень. Київ: Видавництво «Веселка», 1980.174с.
4. Сковорода. Листи Михайла Ковалинського. Харків: Видавництво «Майдан», 2012. 181с.
5. Сковорода. Вибрані твори. Харків: Видавництво «Прапор», 2007. 381с.
6. Сковорода Г. Том 1. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1973. 530с.

УЧИТЕЛЬ ВІЧНОСТІ. НАШ ДУХОВНИЙ АПОСТОЛ

Галина Соломахіна – вчителька-методистка української мови та літератури, директорка школи Каховської спеціалізованої загальноосвітньої школа І-ІІІ ступенів №2 з поглибленим вивченням іноземних мов (Україна, м. Каховка).

КОСМІЧНА СВІДОМІСТЬ НООСФЕРНОГО ГЕНІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Галина САГАЧ
Володимир МАРТИНЕНКО

«…а в розумі досконалими будьте!»
(1 Кор.14.:20)
«Коли за нас Бог, то хто проти нас?»
(Рим. 8:31)
«Істина є безначальна».
(Григорій Сковорода)

У кінці XX ст. активізувалося інтегративне дослідження вивчення людини як цілісного космопланетарного явища у нерозривних зв'язках із оточуючим космопланетарним світом у результаті узагальнення загальнонаукових, природничо-наукових, гуманітарно-культурологічних підходів. Домінантою цієї концепції є вчення В.І. Вернадського про біосферу, ноосферу, філософія екології людини, природи і космічної антропоекології, ідеї філософії космізму, філософії всеєдності тощо [3].

Синергетичний підхід комплексного вивчення людини виявили філософи, соціологи, психологи, богослови, культурологи, біологи, медики та ін., які підкреслюють незлитність соціальної сутності людини та її біологічної природи. Пріоритетом є комплексні дослідження науки і культури: глобальної та соціальної екології, екології культури та людини, космічної антропоекології на рівні ідей В.І.Вернадського, К.Е. Ціолковського, О Л.. Чижевського у сфері духовно-культурної діяльності, філософської, релігійної, культурної творчості. Відносини людини і Абсолюту (Бога), нерозривний зв'язок мікрокосму та макрокосму в рамках світового цілого (універсуму) розглядаються у філософії всеєдності В.С. Соловйова, В.В. Розанова, М.А. Бердяєва, П.А. Флоренського та ін. з глибинними античними та загальноіндоєвропейськими витоками (Вяч. Вс. Іванов, В.Н. Топоров).

Творення «духовної Атлантиди» відбувається через дослідження феномена людини крізь призму екології культури, як «археологію духу». Концепція комплексного вивчення феномена людини В.П. Казанчеєва, Є.О. Спіріна полягає в тому, що феномен людини слід розглядати як фундаментальну соціоприродну та космічну цілісність[3, с.7]. П.О. Флоренський вважав людину мікрокосмом, безкінечним за своєю багатоманітністю та рівноцінним макрокосму світу, спираючись на філософію космізму, а також філософію кордоцентризму Г.С.Сковороди.

Г. С. Сковорода – мудрець і праведник, ноосферний геній, щирий православний християнин, який двічі пережив і пізнав особливе екстатичне переживання, що привело його до духовного перевороту, віднайдення і осмислення свого істинного покликання на Землі. Одне сталося у 1757 р. в с. Каврай, а друге – в Охтирці у другій половині вересня 1770 року. Про це писали Михайло Ковалинський, Петро Пелех у статті «З життя і творчості Сковороди» під назвою «Явище т. з. космічної свідомості в житті Сковороди як джерело та ключ для розуміння його філософії»[2, с.15].

Біограф Г. С. Сковороди, його улюблений учень Михайло Ковалинський пише: «Коли

людина виходить із кола зарозумілості, свавільності, самолюбства свого, порівнюючи все те з порожньою, непрохідною і безводною землею, тоді чистий Дух Святий заполонює всі її почуття і відновлює Боже царство істини, тобто вогнем любові Своєї запалює в людині здатність внутрішнього чуття. Тоді високе пізнання і розуміння в міру внутрішньої і зовнішньої схильності виникає з осереддя всіх речей, як тонкий, найпроникливіший вогонь, із невимовним задоволенням поглинаючись безоднею світу. В такому стані життя людина дивиться на Дух Вседержителя з радістю і поклонінням і таким способом смиренне самозречення людське може бачити те, що є у вічності і в часі, бо все поблизу нього, все довкола нього, все в ньому є» [5, с. 222].

Михайло Ковалинський підкреслює, що цей перший інсайт (осяяння, одкровення) стало імпульсом Г. Сковороді до творчості на основі Одкровення, бо він «сповнився живим відчуттям істини» у «Саді Божественних Пісень», у філософських та богословських творах. Це був духовний переворот у житті Г. С. Сковороди, «поетичне з'явлення основних ідей філософії» [6, с. 88].

Що таке «космічна свідомість»? Канадський психіатр Р. М. Бекк сам пережив стан інсайту, пише про це, що це «нова вища свідомість, що з'являється лише в окремих людей на вищому ступені їхнього розвитку. Головні ж риси космічної свідомості такі: усвідомлення космосу, тобто життя й ладу Всесвіту, суб'єктивне світло (осяяння із себе), моральна екзальтація (екстатичність), інтелектуальне просвітлення, відчуття безсмертності, від чого зникає страх смерті,… зникнення почуття гріховності, несподіваність і моментальність пробудження, здатність притягати до себе й захоплювати собою людей, власне, вчительство, месійність. Таке приходить після 30-го року життя» [1, с. 1 – 3].

Ці люди відмінні від звичайних людей, бо «духовні очі їхні розплющені й видющі»,… такі люди ставали творцями релігій «починаючи від таоїзму та буддизму і, загалом кажучи, через релігію та літературу створили всю сучасну цивілізацію»… «ці люди володіють останніми двадцятьма п'ятьма століттями, особливо останніми п'ятьма, як зорі першої величини над північним небом. Людину приєднує до родини таких людей факт їхнього духовного переродження в певному віці і переходу в більш високий простір духовного життя. Реальність такого переродження виявляється внутрішнім суб'єктивним світлом та іншими явищами» [1, с. 13 – 14].

Космічна свідомість людини не є психічною хворобою, бо вони протилежні: хвороба – явище негативне, а космічна свідомість – позитивне. Крім того, здатність володіти собою при психічній хворобі понижується, а при космічній свідомості збільшується» [6, с. 91].

Петро Пелех ґрунтовно досліджував духовну природу космічної свідомості в різних людей, в яких вона подібно виявляється: «Сковорода так сильно відчував реальність невидимої природи, пізнаної ним у стані космічної свідомості, в порівнянні до видимої (простої) свідомості, що тільки першій приписує справжню реальність, а другу називає тільки тінню першої» [2, с. 15].

Перший спалах космічної свідомості в с. Каврай у 1757 р. у 35-річного Сковороди народив автентичного поета, а другий – філософа [6, с. 91].

Петро Пелех явище космічної свідомості Сковороди вважає ключем розуміння його філософії як «філософії космічної свідомості», як «динамічний світогляд Сковороди» [2, с. 156 – 157].

Після другого інсайту в с. Каврай у 1770 р. Сковорода сформулював для себе обриси того шляху, яким мав свідомо іти, про що пише Михайло Ковалинський: «Не вибравши жодного становища, закарбував він твердо на серці своїм, що позначить життя по-

встримністю, малим достатком, цнотливістю, смиренням, працьовитістю, терплячістю, добросердям, простотою звичаїв, щиросердністю, облишивши всі суєтні шукання, всі способи збагатитися, весь тягар надмірностей. Таке саме відречення доброуспішно наближало його до любомудрості» [5, с. 220 – 221]. Валерій Шевчук афористично визначив цю ситуацію: «Коротко кажучи, він покинув усе, щоби усе взяти» [6, с. 91].

Михайло Ковалинський пише: «Сковорода почав відчувати смак у свободі від марності та приваб житейських в убогому, але безжурному стані, в усамітненні, але без незгоди із самим собою. Псевдомудроване самолюбство, ця вичепурена дочка світського зовнішнього розуму, не могло заволодіти його серцем. Величну властивість мислячого буття, волю, він з усіма мудруваннями її занурив у ницість свою і повергнув себе у волю Творця, віддавшись цілковито життю і любові Божій, щоб Його Провидіння розпоряджалося ним, як Своїм знаряддям, куди хоче і як хоче» [5, с. 222].

Духовний діалог українського мудреця і праведника Г. Сковороди з кожним із нас, із людством триватиме довічно, поки на Планеті залишиться потяг людини до віри, надії, любові, софійності. Великий поет і мудрець, Герой України Борис Ілліч Олійник висловив афористичні думки: «Зі Сковородою і Шевченком ми незнищенні», «Це наша гербова, разом з Тарасом Григоровичем Шевченком, печать українців» [4].

…Але чи до кінця ми пізнали розумом і серцем ноосферного генія Григорія Сковороду?

Джерела:

1. Бекк Р.М.Космическое сознание. Петроград. б/р. – С.1–3.
2. Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Т. CXXXVI – CXXXVII). Львів. 1925. – С.15.
3. Казначеев В.П., Спирин Е.А. Космопланетарный феномен человека: проблемы комплексного изучения. Новосибирск. Наука. Сиб. отд.-ние. 1991. – 304 с.
4. Сагач Галина. Благословенний Григорій Сковорода. Київ. 2015. – С. 82.
5. Сковорода Григорій. Твори. Київ. 1996. – С.222.
6. Шевчук Валерій. Пізнаний і непізнаний Сфінкс. Григорій Сковорода сучасними очима. Київ. Університетське видавництво «ПУЛЬСАРИ». 2008. –С.88.

КОСМІЧНА СВІДОМІСТЬ НООСФЕРНОГО ГЕНІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Галина Сагач – д-р пед.н., д-р теології, д-р філософії (Словацька Республіка), проф., проф. кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради, акад. чотирьох Міжнародних академій, акад. Міжнародної академії богословських наук, акад. АН Вищої освіти України, проректорка Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди, чл. Національної спілки журналістів України, чл. Асоціації письменників НСП України, лауреатка Міжнародної премії імені Григорія Сковороди (Україна, м. Київ).

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ ГАЛИНИ САГАЧ «БЛАГОСЛОВЕННИЙ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА В ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОМУ ПРОСТОРІ». Київ. 2021. 640 с. : іл.

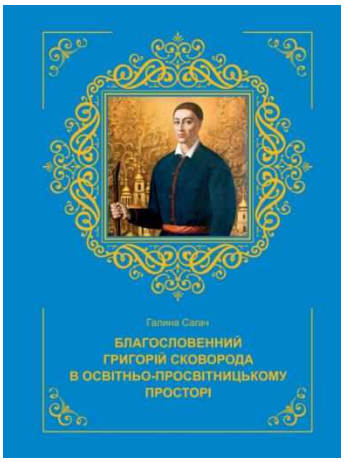

У листопаді 2021 р. у цифровому форматі вийшла книга **«Благословенний Григорій Сковорода в освітньо-просвітницькому просторі»,** присвячена 300-літтю від дня народження Г.С.Сковороди. книга представлена КВНЗ «Одеська академія неперевної освіти» Одеської обласної ради та Всеукраїнським народним університетом українознавства імені Григорія Сковороди. Рецензентами виступили відомі науковці:

Цокур О. С. – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Букач М. М. – доктор педагогічних наук, професор КВНЗ «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради;

Мартиненко В. Ф. – доктор державного управління, професор Криворізького національного технічного університету;

Задорожна Л. К. – кандидат філософських наук, ректор КВНЗ «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради.

Великоформатна книга існує в електронному форматіта кількох паперових примірнаках, бо видрукована за власний кошт автора без спонсорької підтримки.

В анотації говориться:

Книга присвячена 300-літтю від дня народження українського генія Г. С. Сковороди. Автор аналізує філософсько-богословські, педагогічні, мистецькі виміри творчості українського першорозуму, описує Сковородинську музейну педагогіку, аналізує Христоцентричний феномен Григорія Сковороди – мудрого праведника на усі часи. Основу книги складає опис діяльності громадських організацій, Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди та його філій у поширенні ідей Григорія Сковороди в освітньо-просвітницькому просторі.

Книга буде корисною для широкого кола читачів у галузі освіти, вчителям, викладачам педагогічних університетів, докторантам, аспірантам, магістрам, студентам закладів вищої освіти, лідерам громадських організацій — усім шанувальникам Г. С. Сковороди, ноосферного генія України та світу.

Наводимо «Зміст» книги.

ВСТУП

Вступне слово автора ... 10
Осанна ноосферним велетам Духу і Слова ... 12
«Апостол правди і науки» (протоієрей Діонісій Мартишин) ... 15

І. УКРАЇНА І СВІТ ГОТУЮТЬСЯ ДО 300-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г. С. СКОВОРОДИ

1.1. Voxpopuli (лат.) – глас народу, або роль і місце громадських організацій у розбудові громадянського суспільства в Україні ... 18
1.2. Про Великий Проєкт «Сковорода – 300» ... 22
1.3. Духовно-моральне просвітництво як шлях розвитку аксіосфери творчої особистості, громадянського суспільства, розбудови держави ... 23

ІІ. ВІЧНІ ДЖЕРЕЛА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ КРАСИ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА

2.1. На шляху розбудови соборної України: духовно-моральні виміри третього тисячоліття ... 42
2.2. Аксіологія серця сучасної молоді: шляхи і методи її розвитку в соціокультурному вимірі ... 45
2.2.1. Актуальні проблеми духовно-морального розвитку дітей і юнацтва в епоху цифрової трансформації ... 59
2.3. Духовне виховання нової генерації засобами християнської етики ... 62
2.4. Сковородинський рух у Києві, на Київщині ... 66
2.5. Миколаївська філія Всеукраїнського народного Університету українознавства імені Григорія Сковороди ... 77
2.6. Херсонська філія Всеукраїнського народного Університету українознавства імені Григорія Сковороди ... 85
2.7. Григорій Сковорода на Закарпатті ... 99
2.8. Одеська філія Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди ... 114
2.9. Севастопольська філія Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди ... 117

ІІІ. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – НООСФЕРНИЙ ГЕНІЙ ЛЮДСТВА

3.1. Христоцентричний феномен Григорія Сковороди – мудрого праведника на усі часи ... 120
3.2. Харизма особистості Григорія Сковороди у вимірах праведності ... 129
3.3. Музична харизма Григорія Сковороди (Петренко О. М.) ... 134
3.4. Пісенна творчість Григорія Сковороди (Матвійчук Л. С.) ... 137
3.5. Космічна свідомість Григорія Сковороди, або творчість у вимірах Одкровення ... 138
3.6. Містичний Григорій Сковорода у моєму серці ... 141

ІV. СКОВОРОДИНСЬКА МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА

4.1. Музейна педагогіка в соціокультурному вимірі ... 152
4.2. На прощу до Григорія Сковороди, або пілігрим віків ... 155
4.3. Благословенне село Чорнухи, що на Полтавщині, — колиска Григорія Сковороди ... 159

4.4. Благословенне село Сковородинівка, що на Харківщині, – останній земний притулок Григорія Сковороди ... 168
4.5. Перша в Києві Сковородинська Світлиця – простір духовності й краси ... 171
4.6. Музейна педагогіка. Захід-екскурсія до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди (Нетребенко А. М.) ... 186

V. ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКІ РОЗМИСЛИ
5.1. Ціннісно-смисловий універсум особистості у філософії академіка Сергія Кримського ... 195
5.2. Наукова спадщина Володимира Вернадського у суголоссі з філософським вченням Григорія Сковороди ... 197
5.3. Діалог культур у творчій скарбниці Григорія Сковороди ... 205
5.4. Ґрундтвіґ і Сковорода – великі християни, які вічно говорять істину про життя ... 207
5.5. Дмитро Чижевський про філософію Сковороди ... 217
5.6. Творчість Григорія Сковороди в контексті філософії космізму (Дротянко Л. Г.) ... 226
5.7. Духовні аспекти життєвого успіху і філософія щастя Григорія Сковороди ... 228
5.8. Григорій Сковорода як християнський мислитель свободи (протоієрей Діонісій Мартишин) ... 236
5.9. Пантеїстичний світогляд Григорія Сковороди: «Душа моя – верба…»: а) Людина і Божий світ ... 238
б) Біблія про дерева, або про що проповідують людям дерева ... 240
5.10. Духовний золотослів Григорія Сковороди ... 244

VI. ПЕДАГОГІЧНІ РОЗМИСЛИ: ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА В ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОМУ ПРОСТОРІ
6.1. Компетенізація та цінності сучасної освіти в Україні ... 253
6.2. Благословенний сад академічного видання творів Григорія Сковороди — Божий дар Україні та світу ... 256
6.3. Перший в Україні авторський елективний спецкурс з медіаосвітнім компонентом для учнів 9 – 11 класів шкіл України «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!» (Сагач Г. М., Кузьміч Т. О.) ... 260
6.4. Тематична розробка занять авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9 – 11 класів закладів загальної середньої освіти «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою» (Крупа Н. П.) ... 282
6.5. Педагогіка серця Григорія Сковороди у вимірах епістолярної спадщини ... 386
6.6. Філософія серця Григорія Сковороди крізь призму педагогіки серця Шалви Амонашвілі та авторської Школи риторики любові «Златоуст» ... 389
6.7. Знакові науково-практичні конференції, круглі столи, присвячені Григорію Сковороді в рамках Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди: Київ, Херсон, Миколаїв, Одеса, Ужгород, Черкаси (2006 – 2021 рр.) ... 392
6.8. Слідами великого просвітителя Григорія Сковороди у Словаччині та Угорщині ... 393
6.9. Практичні матеріали та розмисли вчителів, присвячені Г. С. Сковороді ... 402

VII. ВИДАТНІ ПРОСВІТНИКИ-СКОВОРОДИНЦІ
7.1. Високе Небо Вічності у серці Героя України М. І. Сікорського ... 552
7.2. Літургія долі і Слова-Логоса видатного Сковородинця Героя України Б. І. Олійника ... 558

7.3. Перший розум наш — Григорій Сковорода. Розмисли над книгою Володимира Стадниченка «Іду за Сковородою» 560
7.4. Духовна Сковородинізація України ІІІ тисячоліття. Розмисли над книгою Володимира Стадниченка «Садівник щастя. Сковорода як дзеркало України» 563
7.5. Талант милосердя Володимира Власова, директора Миколаївського міського геріатричного будинку милосердя імені Святого Миколи Чудотворця 566
7.6. Вчителі-сковородинці Херсона й Херсонщини про лідерку Сковородинського руху краю — Т. О. Кузьміч 579
7.7. Світлої пам'яті Тетяни Іванівни Роскіної — очільниці Миколаївської філії Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди 581
7.8. Світлої пам'яті Івана Гнатовича Єрмакова, талановитого просвітника-сковородинця 583
7.9. Вітання видатному просвітнику-сковородинцю, академіку П. П. Кононенку на честь 90-літнього ювілею 585

ЗАКЛЮЧЕННЯ
«Криза суспільства починається з кризи совісті і духу» (інтерв'ю) 587

ДОДАТКИ
Додаток №1. Лист МОН України від 22.05.2017 р. 593
Додаток № 2. Постанова Верховної Ради України від 04.11.2020 р. 594
Додаток № 3. Сагач Галина. Ідемо за Сковородою («Урядовий кур'єр», 3 грудня 2020 р.) 596
Додаток № 4. Бібліографічний список літератури до 295-річчя від дня народження Г. С. Сковороди (Херсон, 2017, Алексєєва Н. В., Паламарчук С. А.) 599
Додаток № 5. Проєкт «Ідемо за Сковородою» (Єрмаков І.Г., Ковганич Г.Г., Марченко К.С., Безрук К.О., м. Київ) 613
Відомості про автора 637

У вступному слові автора висвітлюється історія створення книги, аналізуються теоретичні і практичні засади освітньо-просвітницького Сковородинського руху протягом 15 років (2006 – 2021 рр.).

Наводимо цей текст.

Шановні й дорогі читачі!

Ця книга народилася завдяки дотику до Вічності через постать ноосферного генія України і світу Г. С. Сковороди напередодні 300-ліття від дня його народження. Книга писалася протягом останніх десяти років і присвячена освітянам та просвітникам України, які несуть у духовно-інтелектуальний простір вищі цінності інтелекту і серця українського народу крізь призму життєвого та професійного служіння Богу та рідному народові Григорія Сковороди — українського першорозуму, якого справедливо називають українським Платоном, Сократом і Соломоном.

Персоноцентричний підхід створив синергетичний ефект колективних творчих зусиль авторки цієї книги і певного кола освітян та просвітників України, які сповідують ідеали безкорисливого служіння Істині, Добру, Красі на засадах християнської етики — Віри, Надії, Любові, Софійності.

Ця книга не має чітко визначеного жанру, написана у синтезі наукового, науково-

популярного, публіцистичного та елементів художнього стилів, бо геній Г. С. Сковороди включав у себе низку Богом дарованих талантів: унікального філософа, поета, християнського богослова, педагога, народного просвітителя, музиканта, композитора, співака, хормейстера тощо. Його інтегративна харизма досліджувалася понад 200 років відомими науковцями, письменниками, журналістами, про що свідчить розлогий список бібліографічної Сковородиніанина прикінці цієї книги.

На периферії уваги суспільства тривалий час залишалися дидактико-філософські проблеми життя і творчості Сковороди в освітньо-просвітницькому вимірі. Це питання актуалізувалося у XXI ст. з розвитком інформаційного суспільства, з наступом технократичного мислення, з поширенням раціоцентричних і прагматичних цінностей та псевдоцінностей в оцінці феномена Григорія Сковороди. Інформаційний бум дезорієнтував частину суспільства: одні підносять постать Г. С. Сковороди вище небес, як народний ідеал світового рівня. На жаль, інші зводять велета духу і слова Г. С. Сковороду до рівня малозначущості, політизуючи цю постать, приклеюючи різномасті ярлики псевдофілософського чи псевдоцерковно-релігійного вимірів. З етичних міркувань ми не будемо наводити у цій кордоцентричній книзі усього того, що може затьмарити славетне й безсмертне ім'я благословенного Григорія Сковороди, який зажив слави ще за життя і був канонізований як праведник і мудрець у багатомільйонних серцях українського народу. Боротьба за світле ім'я Г. С. Сковороди триває понад 200 років. Тому у серці народу проросла духовним цвітом мрія покласти нев'янучі квіти до Пантеону Слави України, де сяє Віфлеємською Зіркою ім'я благословенного Григорія Сковороди.

Широкомасштабна і поліфункціональна діяльність Г. С. Сковороди розглядається нами у кількох аспектах: спроба визначити унікальну харизму Григорія Сковороди в раціональних та ірраціональних вимірах його космічної свідомості та християнського Одкровення. Характеристика Сковородинської музейної педагогіки допоможе читачам доторкнутися до сакральних місць, дотичних до біографії Григорія Сковороди через прощу в благословенне село Чорнухи, що на Полтавщині (колиска Григорія Сковороди), у благословенне село Сковородинівка, що на Харківщині (його останній земний притулок), ознайомитися із Сковородинським рухом в Україні, у Києві та різних областях нашої країни, де жертовно увічнюють ім'я Г. С. Сковороди освітяни й просвітники, вірні сковородинці.

Домінантою книги є філософсько-богословські розмисли крізь призму ціннісно-смислового універсуму особистості С. Б. Кримського, вчення про ноосферу В. Вернадського, філософію Д. Чижевського, педагогіку данського філософа-богослова іпросвітителя Н. Ґрундтвіґа. Духовні аспекти життєвого успіху і філософію щастя представлено поглядами Григорія Сковороди як філософа-кордоцентриста з елементами пантеїстичного світогляду.

Педагогічні розмисли Григорія Сковороди розглядаються в освітньо-просвітницькому просторі з метою озброїти сучасного вчителя, науковця чи просвітителя інноваційними науково-методичними розробками вчителів-сковородинців різних областей України в рамках Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди.

Практичну цінність матимуть науково-методичні матеріали: перший в Україні авторський елективний спецкурс з медіаосвітнім компонентом для учнів 9 – 11 класів шкіл України «Аве Сковорода! Ідемо за Сковородою!» (Сагач Г. М., Кузьміч Т. О.); тематична розробка занять вищевказаного авторського елективного спецкурсу

(Н. П. Крупа), інші науково-методичні матеріали вчителів-сковородинців.

Широкий просвітницький рух освітян України породив плеяду вчителів-сковородинців різних областей України, які творчо впроваджують у навчально-виховний процес та в позааудиторний час провідні ідеї Г. С. Сковороди у різноманітних знакових акціях: науково-практичні конференції, круглі столи, педагогічні читання, присвячені Г. С. Сковороді. Особливу цінність становлять сценарії сковородинських акцій вчителів, які пропагують життя і творчість мудреця і праведника Г. С. Сковороди. Відзначимо талановитих учителів-сковородинців: Нетецька С. М., Прищепа Л. Г., Мельник Л. І., кандидат історичних наук Єрмаков І. Г., членкиня-кореспондентка НАПН України Хайруліна В. М. та інші (м. Київ); кандидат педагогічних наук Кузьміч Т. О., директор школи Соломахіна Г. М., директорка школи, а нині вчителька Крупа Н. П., директорка школи, а нині вчителька Білокриницька О. В., завуч школи, а нині вчителька Рижикова Є. А.(Херсонщина) та ін. Їхні педагогічні розмисли, науково-методичні розробки уроків, сценарії сковородинських заходів, відеоролики лише частково представлені у цій книзі, а в повному обсязі акумулюються у Сковородинській Світлиці Київської спеціалізованої школи № 47 ім. А. С. Макаренка для передачі у майбутній музей Сковороди міста Києва.

У книзі оглядово представлені Сковородинські філії у Миколаєві (Роскіна Т. І., Власов В. Я., проф. Букач М. М.), на Закарпатті (проф. Артьомова М. Г.), в Одесі (Задорожна Л. К., Сагач Г. М., Резніченко Г. В.).

Г. С. Сковорода надихнув багатьох митців України на увічнення його образу в різних мистецьких жанрах: поезії, прозі, журналістиці, живописі, скульптурі тощо. Про це йдеться у розділі «Григорій Сковорода в соціокультурному просторі України». Це мистецька творчість Героя України, відомого музеєзнавця і просвітника М. І. Сікорського; Героя України, відомого поета-сковородинця Б. І. Олійника; відомого письменника і журналіста, лавреата Національної премії імені Григорія Сковороди В. Я. Стадниченка. Зацікавлений читач ознайомиться із додатками до книги, в яких представлені державні й громадські документи, присвячені поширенню творчості Г. С. Сковороди. Корисним буде бібліографічний список літератури до 295-річчя від дня народження Г. С. Сковороди (Херсон, 2017, Алексєєва Н. В., Паламарчук С. А.). У додатках представлені державні документи, присвячені підготовці до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди.

Якою є цільова аудиторія цієї книги? Вона буде корисною освітянам (учителям і викладачам педагогічних університетів)через досвід осмислення освітньо-просвітницького руху в Україні, просвітителям-сковородинцям, та усім шанувальникам творчості ноосферного генія Григорія Сковороди. Цим пояснюється синкретичний жанр книги у синтезі розуму, серця і душі автора та інших сковородинців, які усвідомлюють, що пропагувати геній Григорія Сковороди можна на вищих регістрах його філософії серця (кордоцентризму). Вдумливий читач доповнить протуберанці серця автора книги та вчителів-сковородинців власними креативними думками та духовно-інтелектуальними енергіями свого серця, бо сам Григорій Сковорода афористично закликав: «Любов є джерело всякого життя».

Сподіваємося на доброзичливість майбутніх читачів, які зможуть вибачити автору певну фрагментарність у викладі деяких актуальних питань, сплески експресивності, суб'єктивний добір матеріалів науковців, учителів, письменників, журналістів, митців, голоси яких лунають у цій книзі не на повну потужність зі зрозумілих причин обмеження в часі та форматі книги.

Галина САГАЧ – доктор педагогічних наук, доктор теології, доктор філософії (Словацька Республіка), професорка, професорка КЗВО «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради, неперервної освіти, академік 4-х Міжнародних академій, проректорка Всеукраїнського народного університету українознавства імені Григорія Сковороди, член Національної спілки журналістів України, член Асоціації письменників НСП України, лауреатка Міжнародної премії імені Григорія Сковороди (м. Київ)

УДК 355.47:355.01(470+477)«20»

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ю.О. Кисельов

Розглянуто основні географічні чинники перебігу подій сучасної російсько-української війни. Відзначено, що такими чинниками є ландшафт, характер кордонів, етноконфесійний склад населення й особливості господарського комплексу прикордонних регіонів, транспортна мережа. Зауважено, що поліський ландшафт явив перешкоду для руху російських військ до Києва, тоді як степовий ландшафт півдня України сприяв їхньому просуванню до Каховської ГЕС і Запорізької АЕС. Іншим географічним чинником поразки Росії під Києвом стала слабка розвиненість транспортних комунікацій на північ від столиці. Конфігурація українсько-російського кордону зробила найбільш вразливою територію Луганської області, що виразно проявилося при повномасштабному російському вторгненні в Україну. Наголошено, що етноконфесійні особливості прикордоння, які мали істотне значення на початку війни у 2014 р., втратили вагу в ході її ескалації у 2022 р.

Ключові слова: *російсько-українська війна, географічні чинники, ландшафт, кордон, бойові дії.*

Geographical aspects of the Russian-Ukrainian war

It has been emphasized that the topic of Russia's full-scale invasion of Ukraine, which marked a new escalation of the war unleashed by the Kremlin aggressor in 2014, is relevant, including the geographical context. The main geographical factors of the current Russian-Ukrainian war were considered. It has been noted that landscape, nature of the borders, ethnical-confessional composition of the population of the border regions and the peculiarities of their economic complex, and development of transport communications belong to these factors.

It is noticed that Polisia landscape with a humid climate and considerable forest cover hindered the movement of the Russian troops to Kyiv, while the steppe landscape of southern Ukraine (characterized by dry climate and woodless area), on the contrary, promoted their advance in the North to Kakhovka water power plant and Zaporizhzhya nuclear power plant.

Another geographical factor of Russia's defeat near Kyiv was the poor development of transport communications to the north of the Ukrainian capital.

It is emphasized that impassable roads turned out to be detrimental to the Russian tanks, which forced them to move only on the roads. The configuration of the Ukrainian-Russian border made the territory of Luhansk region the most vulnerable, surrounded by Russia from three sides, which was clearly evident during this year's full-scale invasion of Ukraine.

As of April 2022, Ukraine controls a small part of Luhansk region, which enters wedge-like deep into the temporarily occupied territory. It is emphasized that ethnical and confessional features of the Ukrainian-Russian border, which were significant at the beginning of the war in 2014, lost their importance during the escalation in 2022.

It is stressed that one of the consequences of the hostilities is the temporary seizure of some strategic facilities on the territory controlled by Ukraine, including nuclear power plants. It is noted that the area of the land suitable for sowing has decreased due to the war. These are, in particular, the temporarily occupied territories; territories located in the combat zone, and territories subject to demining.

Key words: *Russian-Ukrainian war, geographical factors, landscape, border, hostilities.*

Постановка проблеми. Тема повномасштабного вторгнення Росії в Україну, що явило нову ескалацію війни, розпочатої кремлівським аґресором у 2014 р., є безумовно актуальною не лише в суто військовому, а й геополітичному та геостратегічному аспектах. Словоелемент «*гео-*» вказує на просторовість зазначених аспектів, тому ми намагатимемося проаналізувати деякі аспекти сучасної російсько-української війни з географічних позицій.

Метою статті є аналіз географічних чинників впливу на перебіг подій сучасної російсько-української війни.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом для статті послугувала загальновідома (з різних новинних сайтів) інформація про хід бойових дій у російсько-українській війні. При здійсненні дослідження використано логічні методи пізнання – аналіз, порівняння, узагальнення, а також картографічний метод.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, до найважливіших географічних чинників, важливих при плануванні й веденні війни, належать: 1) характер ландшафту, особливо у прикордонній смузі між воюючими державами; 2) конфігурація лінії кордону; 3) етноконфесійний склад населення прикордонних регіонів країни, що зазнає агресії; 4) головні риси господарства цих же регіонів; 5) розвиненість транспортних комунікацій. Розглянемо почергово прояви цих чинників у російсько-українській війні, що триває.

Щодо ландшафту, то, попри наявність сучасних зброї та методів ведення війни (авіація, ракети різних типів, зокрема середнього й далекого радіусів дії тощо), все ж характер земної поверхні не втрачає свого значення. Справжнім скелетом будь-якої армії вже близько ста років є танкові війська, які здійснюють наземне пересування, а отже – є залежними від різних характеристик ландшафту, а саме – рельєфу (зрозуміло, танки потребують достатньо рівної поверхні), клімату (сухий клімат є перевагою для танкових частин і з'єднань), рослинності (відкрита, безліса місцевість є істотно сприятливішою для танків, ніж залісена територія). Це ж саме стосується іншої наземної бронетехніки (БМП, БТР тощо). Хід російсько-української війни, загострення якої припало на кінець зими, тобто час сніготанення й бездоріжжя, переконливо довів вразливість ворожої техніки, яка наступала на Київ. Відомо, що на Поліссі (навіть не зважаючи на ідеально рівну місцевість) російські танки виявилися нездатними наступати лісами й полями, натомість, мусили йти дорогами, де раз-по-раз ставали мішенню для українських військових.

Водночас ландшафтний чинник сприяв просуванню рашистів на півдні України. Відкриті степові простори (поряд з іншими обставинами, розгляд яких не входить у предмет нашого дослідження) дозволили окупантам за кілька годин пройти від Перекопської перемички до Каховської ГЕС.

Конфігурація більшої частини лінії міжнародно визнаного Державного кордону України є загалом сприятливою для оборонних дій. Винятком у цьому відношенні

є українсько-молдовський кордон, ускладнений наявністю проросійського придністровського анклаву, що заходить у глиб території України. Вразливою є й Луганська область, територія якої, з трьох сторін оточена Росією, має геополітично «півострівний» характер (рис. 1). Що й далося взнаки як на початку війни в 2014 р., так і на етапі новітнього загострення, адже, станом на цей час, переважна частина Луганщини перебуває під тимчасовою російською окупацією.

Рис. 1. Положення Луганської області на українсько-російському прикордонні

Бойові дії 2022 р. істотно посунули лінію розмежування на сході України, і сьогодні з усієї Луганської області лише невелика її територія в західній частині підконтрольна нашій державі. Ця територія, що включає більшу частину Сіверськодонецького адміністративного району, утворює клин, врізаний у тил окупантів. Цим зумовлена постійна небезпека, якої тепер зазнає східний форпост України. Для порівняння зазначимо, що в Донецькій області лінія фронту нині є більш вирівняною, і Костянтинівка, Краматорськ, Слов'янськ (попри безперервну небезпеку артилерійських ударів) дещо меншою мірою перебувають під загрозою російського захоплення порівняно з Лисичанськом або Сіверськодонецьком. Схема бойових дій і актуальна на момент підготовки статті лінія розмежування між контрольованою Україною й тимчасово окупованою рашистами територією представлені на рис. 2.

Рис. 2. Картосхема активних бойових дій у ході російсько-української війни

Плануючи вторгнення до України (як часткове у 2014 р., так і широкомасштабне у 2022 р.), Кремлівський фюрер надавав вагомого значення етноконфесійному складу прикордонних із Росією територій. Виходячи з факту переважання російської мови на сході й півдні України та релігійних громад УПЦ МП на більшій частині території держави (крім західного регіону), він сподівався на лояльне ставлення до російських окупантів більшості місцевого населення. Якщо у 2014 р. сподівання кремлівського диктатора певною мірою виправдалися, і спротив захопленню Криму, частин Донеччини й Луганщини не набув масового характеру, то вісьмома роками по тому ситуація змінилася практично на свою протилежність. Ми не вдаватимемося до детального аналізу причин такої зміни, лише відзначимо, що більшість населення Харкова, Херсона, Маріуполя, Мелітополя, Бердянська й надалі послуговується в побуті російською мовою. Ймовірно, вагому роль відіграють етнічний (який не повністю корелює з мовним) і національно-територіальний (що посилюється в ході війни невибірковими бомбардуваннями російськими військами переважно російськомовних українських міст) чинники. Тим більше не сприйняли «русскій мір» наприкінці лютого 2022 р. українськомовні мешканці Київщини, Чернігівщини, Сумщини. Отже, чинник етноконфесійних відмінностей прикордонних регіонів під час повномасштабного російського вторгнення практично не спрацював.

Ключовими економічними чинниками, що вплинули на хід бойових дій після початку широкомасштабного наступу рашистів, стали захоплення ними в перший же день Чорнобильської АЕС і Каховської ГЕС, а також – за тиждень після ескалації війни – Запорізької АЕС. Зауважимо, що у випадку з атомними електростанціями йдеться не лише про економічну й енергетичну безпеку України, а й

про екологічну безпеку для всього людства. Важливе значення має також скорочення через бойові дії площ сільськогосподарських угідь, придатних для проведення посівної (до тимчасових втрат земельного фонду ми відносимо окуповані території; землі, що перебувають під постійними обстрілами, а також мінні поля). Таким чином, стратегічно важливі об'єкти української економіки, розташовані неподалік кордону з Росією й Білоруссю та адміністративної межі з АР Крим, а також природні ресурси відповідних територій, виявилися тимчасово відрізаними від України. Зрозуміло, що для колишнього СРСР, за часів якого було побудовано вищезгадані атомні електростанції, їхнє місцерозташування жодною мірою не було геополітично вразливим; незалежна Україна змушена була прийняти успадкований нею status quo.

Транспортні комунікації в сучасній Україні достатньо розвинуті, що відіграє неоднозначну роль у досягненні обороноздатності держави. З одного боку, реалізація програми «Велике будівництво», впроваджуваної останніми роками, в підсумку покращила можливості для руху на прикордонних територіях ворожої техніки. В той же час поліпшення стану доріг у західних і центральних регіонах забезпечило кращі умови для пересування українських військ. Виняток становить північний, поліський терен нашої держави, що відзначається депресивністю й, крім цього, наявністю Чорнобильської зони відчуження, через яку після катастрофи на ЧАЕС дороги не прокладалися. Останнє й ускладнило просування російської бронетехніки в напрямі Києва, де вона зазнавала постійних уражень із боку його захисників. Зрештою, географічний чинник – серед багатьох інших – і змусив росіян – принаймні, тимчасово – відмовитися від планів захоплення української столиці.

Висновки. Аналіз різних географічних аспектів російсько-української війни свідчить про відсутність однозначного сукупного впливу відповідних факторів на користь будь-якої зі сторін. Проте, відзначимо, хоч такий висновок і виходить за межі порушеної теми, що Збройні Сили України значно успішніше використовують географічні чинники в силу свого більшого професіоналізму та кращої вмотивованості. Не підлягає сумніву, що, перебуваючи на власній землі, а отже – добре знаючи, на відміну від супротивника, ландшафт зони бойових дій, українці переможуть «другу армію світу».

ЗНАЧИМІСТЬ ФІЛОСОФІЇ Г.С. СКОВОРОДИ ДЛЯ СУЧАСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПРАВ І СВОБОД

Василь ОМЕЛЬЧУК,
Тетяна НІКОЛАЕНКО

Велич видного українського мислителя, філософа, визначної, неординарної особистості Григорія Савовича Сковороди не меркне через століття від часу його життя до сучасних днів. Його творчість, наукову спадщину і власне навіть сам спосіб життя для сучасної людини мислячої, шукаючої своє місце у вирі сьогоденних загально-цивілізаційних і внутрішньо суспільних, вітчизняних проблем складно недооцінити.

Передусім варто зазначити, що власне на людино-центристській філософії Г. С. Сковороди, на наш погляд, сформульовані визначальні засади Основного Закону України – Конституції нашої держави, які визначені в ст. 3 щодо людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки які визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У цьому зв'язку, від загально-теоретичного до по суті правового і унормованого прикладного характеру до конкретики переходять наступні складові цих конституційних засад, за якими права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а сама держава відповідає перед людиною за свою діяльність. І більше того при цьому, утвердження і забезпечення прав людини є головним обов'язком держави [1].

Ці засадничі норми конституційно-правового регулювання очевидно, на нашу думку, споріднені і ґрунтуються на філософії Григорія Савовича Сковороди, оскільки він вже тоді сповідував такі погляди, що фактично відображають сьогоденне уявлення про людиноцентризм, роль і значимість природного права і, що досить важливо для науково-пошукової спрямованості вчених нашої Міжнародної академії богословських наук про людину і Бога.

Адже дійсно історичні витоки сучасного сприйняття цінності людини. що сягають глибин зародження християнської віри, революційні події на європейському просторі минулого, які близькі в часі до періоду життя самого Григорія Савовича, а в подальшому світові війни, прийняття ООН Загальної декларації прав людини відобразилось в багатьох конституціях держав, і в сучасної України. Очевидним є й те що у цій сфері є й певні проблеми, серед яких: розбіжності сприйняття змісту прав людини західних і східних цивілізаційних просторів, християнських і мусульманських вірувань, різнобічне конституційне декларування і подальше законодавчо-прикладне втілення, виокремлення новітніх прав людини. За тогочасними релігійними християнськими віруваннями, які властиві не тільки Г. Сковороді, а й іншим мислителям, людина є творінням і подобою Божою. Ці та інші ідеї щодо визнання значимості і цінності людини концентровано в філософії сучасного людиноцентризму – антропологічній парадигмі, основу якої по суті відображено у відомому вислові ще давньогрецького філософа Протогора, що людина є мірилом всіх речей.

У історичні періоди середньовіччя, Відродження, особливо в час подій Великої французької революції людиноцентризм набув більшої суспільно-правової значимості, коли основні його принципи були задекларовані в Декларації прав людини і громадянина 1789 року та інших важливих політико-правових документах того часу.

Вже тоді була започаткована соціально-правова основа сучасних європейських ціннос-

тей. Саме вони приваблюють науковців, оскільки пріоритет інтересам людини та її індивідуальній свободі, як принцип природного права і значимий компонент таких цінностей вважається реально прогресивнішим і підкупляє своїми пріоритетами для певної частини людської спільноти своїми перевагами в порівнянні з іншими сучасними правовими концепціями.

Дослідженню цих проблем через призму багаторічної філософської спадщини Г.С. Сковороди присвятив увагу відомий сучасний український філософ і мислитель Мирослав Попович. Про це свідчать його наукові погляди викладені в праці «Григорій Сковорода: філософія свободи » [2]. У цій роботі М. Попович акцентує увагу на таких актуальних для сьогоденної України питаннях, як Г. Сковорода і богослов'я [2. с. 175–187], антропологічні проблеми, знову ж таки через призму релігійних аспектів [2. с. 187–190]; людина і Бог, де йдеться про шляхи богопізнання [2. с. 191–198], та інших проблемах.

У іншій своїй праці М. Попович в контексті актуальності сьогодення акцентує увагу на таку знакову загально-філософську тезу, якої у своїй філософії постійно торкається Григорій Савович, а саме, що таке людина. Як підсумок він цілком слушно констатує що саму природу людини, утому числі й її цінність визначає сама людина [3 с. 15]. І сам Г.С. Сковорода з цього питання підкреслює цінність людини як творіння Боже, розмірковуючи при цьому про тілесну і духовну її сутність [4 с. 15].

Тому такі і інші його міркування і дають підстави вказувати на значимість і актуальність філософії Григорія Сковороди для нас, як сучасників і учасників державотворення і актуальних сьогоденних процесів, що формують уявлення про людину як найвищу соціальну цінність.

Джерела:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). Із змінами, внесеними згідно із Законами … – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. – К.: Майстерня Білецьких. 2008. – 256 с.
3. Попович М. Бути людиною. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 223 с.
4. Сковорода Г.С. Начальная дверь к христианскому добронравию / Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1 – 532 с. – С. 145.

ЗНАЧИМІСТЬ ФІЛОСОФІЇ Г.С. СКОВОРОДИ ДЛЯ СУЧАСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ЦІННОСТІ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПРАВ І СВОБОД

Василь ОМЕЛЬЧУК – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедрою права Київського кооперативного інституту бізнесу і права, академік Національної академії наук вищої освіти України, Міжнародної академії богословських наук, Академії адміністративно-правових наук (м. Київ);

Тетяна НІКОЛАЕНКО – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛ ІВ у науковому збірнику праць «НАУКОВИЙ ВІСНИК КАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені Августина Волошина» (КаУ, Ужгород, Україна)

за напрямами: історія, економіка (Фінанси, банківська справа та страхова діяльність), право, політологія, державне управління, філософія, педагогіка, психологія, ІТ-технології.

Стаття подається **виключно в електронному варіанті** на адреси відповідальних осіб й повинна відповідати покроково таким вимогам:

1) текст українською, англійською, німецькою, французькою, грецькою, чеською, словацькою, польською, болгарською, російською мовами;

2) набір в текстовому редакторі Word for Windows 98 або 2000 шрифтом Times New Roman, font 12, інтервал 1,15, у режимі автоматичної розстановки переносів, абзацний відступ – 0,5, поля – 2 см, посилання у квадратних дужках, опис згідно з вимогами (Див. пункт 8);

3) назва статті мовою оригіналу (великими літерами, по центру, жирним);

4) ім'я, прізвище (малими літерами, жирним, справа по тексту, мовою оригіналу, в кінці знак * для посторінкової розширеної інформації про автора, яка подається font 10, нежирним, за таким прикладом: **Антоніна Вчорашня,** доктор педагогічних наук, професор, Карпатський університет імені Августина Волошина м. Ужгород Україна, e-mail: **antoninavchorashya@ukr.net;**

5) анотації українською та англійською мовами (по ширині сторінки, ім'я, прізвище автора, назва статті (малими літерами, жирним); 5-6 речень про зміст статті (курсив, нежирним); ключові слова (структурне означення – з абзацу, жирним, курсив, двокрапка; далі до 10 ключових слів із тексту (курсив, нежирним);

6) текст статті (повний обсяг 8-10 сторінок);

7) джерела (структурне означення – малими літерами, жирним, зліва – **Джерела:);**

8) перелік використаних джерел (по ширині сторінки, нежирним, курсив, пронумеровано підряд, в алфавітному порядку, наприклад: 1 – для монографій; 2 – для статей; 3 – для електронного джерела:

1. Вчорашня А., Жабляк М., Закарпатська Україна в контексті українського державотворення: навчальний посібник. Ужгород: КаУ імені Августина Волошина, 2019. 150 с.
2. Вчорашня А. «Петро Скунць – поет, громадянин, політичний діяч». *Науковий вісник КаУ імені Августина Волошина.* Ужгород, 2018. Вип. 16. С. 256 – 259.
3. Вчорашня А. «До питання українських національно-визвольних змагань у XX столітті» Інформаційний сайт «Срібна Земля» URL: **sz.uzgorod.ua/**

Стаття надсилається **виключно в електронному варіанті** на електронні адреси відповідальних осіб **basarabmm@ukr.net** Файл із матеріалом позначається із вказаним прізвищем, ініціалом та напрямом публікації за таким зразком: **КаU_RomanM_istoria, КаU RomanM pravo, КаU_RomanM_filosofia, КаU RomanM ekonomika** і т.д. за спеціальністю.

За науковий зміст викладеного матеріалу, термінологію та граматику відповідають автори. До статті можуть бути внесені зміни редакційного характеру без узгодження з автором. **Останній термін подачі** статей у чергові збірники: 10 червня і 10 грудня кожного року. Статті, що не відповідають зазначеним вимогам, не розглядаються.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВПРАЦІ! **Редколегія видання**

КАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Августина Волошина
2020/2021
Підготовка бакалаврів і магістрів:
(Подвійні дипломи за всіма спеціальностями)
– Право;
– Публічне управління та адміністрування;
– Менеджмент;
– Фінанси, банківська справа та страхування;
– Психологія;
– Богослов'я (пастирське богослов'я, місіологія, педагогіка; релігієзнавство; церковне музичне мистецтво та міждисциплінарні програми);
– Соціальна робота;
– Соціальна педагогіка;
– Філософія (міждисциплінарні програми);
– ІТ (інформаційні технології: програмування; проектування; дизайн; графіка; маркетолог – за міжнародними освітніми програмами).
– Міжнародне право;
– Міжнародні відносини;
– Менеджмент (бізнес адміністрування; управління; логістика);
– Корпоративні фінанси;
– Банківська справа;
– Міжнародний маркетинг;
– Туризм і готельне господарство;
– Охорона здоров'я та епідеміологія;
– Психологія;
– Соціологія;
– Політологія;
– ІТ (інформаційні технології)
Післядипломна та додаткова освіта:
– Підвищення кваліфікації;
– Підготовка офіцерів запасу.
Можливість вступу без ЗНО
ПРИ УНІВЕРСИТЕТІ ДІЄ АСПІРАНТУРА
м. Ужгород, вул. Гойди, 4; тел.: + 38 099 369 33 77; e-mail: kau7av@gmail.com; www.kau.com.ua

Ужгородський гуманітарно-економічний фаховий коледж
Карпатського університету імені Августина Волошина
2020/2021
Підготовка фахових молодших бакалаврів
на базі 9-х класів з одночасним здобуттям профільної середньої освіти;
на базі 11-х класів:
– Педагогіка (Дошкільна освіта; Початкова освіта);
– Право;
– Соціальна робота;
– Фінанси, банківська справа та страхування;
– Комп'ютерні науки.
Випускники коледжу мають право на продовження навчання в бакалаврі за скороченим терміном навчання.
Можливість вступу без ЗНО
м. Ужгород, вул. Гойди, 4; тел.: + 38 099 369 33 77; e-mail: kau7av@gmail.com; www.kau.com.ua

УЖГОРОДСЬКА УКРАЇНСЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ
2020/2021
Підготовка бакалаврів і магістрів:
(Подвійні дипломи за всіма спеціальностями)
– Богослов'я (священнослужитель; християнський місіонер; християнський педагог та міждисциплінарні освітні програми);
– Релігієзнавство;
– Церковне музичне мистецтво (регент церковного хору);
– Соціальна робота.
Вищі богословські курси та підвищення кваліфікації:
– Богослов'я (військовий капелан);
– Богослов'я (за всіма богословськими спеціальностями);
– Богослов'я (диякон).
Випускники академії звільняються ЗНО для зарахування на навчання до закладів вищої освіти.
Можливість вступу без ЗНО
ПРИ АКАДЕМІЇ ДІЄ АСПІРАНТУРА ТА ДОКТОРАНТУРА
м. Ужгород, вул. Гойди, 4; тел.: + 38 099 369 33 77; e-mail: uzuuba@gmail.com; www.uuba.org.ua

УЖГОРОДСЬКИЙ БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
УЖГОРОДСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
2020/2021
Підготовка фахових молодших бакалаврів
на базі 9-х класів із одночасним здобуттям повної середньої освіти;
на базі 11-х класів:
– Священнослужитель;
– Християнський місіонер;
– Християнський педагог;
– Соціальний працівник;
– Регент церковного хорового колективу.
із здобуттям другої світської фахової передвищої освіти за спеціальностями:
– Педагогіка (Дошкільна освіта; Початкова освіта); Право; Соціальна робота; Фінанси, банківська справа та страхування; Комп'ютерні науки.
Випускники академії звільняються ЗНО для зарахування на навчання до закладів вищої освіти.
Випускники мають право на продовження навчання в бакалаврі за скороченим терміном навчання.
Можливість вступу без ЗНО
м. Ужгород, вул. Гойди, 4; тел.: + 38 099 369 33 77; e-mail: uzuuba@gmail.com; www.uuba.org.ua

Наукове періодичне видання

Збірник наукових праць
«Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина»
(м. Ужгород, Україна)

Випуск 4, 2022

Правління редколегії:
Віктор БЕДЬ,
проф., д-р. богослов. наук, д-р. юрид. наук, єпископ (голова редколегії) / Ужгород, Україна;
Михайло БАСАРАБ,
проф. кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук КаУ ім. Августина Волошина,
д-р. філософії в галузі історії (відповідальний редактор) / Ужгород, Україна;
Валерій БЕБИК,
проф., д-р. політ. наук (головний редактор) / Київ, Україна;

Засновник та видавець: Карпатський університет імені Августина Волошина
(рішення Вченої ради КаУ імені Августина Волошина *31 жовтня 2019 року, протокол № 3).*

Збірник наукових праць «Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина» висвітлює зміст авторських наукових доробків (статей, повідомлень, рецензій) учених, педагогів, дослідників-практиків, докторантів, аспірантів, студентів різних типів навчальних закладів за спеціальностями «Історія», «Право», «Економіка», «Політологія», «Менеджмент», «Філологія», «Педагогіка», «Психологія», «ІТ-технології», «Філософія», «Богослов'я», ін.

Упорядкування **Михайло Басараб**.
Виготовлення оригінал-макету: Системний адміністратор
Інформаційно-аналітичного центру **Ярослав Бідзіля**.

Коректура авторська

Віддруковано у ТОВ «Спектраль ЛТД», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
Серія ЗТ № 14 від 09.07.2001 р.
Підп. до др. 30.06.2022. Замовл. № 10. Наклад 100 прим.

УДК 001.89(477.87)

Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина: збірник наукових праць. Випуск 1 / Карпатський університет імені Августина Волошина; Редкол.: гол. ред. проф. В. Бедь, відп. ред. проф. М.Басараб, чл.: проф. В. Бебик, проф. Офіцинський, проф. Я. Ковальчик (Польща), проф. О. Шимко та ін. Ужгород, 2022. 152 с.

Реєстрація в міжнародній базі даних періодичних видань: ISSN 2707-3017

КАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Августина Волошина

(м. Ужгород, Україна)

ЗАПРОШУЄ ДО СПІВПРАЦІ

Додаткова інформація
для зацікавлених у навчанні та співробітництві
(абітурієнтів, студентів, педагогів, науковців, службовців)
на офіційному сайті:
www: http://kau.com.ua/

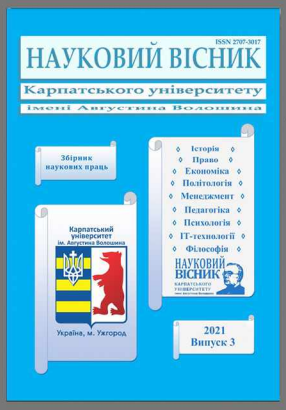

Наукове періодичне видання:
збірник «НАУКОВИЙ ВІСНИК КАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені Августина Волошина»
Засновник:Карпатський університет імені Августина Волошина
Дата створення: засноване на засіданні Вченої ради Карпатського університету імені Августина Волошина 31 жовтня 2019 року, протокол № 3
Спрямованість: збірник наукових статей та повідомлень висвітлює зміст авторсь-ких наукових доробків учених, педагогів, дослідників-практиків, докторантів, аспірантів, студентів різних спеціальностей (Філософія; Богослов'я; Історія; Право; Економіка; Політологія; Державне управління; Педагогіка; Психологія; Філологія; IT-технології) Мови видання: українська, англійська, французька, грецька, чеська, польська, словацька, болгарська, російська
Регулярність виходу: 2 рази на рік (орієнтовно - червень, грудень)
Реєстрація в міжнародній базі даних періодичних видань: ISSN 2707-3017
Електронні адреси: kau7av@gmail.com

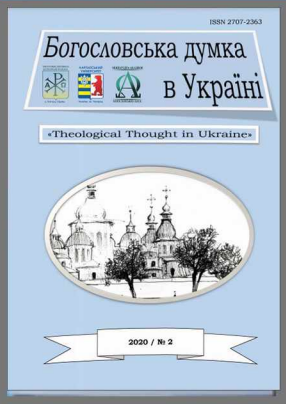

Наукове періодичне видання:
Журнал «БОГОСЛОВСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ»
Засновники: Карпатський університет імені Августина Волошина,
Ужгородська українська богословська академія, Міжнародна академія богословських наук
Дата створення: засноване на засіданні Вченої ради Карпатського університету імені Августина Волошина 31 жовтня 2019 року, прот окол № 3
Спрямованість: збірник наукових статей та повідомлень висвітлює зміст авторсь-ких наукових доробків учених, педагогів, дослідників-практиків, богословів, свя-щеннослужителів, докторантів, аспірантів, студентів різних спеціальностей (Філософія; Богослов'я; Теологія; Історія релігії та церкви; Церковне право; Педагогіка; Психологія)
Мови видання: українська, англійська, німецька, французька, грецька, чеська, словацька, польська, болгарська, російська
Регулярність виходу: 2 рази на рік (орієнтовно - червень, грудень)
Реєстрація в міжнародній базі даних періодичних видань: ISSN 2707-236
Електронні адреси: kau7av@gmail.com

Науково-популярне періодичне видання:
***Альманах* «УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ»**
Засновник: НДІ «Центр досліджень проблем державотворення» Карпатського університету імені Августина Волошина
Дата створення: засноване рішенням Вченої ради Карпатського університету імені Августина Волошина 31 жовтня 2019 року, протокол № 3
Спрямованість: науково-популярний та інформаційно-аналітичний журнал висві-тлює проблеми суспільно-політичного життя, національного державотворення в Україні, історичної пам'яті та національної культури.
Мови видання: українська, англійська, німецька, французька, словацька, польська
Регулярність виходу: щоквартальник: 4 рази на рік (березень, червень, вере-сень, грудень)
Реєстрація в міжнародній базі даних періодичних видань: ISSN 2706-8323
Електронна адреса: kau7av@gmail.com